

ไทย

ในจดหมายเหตุเกมปีเพอร์

959.3

ก 887 ท

ฉ. 3

กรมศิลปากรจัดพิมพ์

พ.ศ. ๒๕๔๕

ไทย ในจดหมายเหตุเกมป์เฟอร์

นายอัมพร สายสุวรรณ
กรมศิลปากรจัดพิมพ์
พ.ศ. ๒๕๔๕

ไทยในจดหมายเหตุเกมป์เฟอร์

กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่

พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๙๗

พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๕๐๑

พิมพ์ครั้งที่ ๓ และ ๔

พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ครั้งที่ ๕ (ฉบับปรับปรุง)

พ.ศ. ๒๕๔๕

(จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม)

ISBN : 974-419-467-7

ที่ปรึกษา :

นางสมศรี เอี่ยมธรรม ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

นางสาววิณา โรจนราชา นักอักษรศาสตร์ ๘ กลุ่มงานประวัติศาสตร์

บรรณาธิการ

นางนันทนา ตันติเวสส นักอักษรศาสตร์ ๘

กลุ่มงานแปลและเรียบเรียง กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

พิมพ์ที่ บริษัทอาทิตย์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด

481/77 ซอยยิ่งอำนาจ ถนนจรัสสนิทวงศ์ กทม. 10170

โทรศัพท์ 0-2412-4946, 0-2922-9463, 0-1615-5461

เลขหมู่ 959.3
ก 887 น
น 3
เลขทะเบียน

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

019735

คำนำ

หนังสือเรื่อง ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์ เป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยในตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชต่อช่วงต้นรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชาเป็นผลงานการบันทึกของเอนเกลเบิร์ต แกมปีเฟอร์ (Engelbert Kaempfer) ซึ่งเป็นนายแพทย์ชาวเยอรมัน ประจำคณะทูตของบริษัทฮิสต์อินเดียของเนเธอร์แลนด์ที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักญี่ปุ่นในค.ศ.1690 (พ.ศ. ๒๒๓๓) ผลจากการเดินทางไปญี่ปุ่นในครั้งนั้น แกมปีเฟอร์ได้เขียนหนังสือเรื่องหนึ่ง ซึ่งต่อมานายแพทย์จอห์น กัสปาร์ ชอยเซอร์ (John Gaspar Scheuchzer) ชาวสวิสได้แปลเป็นภาษาอังกฤษโดยใช้ชื่อว่า The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam 1690–1692

ส่วนเรื่องไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์นี้ กรมศิลปากรได้มอบให้ นายอัมพร สายสุวรรณ ข้าราชการกองวรรณคดี (ปัจจุบันคือ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์) ตัดตอนแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยจากหนังสือภาษาอังกฤษดังกล่าวแล้วข้างต้น โดยได้เลือกเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทย ด้วยเห็นว่ามีความน่าสนใจต่อการศึกษาศาสตร์ของชาติ เพราะมีทั้งข้อมูลที่แกมปีเฟอร์ได้ประสบพบเห็นด้วยตนเองในช่วงประมาณหนึ่งเดือนที่พำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา หรือบางส่วนแม้จะเป็นเรื่องราวที่เขาได้ยิน

ได้ฟังมา แต่ก็เห็นเหตุการณ์ที่เพิ่งจะผ่านไปไม่นาน ข้อมูลนี้แม้จะเป็นมุมมองของชาวต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม ซึ่งอาจไม่เข้าใจในขนบธรรมเนียมของไทย ทำให้บางแง่บางประเด็นอาจคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงอยู่บ้าง แต่ด้วยความที่แกมปีเฟอร์มีจิตวิญญาณของนักวิทยาศาสตร์ผู้สนใจใคร่รู้และช่างสังเกตต่อสรรพสิ่งรอบตัว บทพรรณนาของเขาว่าด้วยสภาพบ้านเมืองของอยุธยา ในช่วงที่เขาได้เดินทางเข้ามาในเมืองไทยนั้น จึงไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะในแง่ของเอกสารชั้นต้นที่ถือว่าหาได้ยากยิ่งสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาเท่านั้น แต่ข้อมูลบางตอนพร้อมภาพประกอบของเขา เช่น เรื่องภูเขาทอง และวัดพระยาพระคลังนั้น ยังได้ให้แสงสว่างแก่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่ายิ่งอีกด้วย

หากจะเปรียบงานของแกมปีเฟอร์กับเรื่องราวที่บันทึกโดยบรรดาชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยก่อนหน้านั้นในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บุคคลดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นบาทหลวงตาชาร์ด บาทหลวงเดอ ชัวซี และพระคาทอลิกรูปอื่น หรือสองราชทูตฝรั่งเศส คือ เดอ โชมองต์ และเดอ ลา ลูแบร์ ก็ล้วนเป็นผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับไทยอย่างมีผลประโยชน์ไม่ว่าทางศาสนาหรือทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต่างจากแกมปีเฟอร์โดยสิ้นเชิง แกมปีเฟอร์เข้ามาเมืองไทยในลักษณะของทางผ่านไปสู่ญี่ปุ่น ตัวเขาก็ไม่ได้เป็นคาทอลิก ไม่มีผลประโยชน์ทั้งส่วนตัวและของบ้านเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบันทึกเรื่องราวที่อาจจะมีความคิดเห็นส่วนตัวในเชิงวิชาการความรู้ของผู้เขียนเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ไม่ใช่ในแง่ผลประโยชน์ได้เสีย ประเด็นดังกล่าวจึงนำมาซึ่งความแตกต่างจาก

บันทึกเรื่องราวของชาวฝรั่งเศสรุ่นก่อน และถือเป็นคุณค่าประการหนึ่งของจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

ข้อมูลในหนังสือเล่มนี้หากผ่านการกลั่นกรองด้วยวิจารณญาณของผู้อ่าน โดยนำไปศึกษาเทียบเคียงกับเอกสารของชาวต่างประเทศคนอื่น ๆ และสอบทานกับพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ตลอดจนโบราณสถานและโบราณวัตถุ อันเป็นหลักฐานของฝ่ายไทยก็อาจนำมาสู่ข้อเท็จจริงบางประการในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในสมัยอยุธยาได้

หนังสือไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์นี้ กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์เผยแพร่มาแล้วสี่ครั้ง คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ พ.ศ. ๒๕๐๑ และพิมพ์อีกสองครั้งใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ครั้งนี้เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ห้า โดยส่วนใหญ่ยังคงรักษาเนื้อหา ตัวสะกด การันต์ และวิธีการทับศัพท์ภาษาต่างประเทศไว้ตามต้นฉบับเดิมของผู้แปล แต่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขในบางตอน ตลอดจนเพิ่มเติมภาพประกอบจากต้นฉบับภาษาอังกฤษเพื่อความสมบูรณ์ กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจเรื่องราวความเป็นมาของชาติไทยโดยทั่วกัน

นาวาอากาศเอก

(อาวุธ เงินชูกลิ่น)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

มีนาคม ๒๕๔๕

สารบัญ

ไทยในจดหมายเหตุเกมปีเฟอร์	หน้า
คำชี้แจงเกี่ยวแก่หนังสือของหมอเกมปีเฟอร์.....	๙
ประวัติสังเขปของหมอเกมปีเฟอร์.....	๑๒
ประวัติสังเขปของตระกูลชอยเซอร์.....	๑๖
บทที่ ๑ จดหมายเหตุระยะทางจากบาตาเวียถึงสยาม	
กับความเป็นไปเมื่อพักที่นั่น.....	๑๙
ออกจากบาตาเวีย.....	๒๐
เข้าเขตเมืองกุย.....	๒๒
เข้าปากน้ำเจ้าพระยา.....	๒๔
บางกอก.....	๒๕
กรุงศรีอยุธยา.....	๒๘
ว่าด้วยเสด็จพระราชดำเนิน.....	๒๙
เข้าพบพระยาพระคลัง.....	๓๒
บทที่ ๒ สถานการณ์ปัจจุบันแห่งราชสำนักสยาม	
กับการพรรณนากล่าวถึงอยุธยาพระนครหลวง	
อันเป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่.....	๓๙
สถานการณ์ปัจจุบัน.....	๓๙
ประวัติคอนสแตนติน ฟอลคอน.....	๔๐
เหตุการณ์ต่อมา.....	๔๔

พระนารายณ์สวรรคต.....	๔๗
ประเพณีสืบราชสมบัติ.....	๔๘
กบฏเจ้ามังกัสสารี.....	๔๙
กบฏพระมอญ.....	๕๐
ลำดับชั้นขุนนาง.....	๕๑
ลำดับบรรดาศักดิ์.....	๕๓
ชื่อและอาณาเขตประเทศ.....	๕๔
แคว้นลาว.....	๕๕
อาณาจักรลาว.....	๕๖
สภาพของกรุงศรีอยุธยา.....	๕๘
พระราชวัง.....	๖๑
วัดวาอาราม.....	๖๔
กัญนิพระ.....	๖๖
นอกเมือง.....	๗๐
ค้าขายต่างประเทศ.....	๗๐
ภูเขาทอง.....	๗๒
วัดพระยาพระคลัง.....	๗๖
ตันโพธิ์.....	๘๕
ศาสนาและปูชนียวัตถุ.....	๘๖
พระ.....	๙๒
อันดับชั้นคณะสงฆ์.....	๙๓
ชี.....	๙๔

การนับศักราชและวันเดือนปี.....	๙๕
วันนักขัตฤกษ์.....	๙๗
เงินตรา.....	๙๘
ออกจากไทย.....	๙๙

คำชี้แจงเกี่ยวแก่นังสือ ของหมอแกมปีเฟอร์

เมื่อ พ.ศ.๒๒๓๓ มีหมอชาวเยอรมันผู้หนึ่ง ชื่อ เอนเกลเบิร์ต แกมปีเฟอร์ (Engelbert Kaempfer) ต่อไปจะเรียกสั้นๆ ว่า หมอแกมปีเฟอร์ เป็นหมอประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ ซึ่ง เดินทางจากเมืองบาตาเวียในเกาะชวา จะไปยังประเทศญี่ปุ่น เพื่อ เจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศนั้น ได้แวะเข้ามาในประเทศไทย เพื่อแก้การถวายพระราชสาส์นของราชทูต ณ กรุงศรีอยุธยาด้วย ในระหว่างนี้หมอแกมปีเฟอร์ได้พักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาประมาณเดือนหนึ่งหรือหับโดยถึถ้วนได้ ๒๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๒ มิถุนายน ถึงวันที่ ๔ กรกฎาคม จึงเดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อจะไปยังประเทศญี่ปุ่นต่อไปตามความมุ่งหมายของคณะทูต

ในการไปประเทศญี่ปุ่นนี้ หมอแกมปีเฟอร์ได้เขียนหนังสือเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า “ประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น พร้อมด้วยคำบรรยายว่าด้วยราชอาณาจักรสยาม” (The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam) ได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในกรุงลอนดอนเมื่อปี ค.ศ.๑๗๒๗ (พ.ศ.๒๒๗๐) โดยหมอชาวสวิตเซอร์แลนด์ผู้หนึ่ง ชื่อ จอห์น กัสปาร์ ชอยเซอร์ (John Gaspar Scheuchzer) เป็นผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเซอร์ แฮนส์สโลน นายกราชบัณฑิตยสมาคม (Royal Society) เป็นผู้พิมพ์ แต่การพิมพ์ครั้งแรกนั้นยังไม่เป็นฉบับสมบูรณ์ และมีได้ใช้ในการแปลนี้ ฉบับที่

ในการแปลนี้เป็นฉบับพิมพ์ของห้างเยมส์ แมคเลโฮส แอนด์ ซันส์ (James Mac Lehosé and Sons) ที่เมืองกลาสโกว์ พิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๖ (พ.ศ. ๒๔๔๙) เป็นฉบับมีหมายเหตุเกี่ยวประวัติของตระกูลชอยเซอร์ ซึ่งเซอร์ อาชีบัลด์ ไกกี (Sir Archibald Geikie) เป็นผู้เรียบเรียงไว้ด้วย ได้เก็บความของหมายเหตุนี้ และความเรื่องประวัติของหมอแกมปีเฟอร์ เรียบเรียงไว้ต่อท้ายคำชี้แจงนี้ด้วย

หมอแกมปีเฟอร์เข้ามาในประเทศไทยครั้งนั้น เป็นเวลาตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เพิ่งผลัดแผ่นดินใหม่ได้สองปี แต่หมอแกมปีเฟอร์เข้าใจผิดว่าเป็นปีเดียว ชะรอยจะเนื่องแต่ความเข้าใจผิดในเรื่องการเทียบศักราชก็อาจเป็นได้ แต่ถึงแม้กระนั้นก็ยังนับว่าเหตุการณ์เพิ่งจะผ่านไปสดๆ ร้อนๆ หมอแกมปีเฟอร์ได้เล่าเหตุการณ์ตอนผลัดแผ่นดินใหม่นั้น ผิดกับที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ เป็นประเด็นอันน่าวิเคราะห์วิจารณ์อย่างยิ่ง นอกจากเรื่องนี้ หมอแกมปีเฟอร์ได้กล่าวถึงระดับยศขุนนาง การปกครองคณะสงฆ์ วัด ปราสาทราชมนเทียร การศึกษา การคมนาคม วันนักขัตฤกษ์และพิธี ตลอดจนกล่าวถึงเงินไทยและการนับปีเดือนวันของไทย ซึ่งบางอย่างก็ถูกต้อง และบางข้อก็ผิดอย่างน่าขัน ทั้งหมดนี้ได้แปลไว้โดยละเอียด เพื่อประโยชน์แก่การสอบสวนค้นคว้าของนักศึกษาทั่วไป

อนึ่ง การแปลเรื่องนี้มีข้อลำบากอยู่ประการหนึ่ง คือ ชื่อต่างๆ อาทิ ชื่อบุคคล สถานที่ และตำบล ที่หมอแกมปีเฟอร์ระบุไว้ในหนังสือนั้น ผิดเพี้ยนจากสำเนียงไทยทั้งหมด โดยมากจะอ่านให้

ตรงกับคำไทยไม่ได้เลย และบางชื่อก็ต้องเดากันทีเดียว โดยอาศัยเค้า
ในภาษาไทยเป็นเกณฑ์ เป็นเคราะห์ดีที่การอ่านชื่อต่างๆ ในหนังสือนี้
ส่วนมากได้อาศัยเรื่อง “Some Remarks on Kaempfer’s Description
of Siam, 1690” ของ O. Frankfurter ในหนังสือ The Journal of the
Siam Society ^(๑) เล่ม ๖ ตอนที่ ๓ ประจำเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒
เป็นเครื่องให้ความสว่างเป็นอันมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียีกกลางชื่อ
ที่ไม่สามารถจะอ่านและเดาให้เข้าสำเนียงไทยได้เลย จึงต้องคงไว้ตาม
ฉบับ ส่วนคำที่อ่านได้และที่พอจะเดาออก ก็วงเล็บคำเดิมกำกับไว้ด้วย
สิ่งซึ่งสมควรกล่าวไว้ในที่นี้อีกสิ่งหนึ่งคือ ในการแปลนี้ แม้ว่าจะ
ได้พยายามรักษาสำนวนให้เป็นไทยโดยตลอดก็ตาม แต่ถึงกระนั้น
ก็มีบางตอนที่ผู้แปลจะต้องสมมติตนเสมือนเป็นตัวหมอแกมปีเฟอร์
เอง ซึ่งไม่เคยเข้ามาเห็นเมืองไทยมาก่อนเลย ชั่วแต่เดินผ่านเข้ามา
พักอยู่เดือนเดียวเท่านั้น แล้วก็เดินทางต่อไป การเรียกชื่อและการ
บรรยายอะไรต่างๆ ย่อมจะเคอะๆ และไม่สู้ตรง ความหมายสำหรับ
เราๆ ซึ่งเป็นคนไทยอยู่เอง ในบางตอนเหล่านี้ ที่ผู้แปลเห็นว่าปล่อย
สำนวนไว้ให้เคอะๆ และรุ่มร่ามตามต้นฉบับดีกว่า ก็ได้แปลไว้เช่น
นั้น สำหรับเป็นเครื่องเทียบเคียงว่าผู้แต่งมีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ
ของไทยอย่างไรบ้าง ดังนี้

อ.สายสุวรรณ
ผู้แปล

^(๑) ต่อมาเรียก The Journal of the Thailand Research Society อยู่ระยะหนึ่ง แล้วเปลี่ยน
กลับไปเรียกตามเดิม

ประวัติสังเขปของหมอแกมปีเฟอร์

หมอแกมปีเฟอร์เกิดที่เมืองเลมโกว์ (Lemgow) ในแคว้นเวสต์ฟาเลีย (Westphalia) ของประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ค.ศ.๑๖๕๑ (พ.ศ.๒๑๙๔) ได้ผ่านการศึกษาที่โรงเรียนในบรุนสวิก (Brunswick) ลุนบูร์ก (Lunebourg) ฮัมบูร์ก (Hambourgh) ลูเบก (Lubeck) และดันซิก (Dantzick) แล้วไปเรียนต่อ ณ มหาวิทยาลัยเมืองคราโกว์ (Carcow) โปแลนด์อยู่สามปี ได้ปริญญาเตอร์ไนวิชาปรัชญาจากมหาวิทยาลัยนั้น แล้วไปศึกษาเพิ่มเติมยังเมืองโกนิสเบิร์ก (Konigsberg) ในแคว้นปรัสเซีย วิชาแพทย์และวิชาธรรมชาติวิทยาอีกเป็นเวลาสี่ปี

จากปรัสเซีย แกมปีเฟอร์ได้ไปยังสวีเดน ซึ่งความแตกฉานในภูมิวิชาและความประพุดอันเหมาะสมได้ยังให้เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก ทั้งที่มหาวิทยาลัย ณ เมืองอุปลัล (Upsal) และที่ราชสำนักพระเจ้าชาลส์ที่ ๑๑ ในขณะนั้นราชสำนักพระเจ้าชาลส์ที่ ๑๑ เป็นแหล่งอุปถัมภ์ผู้ทรงภูมิวิทยาอย่างสำคัญแหล่งหนึ่ง และแกมปีเฟอร์ก็มีโอกาสที่จะได้รับราชูปถัมภ์ให้ได้ตั้งภูมิลำเนาค้นคว้าวิชาอยู่ในประเทศนั้นด้วยเหมือนกัน แต่แกมปีเฟอร์ไม่ปรารถนา ด้วยมี

ประสงค์จะท่องเที่ยวไปตามประเทศต่างๆ มากกว่า จึงเลือกเอาช้างเป็นตำแหน่งเลขานุการคณะทูต ซึ่งทางราชสำนักของสวีเดนในขณะนั้นกำลังจัดส่งไปเจริญพระราชไมตรีทางการค้ากับราชสำนักพระเจ้าแผ่นดินอิหร่าน แต่คณะทูตอันมีลูอิส ฟาบริติอุส (Luis Fabritius) เป็นเอกอัครราชทูต ได้ออกเดินทางไปก่อน เพื่อเข้าเฝ้าซาร์แห่งรัสเซีย ณ กรุงมอสโก ขอพระราชทานพระราชานุมัติบางส่วนแอมบัสเซอร์นั้นเดินทางออกจากกรุงสตอกโฮล์ม เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ.๑๖๘๓ (พ.ศ.๒๒๒๕) โดยผ่านอาแลนด์ (Aaland) ฟินแลนด์ (Finland) และอิงเกอร์แมนแลนด์ (Ingermanland) ไปพบกับเอกอัครราชทูตที่นาร์วา (Narva) ต่อนั้นไปแอมบัสเซอร์ก็เดินทางไปกับคณะทูตจนถึงประเทศอิหร่านโดยผ่านกรุงมอสโก และได้เป็นผู้หนึ่งที่ได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน์แด่ซาร์ ณ ราชสำนักแห่งกรุงมอสโกด้วย

เมื่อแอมบัสเซอร์ไปถึงยังกรุงอิสปาฮัน เมืองหลวงของประเทศอิหร่านใน ค.ศ.๑๖๘๔ (พ.ศ.๒๒๒๗) นั้น ต้นฉบับกล่าวว่า มีราชทูตของประเทศต่างๆ ไปชุมนุมอยู่หลายประเทศด้วยกัน อาทิ ราชทูตพระเจ้าแผ่นดินสวีเดน โปแลนด์ และสยาม^(๑) พระเจ้าซาร์รัสเซีย เจ้าอาหรับและเจ้าตาดมากด้วยกัน และบ้างก็มีศุภอักษรจากสันตปาปา พระราชาธิราชเยอรมนี และพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสอย่างไรก็ดี เมื่อฟาบริติอุสเฝ้าจากการทูตเสร็จลงในปี ค.ศ.๑๖๘๕

(๑) แต่ยังสืบสวนไม่ได้ความว่าไทยได้ส่งใครเป็นราชทูตไปยังราชสำนักของประเทศอิหร่านในครั้งนั้น

(พ.ศ.๒๒๒๘) แล้ว ก็จะเดินทางกลับสวีเดน แต่แกมปีเฟอร์หากลับไปด้วยไม่ได้ ด้วยว่าประเทศเยอรมนีในขณะนั้นกำลังทำสงครามอยู่กับตุรกี เป็นที่เดือดร้อนระส่ำระสายไปทั่วยุโรปภาคตะวันตก แกมปีเฟอร์กล่าวไว้ในคำนำว่า “เป็นความต้องการของข้าพเจ้าอย่างที่สุดที่จะเดินทางต่อไป ข้าพเจ้าจึงเลือกเอาข้างบำเพ็ญชีวิตอันเหนื่อยยากและลำบากตรากตรำอย่างหนักท่องเที่ยวมากกว่ากลับบ้านไปร่วมความโกลาหลอลหม่าน ซึ่งชาติบ้านเมืองของข้าพเจ้ามีอันเป็นอยู่ในเวลานั้น” เหตุนี้แกมปีเฟอร์จึงสมัครเข้ารับหน้าที่เป็นหมอผ่าตัดประจำขบวนเรือของบริษัทอีสต์อินเดียกัปตันของเนเธอร์แลนด์ซึ่งแล่นประจำอยู่ในแถบอ่าวเปอร์เซียขณะนั้น ทั้งนี้โดยคำแนะนำของฟาบริติอุสราชทูต ตำแหน่งซึ่งหมอแกมปีเฟอร์เองกล่าวว่าไม่สู้มีเกียรตินัก หากแต่ว่าพอจะถูกกับความประสงค์ในการที่จะเที่ยวไปอยู่บ้างเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ครั้นถึงปี ๑๖๘๘ (พ.ศ.๒๒๓๑) เรือซึ่งแกมปีเฟอร์ประจำอยู่ ก็ได้รับคำสั่งให้ไปยังอาหรับและอินเดีย เพื่อดูแลถิ่นฐานภูมิสำเนาของชาวเนเธอร์แลนด์ที่นั่น แล้วจากนั้นก็เลยไปยังเกาะลังกา เกาะสุมาตรา ซึ่งทำให้แกมปีเฟอร์มีโอกาสดูเห็นภูมิฐานบ้านเมืองของประเทศต่างๆ เป็นที่เพิ่มพูนความรู้เป็นอันมาก

แกมปีเฟอร์มาถึงบาตาเวียใน ค.ศ.๑๖๘๙ (พ.ศ.๒๒๓๒) และพักอยู่ที่นั่นประมาณ ๒-๓ เดือน ได้ศึกษาหาความรู้ในวิชาธรรมชาติวิทยาแห่งภูมิประเทศแถบนั้นอย่างกว้างขวาง ครั้งนั้นบริษัทอีสต์อินเดียกัปตันของเนเธอร์แลนด์ กำลังเตรียมการส่งคณะทูตไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักแห่งพระเจ้าจักรพรรดิที่ปูนา

๑๕

เป็นการประจำปี เกมปีเฟอร์จึงมีโอกาสได้เดินทางร่วมไปกับ
คณะทูตด้วยในตำแหน่งหมอประจำคณะทูต และได้ออกเดินทาง
จากบาตาเวียเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๖๙๐ (พ.ศ.๒๒๓๓) ดังมี
ข้อความละเอียดพิสดารอยู่ในฉบับแปลนั้น

ประวัติสังเขปของตระกูลชอยเซอร์

ตระกูลชอยเซอร์ เป็นตระกูลเด่นในทางวิทยาศาสตร์อยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ตระกูลหนึ่ง บิดาของชอยเซอร์ผู้แปลหนังสือของแกมปีเฟอร์นี้ เป็นศาสตราจารย์วิชาคณิตศาสตร์ และเป็นหมอประจำอยู่ในเมืองซูริค (Zurich) ตั้งแต่อายุได้ ๓๐ ปี ใน ค.ศ. ๑๗๐๒ (พ.ศ. ๒๒๔๕) เคยรู้จักมักคุ้นกับไลบ์นิตส์ (Leibnitz) นักปราชญ์เยอรมันในระหว่างศึกษาอยู่ที่อูเตรชต์ (Utrecht) ถึงกับไลบ์นิตส์ทูลสนับสนุนให้ปีเตอร์มหาราชทรงเชิญบิดาของชอยเซอร์ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงปีเตอร์สเบิร์ก แต่ไปอยู่ได้ไม่ช้าไม่นาน รัฐบาลสวิตเซอร์แลนด์ก็เรียกตัวกลับ และตั้งให้เป็นหมอประจำเมืองซูริค ได้รับยกย่องถึงขั้นศาสตราจารย์ต่อมาในปี ๑๗๐๓ ก็ได้รับเลือกขึ้นเป็นภาคีสมาชิกแห่งราชบัณฑิตยสมาคม และตายเมื่อ ค.ศ. ๑๗๓๓ (พ.ศ. ๒๒๗๖) จอห์น กัสปาร์ ชอยเซอร์ ผู้แปลหนังสือของแกมปีเฟอร์ เกิดในตระกูลอันดี มีหน้ามีตานั้นเมื่อ ค.ศ. ๑๗๐๒ และได้รับการศึกษาสำเร็จชั้นปริญญาในแผนกวิชาปรัชญาที่ซูริค ใน ค.ศ. ๑๗๒๒ (พ.ศ. ๒๒๖๕) บิดาได้ส่งไปยังอังกฤษโดยฝากฝังต่อเซอร์ แชนส์สโลน ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีสมาคมอยู่ ณ ขณะนั้น เซอร์ แชนส์สโลนจึงตั้งให้เป็นบรรณารักษ์

๑๗

ห้องสมุดทันที ครั้นในปี ค.ศ.๑๗๒๔ ก็ได้รับเลือกเป็นภาคีสมาชิกราชบัณฑิตยสมาคมอีกด้วย มีความสนใจในทางแพทยศาสตร์ และได้รับอนุญาตบัตรจากวิทยาลัยแพทย์ ณ กรุงลอนดอน ในปี ๑๗๒๔-๕ ต่อมาในปี ๑๗๒๘ ได้รับยกย่องฐานะเป็นบัณฑิตทางอายุรศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ในโอกาสที่พระเจ้าออร์ชี่ที่ ๑ เสด็จเยี่ยมมหาวิทยาลัยนั้นด้วย แต่ชีวิตอันกำลังรุ่งเรืองของชอยเซอร์ยังมีทันทิศบหน้าต่อไปในทางใด ก็มาสิ้นสุดลงโดยถึงแก่กรรมในปี ๑๗๒๙ รุ่งขึ้นนั่นเอง ตรงกับ พ.ศ.๒๒๗๒ นับอายุได้ ๒๗ ปี

บทที่ ๑

จดหมายเหตุระยะทางจากบาตาเวีย ถึงสยามกับความเป็นไปเมื่อพักที่นั่น

เมื่อข้าพเจ้าพักอยู่ที่บาตาเวีย ซึ่งเป็นเมืองหลวงของบริษัทดัชต์อีสต์อินเดียกัมปะนี และเป็นที่อยู่ของผู้บัญชาการใหญ่บนเกาะชวานั้น ได้มีโอกาสเดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่นโดยเรือชื่อ เดอ เวสตรูม (De Waelstroom) ของเนเธอร์แลนด์ ซึ่งกำหนดว่าจะไปยังประเทศนั้น ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นหมอประจำคณะทูต ซึ่งบริษัทส่งไปสุราชสำนักของพระจักรพรรดิญี่ปุ่นปีละครั้ง เป็นเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษมาแล้วตั้งแต่จักรพรรดิญี่ปุ่นได้ปิดประตูเล็กทำการค้าขายติดต่อกับชาวต่างประเทศ เว้นแต่เนเธอร์แลนด์ชาติเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นที่นับถือเลื่อมใสว่าเป็นชาติสุจริตซื่อตรงที่สุดในบรรดาชาวต่างชาติทั้งหลาย เหตุนั้นจึงได้รับการรับรองต้อนรับสมเกียรติสมมาคมด้วยชาวญี่ปุ่นตลอดมา แต่อยู่ในความตรวจตราดูแลอย่างเข้มงวดกวดขัน กระนั้นก็ยังได้รับอนุญาตเป็นพิเศษว่า ชาวเนเธอร์แลนด์จักส่งทูตไปถวายเคารพสักการะแด่พระจักรพรรดิ ณ ราชสำนักของจักรวรรดิญี่ปุ่นได้ทุกๆ ปี นี่นับเป็นโอกาสเดียวเท่านั้นที่ชาวยุโรปจะไปยังประเทศญี่ปุ่นและทัศนศึกษาความเกรียงไกรใหญ่ยิ่งแห่งราชสำนักและจักรวรรดินั้นได้ เรือของเรากำหนดว่าจะแวะไปยังประเทศสยาม

ก่อน เพื่อถ่ายสินค้าบางส่วนออกจากเรือ และบรรทุกสินค้าประเทศ
นั้นไป เหตุนั้นจึงทำให้ข้าพเจ้ามีโอกาสดำรงราชอาณาจักรอันมีชื่อ
เสียงตลอดจนราชสำนักอันน่าประทับใจนี้ด้วย

ออกจากบาตาเวีย

ข้าพเจ้าลงเรือแต่เช้าตรู่วันอาทิตย์ที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๓
(ค.ศ. ๑๖๙๐) เราก่อนสมออกเรือในวันนั้นโดยลมโชยเฉื่อยๆ ไปได้
สะดวก ตลกที่เที่ยงเราก็ถึงเกาะไอดำ (Eidam) เป็นเกาะเล็กๆ อยู่ห่าง
จากฝั่งบาตาเวียไปชั่ว ๒-๓ ลีก^(๑) เรือเลียบฝั่งไปเรื่อยๆ จนตักตัก มอง
ไม่เห็นฝั่งเลย

ในวันจันทร์ที่ ๘ เรามองไม่เห็นตัวเกาะชาว แต่ยังเห็นเกาะ
ข้างเคียงอยู่บ้าง ในตอนบ่ายลมสงบเรือไปได้ช้า และต้องหย่อนสมอ
ลงถ่วงไว้ในน้ำลึก ๒๙ ฟาทม^(๒) ด้วยเกรงว่ากระแสน้ำซึ่งไหลแรง
จัด ณ แแถบนี้จะพัดพาเราก่อนร่องน้ำมากไป เราแลเห็นเรือเล็ก
ของชาติโปรตุเกสลำหนึ่ง ทอดสมออยู่ห่างจากเราไปราวกึ่งลีก มี
กะลาสีเป็นคนจีน เรือลำนี้ชื่อเซนต์ พอล ซึ่งมีภาวาดของสาวก
ผู้น้อยที่ท้ายเรือ เรือลำดังกล่าวออกจากบาตาเวียมาก่อนเราสองวัน
 และได้เคยไปประเทศญี่ปุ่นเมื่อประมาณสักห้าปีมาแล้ว ทั้งๆ ที่มีพระ
ราชโองการในพระจักรพรรดิญี่ปุ่น ห้ามชาวโปรตุเกสเข้าในพระราช

^(๑) ลีกหนึ่ง = ราว ๓ ไมล์

^(๒) ๑ ฟาทม = ๖ ฟุต

อาณาเขต โดยมีโทษถึงตาย และริบเรื่อรวมทั้งสินค้าทั้งสิ้น ข้าพเจ้าหวังใจว่าผู้อ่านจะไม่อดทนรอใจที่ข้าพเจ้าจะเล่าเหตุการณ์และเรื่องราวของเรือโปรตุเกส ซึ่งข้าพเจ้าได้สืบสวนมาเองที่บาตาเวียนี้ เพราะว่าเกี่ยวแก่เค้าเงื่อนของหนังสือประวัติศาสตร์เล่มนี้อย่างใกล้ชิดอยู่เหมือนกัน คือ เมื่อราวหกปีมานี้ เรือญี่ปุ่นลำหนึ่งถูกพายุพัดจากฝั่งญี่ปุ่นไปทางประเทศจีน ไปอับปางลงใกล้ๆ กับเมืองมาเก๊า ซึ่งเป็นเมืองค้าขายอันมีชื่อในประเทศจีนอยู่ในปกครองของโปรตุเกส รัฐบาลโปรตุเกสที่มาเก๊าคิดเห็นเป็นโอกาสอันประเสริฐที่จะแสดงน้ำใจอันดีของตนแด่พระจักรพรรดิญี่ปุ่น ซึ่งลางทีก็จะได้ฟื้นฟูการค้าขายอันรุ่งเรืองแต่กาลก่อนกับชาวญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงตกลงกันให้ความเอื้อเฟื้อเลี้ยงดูชาวญี่ปุ่น ๑๒ คน ที่ช่วยชีวิตไว้ได้ นั้นเป็นอย่างดี แล้วจัดแจงแต่งเรือโปรตุเกสลำหนึ่งไปส่งถึงญี่ปุ่น แต่การกระทำทั้งนี้หาผลัดผลสมความคาดหมายไม่ ด้วยว่าเมื่อไปถึงท่าเมืองนางาซากิแล้ว ชาวญี่ปุ่นกลับถูกจับขังไว้ทั้งหมด และเรือโปรตุเกสลำนั้นก็ถูกควบคุมไว้โดยกวดขัน ไม่ยอมให้บุคคลใดขึ้นเหยียบท่าได้เลย จนกว่าผู้สำเร็จราชการเมืองนางาซากิจะนำเรื่องขึ้นเสนอ ณ สำนักพระจักรพรรดิที่เมืองเอโดะ แล้วแต่จะมีพระราชโองการสั่งการอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไป ชาวโปรตุเกสเหล่านั้นนั้นย่อจะต้องถูกประหารชีวิตสิ้นทุกคน ส่วนเรือนั้นให้เผาเสีย แต่ราชสำนักได้ลดความเหี้ยมขาดลงเนื่องด้วยเวลาที่ทอดยาวออกไปอย่างหนึ่ง และด้วยการยื่นมือเข้าไปขอความเมตตาของนายบิวเตอแมน เรสิเดนต์^(๑) ของ

(๑) Resident ที่ปรึกษาของผู้ปกครองอาณานิคม

บริษัทดัชชีอีสต์อินเดียจำกัดในขณะนั้นอีกอย่างหนึ่ง ในที่สุดเมื่อพิจารณาเห็นความตั้งใจดีของชาวโปรตุเกสแล้ว จึงได้ปล่อยตัวชาวโปรตุเกสเหล่านั้นคืนสู่มาเก๊า และให้เสบียงอาหารสำหรับกินกลางทางไปบ้าง ซึ่งส่วนมากเป็นข้าวกับน้ำ ส่วนชาวญี่ปุ่น ๑๒ คนนั้นถูกกักขังอยู่ถึงสองปี จึงได้ปล่อยตัวเป็นอิสระแล้วส่งกลับไปบ้านเดิมโดยควบคุมดูแลอย่างกวดขัน

(ต่อไปนี้เป็นรายการบอกระยะทางตั้งแต่ที่ซึ่งทอดสมออยู่นั้น ขึ้นมาตามชายฝั่งสุมาตรา เข้าช่องแคบบังกา ในระหว่างเกาะบังกา กับสุมาตรา แล้วแล่นอ้อมเกาะลิงกัน (Lingan) อยู่ราวกึ่งทางในระหว่างเกาะบังกา และโซห์น (สิงคโปร์) ขึ้นมายังเกาะอัวร์ (Puli Oor) แล้วเกาะติมอน (Puli Timon) ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของมะละกาทั้งสองเกาะ ต่อจากนั้นเรือเดอ เวลสตรูมค่อยๆ แล่นเลียบฝั่งมาตามแหลมปัตตานีเรื่อยมาเข้าเขตเมืองนคร (Ligor) ผ่านเกาะคอร์นัม (Puli Cornam) เกาะสมุย (Puli Sanconij) และเกาะบอร์เดีย (Puli Bordia) จนเข้าแขวงเมืองกุยบุรีเมื่อวันที่ 5 มิถุนายนข้อความตอนนี้มิได้แปลไว้ด้วยเห็นว่าไม่มีอะไรสลักสำคัญเกี่ยวแก่ประเทศไทย จึงข้ามจับแปลเมื่อเรือได้เข้าเขตแขวงเมืองกุยบุรีแล้ว ดังต่อไปนี้)

เข้าเขตเมืองกุย

ฝั่งทะเลแถบนี้ (แขวงเมืองกุยบุรี) เป็นหินผาและชันมาก และเท่าที่ข้าพเจ้านึกนั้นเห็นว่าไม่ต่างอะไรกันนักกับฝั่งทะเลประเทศ

สวีเดน เพราะมากไปด้วยหินโสโครกที่เป็นอันตรายต่อการเดินเรือ หน้าผาที่ยื่นออกไปในทะเลและเกาะเล็กเกาะน้อยทั้งที่มีคนอยู่บ้าง เป็นเกาะร้างบ้างไปตลอดแนว ทำให้ข้าพเจ้าประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง ค่าที่ในแผนที่ของเราไม่ได้แสดงสิ่งเหล่านี้ไว้เลย ข้าพเจ้าจึงอดสงสัยไม่ได้ว่า แผนที่ทะเลโดยมากเห็นจะทำการกันหยาบๆ อย่างนี้เอง ฉะนั้นหรืออันตรายจะไม่เกิดแก่เรือบ่อยๆ ด้วยว่าไม่มีอะไรให้ความแน่นอนในใจได้เลยแม้แต่น้อย หมิ่นพรหมเสนา (Monproncena) พ่อค้าคนหนึ่งของสยามได้ให้ความรู้แก่ข้าพเจ้าไว้บ้างเกี่ยวแก่ฝั่งทะเลแถบนี้ ซึ่งเขาเจนทางดีอยู่ หมิ่นพรหมเสนานี้เป็นผู้คุมสินค้าต่างๆ อยู่ในราชการของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน และในคราวเกิดการปฏิวัติครั้งที่แล้วมา ซึ่งจะไดกล่าวดำเนินไปในบทหน้า คนผู้นี้ถูกชาวฝรั่งเศสกุมตัวไว้และรับสินค้าที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมอบหมายมากับทั้งสินค้าของเขาเองไว้เสีย แล้วส่งตัวขึ้นฝั่งที่ปะเลียกัตตา (Paliakatta) ซึ่งผู้ว่าราชการได้รับเขาด้วยความกรุณา และส่งตัวท่านหมิ่นพร้อมกับครอบครัวไปยังบาดาเวีย ท่านหมิ่นได้บอกชื่อหน้าผาและเกาะที่ใหญ่ที่สุดในกลุ่มที่กล่าวนั้นว่า สามร้อยยอด (Samajotn) และระบุชื่อสถานที่ต่างๆ จากที่นั้นไปจนปากแม่น้ำเจ้าพระยานี้ หน้าผาและเกาะหลายๆ แห่งที่เราเห็นอยู่ทางปากซ้ายมือของเรานั้น เรียกรวมๆ ว่า ปราณ (Pran หรือ Pranji) ต่อจากนี้ก็ถึง ชะอำ (Czam) ถัดขึ้นไปก็คือ เพชรบุรี (Puttrib) แล้วก็ถึงยี่สาหร่าย (Isan) ต่อจากนั้นไปเป็นแม่กลอง (Mayaklon) แล้วก็ถึงท่าจีน (Satzyn) แล้วจึงไปถึงปากแม่น้ำ ซึ่งภาษาไทยเรียกว่า ปากน้ำเจ้าพระยา (Pagnam Taufia)

ไทยในจดหมายเหตุดกัมปเปอร์

๒๔

เข้าปากน้ำเจ้าพระยา

วันที่ ๖ มิถุนายน เวลาเย็น เราก็เข้าร่องน้ำของประเทศสยามโดยสวัสดิ์ และเมื่อได้ขึ้นป็นห้ากระบอกประกาศการมาของเราแล้ว เราก็ทอดสมอเรือ ปากแม่น้ำนั้นอยู่ห่างจากเรือของเราขึ้นไปทางเหนือราวสามลี้ก

วันที่ ๗ มิถุนายน เวลาเช้าตรู่ ข้าพเจ้าขึ้นบกไปกับนายกั๊ด-วาร์ด (Gudward) และนายวันลูน (Van Loohn) จากที่ทอดสมอเรือไปจนปากแม่น้ำนั้น ช้างใต้เป็นดินโคลนเหลว ซึ่งเรือทุกจำพวกอาจแล่นไปได้โดยสะดวก ไปตามทางเราได้สังเกตเห็นเครื่องหมายหลายแห่งมีบอกไว้ให้เรือแล่นขึ้นไปตามแม่น้ำโดยไม่เกยตื้น พบเรือหาปลาหลายลำ ซึ่งคนในเรือกำลังสาละวนทอดแหต้อนอยู่ ณ ปากแม่น้ำเราแทบจะแลไม่เห็นยอดเสากระโดงเรือทั้งหลายของเราเลย มีเรือสำเภากันและสำเภาค้าอื่นๆจอดทอดสมออยู่ที่นั่นเป็นหลายลำ ปากแม่น้ำซึ่งไหลลงสู่ทะเลอยู่ระหว่างที่ดินอันเป็นดอนเตี้ยๆ ซึ่งไม่มีอะไรเลย นอกจากเป็นกองโคลนมาปะกันเข้า เวลานั้นขึ้นมากก็ท่วมไม่ไกลออกไปเท่าไรนัก เราแลเห็นแท่นป็นพร้อมป็นใหญ่ทั้งสองฟากแม่น้ำ ตั้งขึ้นไว้ตั้งแต่คราวเกิดเหตุยุ่งยากกับฝรั่งเศสที่แล้วมา ตกเที่ยงเราก็มายังหมู่บ้านและโรงสินค้าของเนเธอร์แลนด์ชื่อ อัมสเตอร์ดัม ตั้งอยู่ห่างจากปากแม่น้ำมาเกือบสองลี้ก นายบ้านตำบลนี้ชื่อ คอเร เป็นสวีเดนโดยกำเนิด ได้ออกมาต้อนรับเราด้วยอัธยาศัยไมตรี

วันที่ ๘ มิถุนายน ตอนเช้าข้าพเจ้าลงไปเดินเลาะเลียบ

อยู่ในป่าละเมาะใกล้ๆ กับหมู่บ้าน แต่ไม่ได้ผลอะไรนัก เมื่อเย็นวันก่อนก็ไปมาที่หนึ่งแล้ว แต่ก็ไม่ได้ผลอะไรดีไปกว่าวันนี้ ด้วยว่าบริเวณป่าเวลานั้นน้ำท่วมเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริเวณที่น้ำมิได้ท่วมก็เป็นที่อยู่ของเสือและสัตว์ร้ายอื่นๆ ในบรรดาเฟิร์นที่ข้าพเจ้าพบเห็นมีหลายชนิดที่ขึ้นอยู่ในยุโรป ข้าพเจ้ายังพบหญ้าตระกูล Cyperus หลากหลายชนิดในบริเวณพื้นที่เฉอะแฉะ นอกจากนี้ยังมีต้น Alcea frutescens พันธุ์ดีและต้นไม้อื่นๆ อีก ซึ่งข้าพเจ้าได้เขียนบรรยายไว้ในที่อื่น ผู้นำทางสูงอายุซึ่งแอบอ้างว่าตนมีความชำนาญในพันธุ์ไม้ต่าง ๆ นั้น ได้รับรองกับข้าพเจ้าอย่างมั่นเหมาะว่า ต้นมะม่วง (Anacardium) ขึ้นอยู่อย่างดกต้นทั่วบางกอก เราส่งเรือเล็กกลับไปอีกครั้ง เพื่อไปเอาอุปกรณ์เครื่องมือจำนวนสี่สิบที่อยู่บนเรือใหญ่

วันที่ ๙ มิถุนายน เราลงเรือเล็กของเราแล่นขึ้นไปตามลำน้ำ ในระหว่างนั้นเราหาความสนุกเพลิดเพลินด้วยการยิงลิงบนต้นไม้ริมตลิ่งเล่นไปพลาง

บางกอก

ถึงบางกอก (Bankock) เราได้เห็นป้อมใหม่ซึ่งพวกฝรั่งเศสสร้างขึ้นไว้บนฝั่งข้างขวา แต่เดี๋ยวนี้ชำรุดเสียหมดแล้ว ริมฝั่งแม่น้ำเหนือบางกอกขึ้นไปมีบ้านคนอยู่หนาแน่นเป็นหลายหมู่บ้าน ข้าพเจ้าไม่ได้เอ่ยชื่อสถานที่ในแถบนี้ เพราะว่าได้จดลงไว้แล้วในแผนที่ของแม่น้ำนี้ ซึ่งข้าพเจ้ามีโอกาสดำเนินในเวลาขึ้นเรือไป และได้ตรวจสอบ

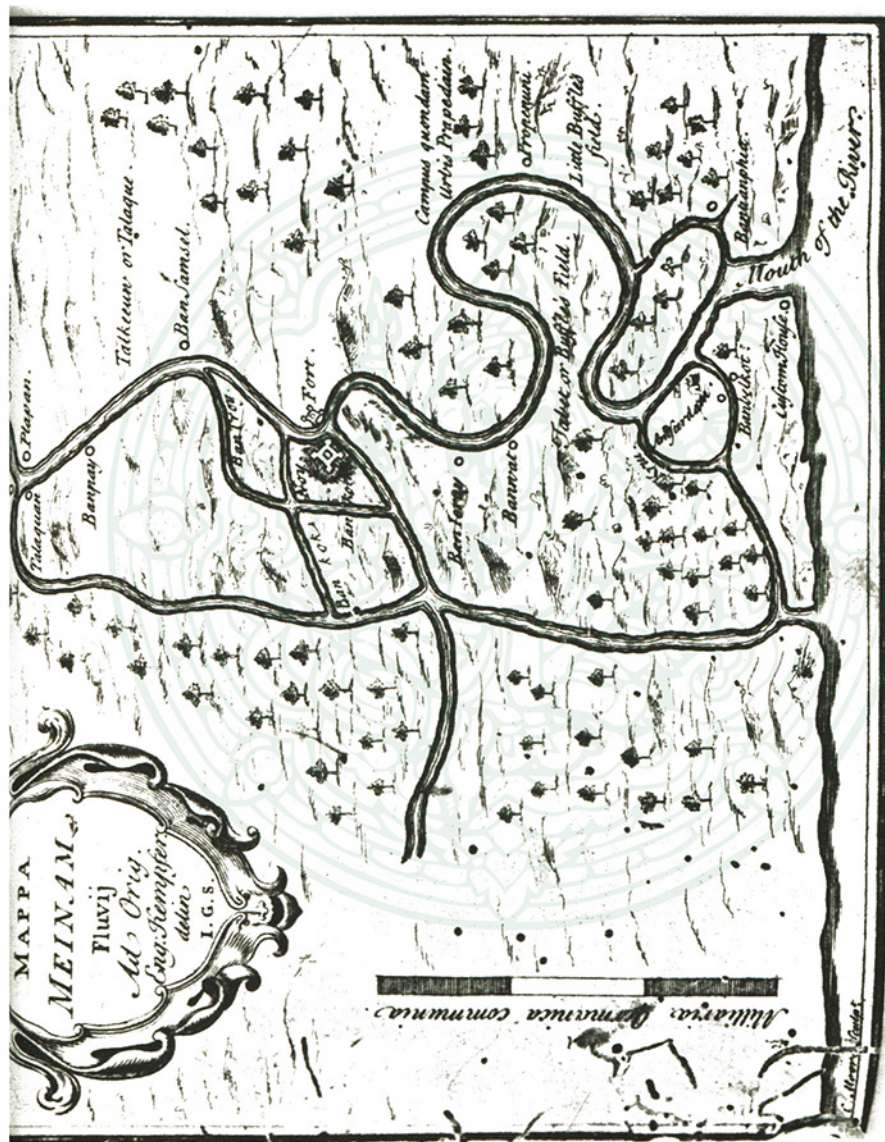

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

แผนที่การเดินทางของหมอบริตตันตามลำน้ำเจ้าพระยา

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

๒๘

ดูอีกเมื่อล่องกลับลงมานั้นแล้ว

รุ่งขึ้นเช้า วันที่ ๑๐ เรามาถึงเกาะเล็กๆ แห่งหนึ่งกลางสายแม่น้ำซึ่งแยกออกเป็นสองแขนง บนเกาะมีโบสถ์วิหารหลายหลังและกุฏิที่อยู่ของพระ ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปบนบกและเข้าไปดูในโบสถ์หลังหนึ่งเห็นมีพระพุทธรูปปิดทององค์ใหญ่ในอิริยาบถนั่งอยู่ ๓ องค์ และอิริยาบถยืนอีกองค์หนึ่งพร้อมสวมหมวกแบบข้าราชการ^(๑) กับมีพระพุทธรูปองค์เล็กๆ อีกราว ๕๐ องค์ยืนเป็นบริวารพระพุทธรูปใหญ่ตั้ง กล่าวมาแล้วข้างต้น ตกค่ำเราจอดเรืออยู่ห่างจากเมืองหลวงราว ๒-๓ ไมล์

กรุงศรีอยุธยา

วันที่ ๑๑ มิถุนายน เรามาถึงยังโรงสินค้าของเราซึ่งตั้งอยู่ใต้กรุงศรีอยุธยาลงมาเล็กน้อยด้วยความผาสุกดี เราไปถึงเป็นเวลา ก่อน ๙ นาฬิกาเล็กน้อย พวกเขากำลังจะบำเพ็ญศาสนกิจอยู่ที่เดียว เพราะเป็นวันอาทิตย์ตอนบ่าย ผู้อำนวยการโรงสินค้าของเราได้รับหมายประกาศสั่งให้คนของเขาพักตนอยู่ภายในอาคารในเช้าวันรุ่งขึ้น ด้วยว่าพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนิน

^(๑) พระพุทธรูปทรงเครื่อง

ว่าด้วยเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาพระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จพระราชดำเนินนั้น คนทุกคนต้องหลีกออกนอกทางหมด เหมือนอย่างในเปอร์เซียเวลานางสนมกำนัลของพระเจ้าแผ่นดินออกไปนอกวัง ฉะนั้น หน้าต่างก็ต้องปิดหมด เสียงก็ไม่ให้ลอดออกไปได้แม้แต่หน่อย ถ้าใครบังเอิญไปพบพระเจ้าแผ่นดินเข้าก็ดี หรือพระสนมกำนัลของพระเจ้าแผ่นดินก็ดี หรือเจ้าหญิงก็ดีในที่เปิดเผย เขาผู้นั้นจะต้องหันหน้าไปเสียอีกทางหนึ่ง และต้องหมอบกราบก้มหน้าลงจรดพื้นดินจนกว่าขบวนจะผ่านพ้นไป

วันที่ ๑๒ มิถุนายน เวลา ๑๖ นาฬิกา มังงานศพมารดาของพระยาพระคลังผู้เป็นอัศวมหาเสนาบดีของประเทศสยาม และเป็นผู้ว่าการต่างประเทศด้วยชาวสยามเรียกแม่แห่งของตนว่าแม่ด้วยเหมือนกัน และผู้ที่ได้ร่วมนมกันก็นับถือกันเหมือนอย่างพี่น้อง งานศพนี้เป็นแต่ศพแม่แห่งพระคลังเท่านั้น ด้วยว่ามารดาของท่านได้สิ้นชีวิตและได้ทำศพเสร็จไปเมื่อราว ๑๕ เดือนมานี้ งานศพของชาวสยามที่เป็นชั้นสูง ศักดิ์นั้นหรรหาวพิสดารเหลือที่จะพรรณนา มีขบวนเรือแห่ศพ และเรือนั้นลางที่ปิดทองทั้งลำ ทั่วทุกลำมีมิโหรี่ปี่พาทย์และฆ้องกลองประโคมไปตลอดทาง ศพนั้นวางนอนอยู่ในหีบหรือเอาหีบไว้บนเก้าอี้ให้คนทั้งหลายได้เห็น แม้ว่ากลิ่นของศพมักจะทนได้ยาก เนื่องด้วยเป็นศพค้างหลายวัน เพราะต้องเสียเวลาเตรียมการกันก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีคนชั้นสูงศักดิ์มักถือกันเป็นข้อกังวลใหญ่ทีเดียวว่า พอตนนป่วยหนัก

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

๓๐

หรือป่วยเรื้อรังมานานแล้ว ก็จะต้องสั่งให้ตระเตรียมการศพของตนให้เสร็จโดยเร็ว หีบศพนั้นเป็นหีบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าละม้ายหีบศพของเยอรมัน ปิดทองหรือปิดด้วยกระดาษทองตั้งไว้ใต้โครงอันโอ้อ่า^(๑) มีเพดาน ซึ่งปิดทองเช่นกัน และประดับประดาด้วยเสาและบัวหัวเสาที่ค้ำยันบรรดาหลังคาซึ่งโค้งแอ่นมีลักษณะเป็นซุ้ม โดยแตกต่างกันไปตามยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้วายชนม์ เคียงเรือศพมีเรืออีกลำหนึ่งขนาดยาวเท่าๆกัน แล่นคู่ขนานกันไปกับเรือศพ เรือลำนี้มีสิ่งก่อสร้างทรงพีระมิดรูปร่างเหมือนหอคอยสูงประดับทองอย่างงดงาม นอกจากนี้ก็มีเรืออื่นๆ อีกหลายลำแล่นเป็นขบวนไปทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ตรงกลางลำเรือปักไม้สูงสวมมงกุฎกระดาษปิดทองประมาณแปดหรือสิบชั้น^(๒) ขบวนเรือทั้งหมดนี้จอดเรียงรายอยู่ตามริมตลิ่งจนกว่าจะเสร็จพิธี เมื่อเรือเทียบท่าแล้วก็นำศพขึ้นไปสู่ที่เผา มีพระสงฆ์ร่วมอยู่ในขบวนด้วย และเป่าพาทย์ก็ประโคมเรื่อยไปตลอดเวลา พอได้เวลาก็จุดไฟเผาศพพร้อมทั้งโลง เถ้าและอัฐิที่เหลือนั้นเก็บรวบรวมฝังไว้ สร้างอาคารทรงพีระมิดครอบไว้แทนการสร้างอนุสาวรีย์ส่วนสูงและความวิจิตรตระการตามากน้อยตามยศศักดิ์ของผู้มรณะ ที่ปลงศพแม่นมของพระยาพระคลังนั้น อยู่ตรงหว่างสาขาแม่น้ำตรงข้ามกับตัวเมือง มีธงทิวและเครื่องประดับอย่างอื่นๆ ล้อมรอบเป็นรั้ว ตรงกลางสถานที่ทำศพมีหอสูงโดดเด่น ประดับประดาอย่างพิสดารและค้ำยันไว้

^(๑) ลักษณะเหมือนบุษบก

^(๒) น่าจะหมายถึงฉัตร

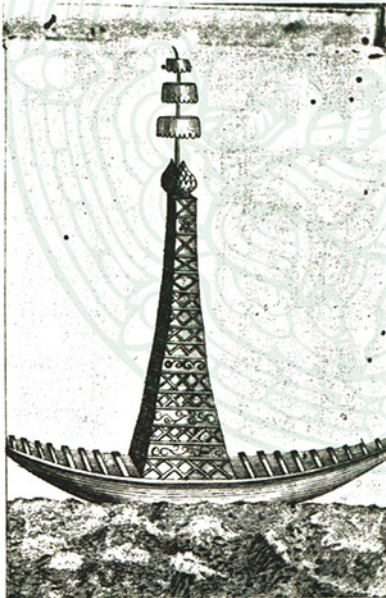

ไทยในจดหมายเหตุดอกไม้

ด้วยเสาและบัวอันงดงาม^(๑) ณ เบื้องใต้หอนี้มีประตูสองประตูตรงกัน
ศพน้อยอยู่ในหีบอันงดงามวิจิตรบนกองไม้มีค่าสูง^(๒) พระเจ้าแผ่นดิน
เสด็จไปพระราชทานเพลิงด้วยพระองค์เอง เป็นเกียรติยศแก่ท่านพระ
ยาพระคลังอันเป็นผู้ทรงโปรดปรานใกล้ชิดเป็นพิเศษ ด้านหนึ่งของ
เมรุนี้ทำเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยแก่พระสงฆ์ และ
ประตูที่จะเปิดเข้าไปคลุมด้วยหลังคาปิดทอง

(๑) คือเมรุ

(๒) ไม้จันทน์

เรือที่ใช้ในงานศพของชาวสยาม

เข้าพบพระยาพระคลัง

ต่อจากวันนั้นมาอีก ๒-๓ วัน ท่านวันฮูน (Mynheer van Hoon) ผู้อำนวยการโรงสินค้าของเรา กับนายดาเนียล (Daniel) และโมเสส บรอกสบอร์ด (Moses Brocseborde) สองคนนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญใน ภาษาไทย มลายู และภาษาตะวันออกอีกหลายภาษา ได้พร้อมกันเข้า พบท่านพระยาพระคลังในฐานะที่ท่านดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนา- บัติและผู้ว่าราชการต่างประเทศ เพื่อยื่นสาสน์และเครื่องบรรณาการ ซึ่งเรานำมากับเรือ เพื่อถวายพระเจ้าแผ่นดินและสำหรับตัวท่านพระ ยาพระคลังเอง กับต้นเรือของเรากับตัวข้าพเจ้าก็ได้ไปด้วยเหมือนกัน ในวันเข้าพบนั้น เวลาเช้าระหว่าง ๗ ถึง ๙ นาฬิกา มีออกพระ Opera หรือขุนนางชั้นที่สอง ๔ คนมายังโรงงานสินค้าของเราเพื่อนำเราไป ขุนนาง ๔ คนนี้ออกพระศรียศ (Opera Tsjat) เป็นชาวฮินดูสถาน ใน เวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าแขกมัวร์หรือพวกนับถือมะหะหมัด และเป็นกรมทำหรือนายภาษีสินค้าต่างประเทศต่างภายในชุดประจำ ชาติของตน สวมเสื้อคลุมปักทอง มีผ้าโพกศีรษะ อีกคนหนึ่งเป็น ขุนนางจีน ขมวดผมไว้เป็นมวย แต่แต่งตัวอย่างไทย กับชาวสยามอีก สองคนเป็นขุนนางเหมือนกัน คนหนึ่งอายุประมาณ ๘๐ ปี เรารับรอง ขุนนางคณะนี้ด้วยเหล้าบรันดีกับขนม แต่ออกพระศรียศกับขุนนาง ชาวสยามคนหนึ่งขอตัวไม่ดื่ม เรือที่ขุนนางเหล่านี้นั่งมานั่งดงาม วิจิตรรจนายิ่งนัก ยิ่งล่ำที่จะอัญเชิญสาสน์ไปถวายพระเจ้าแผ่นดินกับ พระยาพระคลังด้วยแล้วยิ่งงามมากเป็นพิเศษ บนเรือลำดังกล่าว

มีแต่ล่ำมขึ้นไปโดยลำพัง รูปร่างไม่ผิดกันกับเรือลำอื่นก็จริง แต่ใหญ่กว่าและหัวท้ายก็เชิดกว่า สำหรับเรือของขุนนางชาติมัวร์นั้น ฝีพายทุกคนสวมเสื้อผ้าลินินหยาบๆ สวมหมวกแบนๆ สีเหลืองและขาว แก้วอีที่หนึ่งของขุนนางผู้นี้ทาสีเขียวเหลืองกับขาวสลับกัน สองข้างมีม้านั่งสำหรับผู้ติดตาม แต่แก้วอีนั้นสูงกว่าม้านั่งสองข้างหน่อยหนึ่งตามประเพณี ซึ่งถือว่าผู้มีศักดิ์จะต้องนั่งสูงกว่าผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่า ทั้งสองข้างแก้วอีมีตาบรูปโค้งและหอกปิดทองประดับเพชรและพลอย เป็นเครื่องหมายแห่งอาชญาสิทธิ์ ซึ่งขุนนางทุกคนย่อมนำไปด้วยเวลาออกการออกงาน ตาบอาชญาสิทธิ์นี้มีด้ามยาวประมาณเท่าตัวคนหนึ่ง เป็นอย่างน้อย^(๑) เพื่อที่ว่าจะใช้ฟาดฟันได้อย่างเคียว แก้วอีนั้นถอดออกได้เป็นชิ้นๆ ชั้นแรกของเรือเป็นแท่นยกขึ้นประมาณหนึ่งคืบเหนือกราบ ยาวราวชั่วสามหรือสี่ก้าว กว้างขนาดลำเรือ ฝีมือฉลุฉลักอย่างประณีต มีบัวประดับงดงาม บนแท่นหรือตั่งนี้มีแท่นซ้อนอยู่อีกชั้นหนึ่งเล็กกว่าชั้นล่างนิดหน่อย แต่สูงกว่าและประดับประดาอย่างเดียวกัน บนแท่นชั้นที่สองมีแก้วอีสี่ขาปิดทองอร่ามสำหรับขุนนางนั่ง เหนือขึ้นไปทำเป็นลักษณะคล้ายหลังคาครอบซึ่งตรึงติดกับแก้วอีด้วยตัวยึดปิดทอง หลังคาครอบดังกล่าวมีลักษณะเกือบกลมกว้างมากจนเส้นผ่าศูนย์กลางเกินส่วนกว้างของเรือเสียอีก ทำด้วยหนังดำในดำไม่มีทั้งการปิดทองหรือทาสีแดงขอบทองแต่อย่างใดเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว เราก็กินกันไปยังที่ออกแขกเมืองตามลำดับ

(๑) น่าจะหมายถึงง้าว ซึ่งมีลักษณะเป็นดาบด้ามยาว

เรือออกพระศรีศเป็นเรือนำ แล้วก็เรือขุนนางอีกสามลำ ลำละคน ต่อไปก็เรือเชิญสาสน์ถวายพระเจ้าแผ่นดินและสาสน์สำหรับพระยาพระคลังเขียนเป็นภาษามลายูและภาษาดัชต์ แต่ละฉบับใส่ไว้ในกระเป๋าบักดินทอง กระเป๋าทั้งสองวางไว้ในพานทอง มีผ้าปักคลุม แล้วจึงนำบรรจุหีบไม้จันทร์ประดับมุกอีกชั้นหนึ่งตามธรรมเนียมของบ้านเมือง แล้วจึงนำไปวางบนเก้าอี้ไม่มีแขนและพนักพิงซึ่งตั้งอยู่ใต้หลังคาครอบ ลำนั่งอยู่บนพรมตรงหน้าสาสน์ เรืองเรือที่มีความสันเป็นพิเศษ โดยนั่งอยู่ใต้หลังคาครอบข้างในทาสีแดง เล่นตามเรือเชิญสาสน์ถวายพระเจ้าแผ่นดิน ขบวนเรือแล่นเลียบกำแพงพระนครขึ้นไปตามลำน้ำสักประเดี๋ยวนึง ก็เลี้ยวไปสู่บ้านของท่านพระยาพระคลัง อันเป็นที่ซึ่งท่านออกมารับแขกเมืองอย่างสง่าสมเกียรติ เราขึ้นบกทางด้านนี้และเดินต่อไปจนถึงบ้าน ลานบ้านอยู่ข้างจะสกปรกและอับๆ แต่ยังดีกว่าที่บ้านอีกแห่งหนึ่งของท่าน ซึ่งเราได้ไปเยี่ยมคำนับท่านเป็นส่วนตัวมาแล้วก่อนหน้านี้นี้ ๒-๓ วัน พอเข้าไปในบริเวณลานบ้าน เราก็เห็นเรือนหรือห้องเปิดโล่งหลังหนึ่งอยู่ทางซ้ายมือ ทำเกือบเป็นรูปจัตุรัส ไม่มีผนัง พื้นปูกระดาน มีคนอยู่เต็ม บ้างก็นั่งบ้างก็เดินคุยกัน ทางขวามือเห็นข้างเขื่อนหนึ่งผูกครบยื่นอยู่ในโรง ตรงกันข้ามกับทางเข้ามีบันไดหินขึ้นสู่เรือนพระยาพระคลัง ซึ่งเป็นที่ออกแขกเมือง เราขึ้นบันไดไปแล้วถอดรองเท้า เรือนหลังนี้มีห้องเพียงห้องเดียวเป็นห้องโถงสูงคล้ายโบสถ์ ข้างในสีขาว มีฝุ่นและใยแมงมุมจับมีเสาสีเหลี่ยมข้างละ ๗ เสา ค้ำเพดานใต้หลังคาที่ ๓ เพดานนั้นประดับลายเป็นกิ้งก่าสามสีแดงอย่างประณีต รววกึ่งกลางเสามี

แผ่นทองแดงใหญ่แขวนอยู่แผ่นละต้น ฝาระหว่างเสาทำเป็นเพี้ยมเปิดได้ตลอดแทนหน้าต่าง ทางจะเข้าห้องโถงใหญ่นั้นมีสองทาง มีหน้าต่างอยู่ระหว่างกลาง แต่ละด้านของโถงมีเสาไม้ไผ่ตรงติดกับเสาแขวนผ้าขาว และเบื้องหลังผ้าขาวในระหว่างฝา กับเสานั้น เป็นพวกข้าทาสบริวารของพระยาพระคลัง นั่งบ้าง หมอบอยู่กับพื้นบ้างอย่างไรระเบียบ ณ เบื้องหน้าเป็นที่นั่งของพวกขุนนาง คือออกญาเทพราชา (Oja Tewejaata) เป็นแขกมะหะหมัด คุมกรมช้างพระที่นั่ง นั่งอยู่เบื้องขวาของพระยาพระคลัง ออกญาพิพัฒน์ (Oja Pipat) ผู้มีตำแหน่งเป็นรองพระคลังนั่งเบื้องซ้ายมีเครื่องยศเจียดทองตั้งอยู่ข้างหน้าทั้งสองคน เครื่องเจียดนั้นทำเป็นทียบไม้จันทน์ Pinang เป็นเครื่องยศพระราชทานแก่ขุนนางในเวลาพระราชทานบรรดาศักดิ์และเลื่อนยศ ซึ่งยอมไม่ทรงกระทำโดยไม่ปรึกษาโหราจารย์ก่อน ถัดขุนนางทั้งสองนี้ลงมา มีขุนนางชาวสยาม จีน และแขกนั่งลดหลั่นเป็นลำดับกันอยู่เป็นอันมาก ข้าพเจ้านับได้ยี่สิบสามคนทางเบื้องขวา และยี่สิบเอ็ดคนทางเบื้องซ้ายของพระยาพระคลัง ผู้ที่นั่งสูงที่สุดข้างละ ๗ คน มีเครื่องเจียดทองคำและรองลงไปอีกข้างละ ๒ คน มีเจียดเงินตั้งอยู่ตรงหน้า ศาสน์พร้อมกระเป่า พานรอง และเครื่องประดับอื่นๆ นั้น วางอยู่เบื้องหน้าพระยาพระคลัง ห่างชั่วระยะ ๔-๕ ก้าว ส่วนเรานั่งกลางระหว่างขุนนางสองแถว มีพานหมากพร้อมดอกมะลิและดอกไม้อื่นเรียงประดับตรงขอบวางอยู่ตรงหน้าพวกเราทุกๆ คน ตัวพระยาพระคลังนั้นในฐานะที่เป็นผู้แทนองค์พระเจ้าแผ่นดิน นั่งอยู่ในส่วนที่แยกออกมาเป็นการเฉพาะสุดท้องพระโรงตอนบนอยู่เบื้องหลังพรมปักซึ่งห้อยแผ่อยู่กับ

เสาไม้ไผ่สูงจากพื้นราว ๒ หรือ ๓ ฟุต มองเห็นตัวพระยาพระคลังแต่ส่วนบนเท่านั้น มีกลดประดับดินปักเยื้องออกมาข้างหน้าพระยาพระคลังข้างละคัน เบื้องหลังพระยาพระคลังมีอาวุธคือกริชทองสองเล่มวางอยู่บนเบาะหลาย ๆ อัน และมีดาบอาญาสิทธิ์เหมือนอย่างพรรณนามาข้างบนตั้งอยู่ทั้งสองข้าง บนผนังข้างหลังมีรูปภาพแบบฝรั่งแขวนอยู่ มีลวดลายเป็นกึ่งก้านสาขาตามประเพณีนิยมของประเทศประดับโดยรอบต่างกรอบ

เมื่อเราทั้งหมดด้วยกันนั่งลงเรียบร้อยแล้ว พระยาพระคลังก็ให้ล่ามถามนายวันฮุนว่า ผู้อำนวยการใหญ่แห่งบริษัทอีสต์อินเดียกำปณีของเราสุขสบายดีหรือประการใด เขามาอยู่ในหมู่เกาะอินเดียได้ช้านานเท่าใดแล้ว เดียวนี้เรามีกองทหารอะไรบ้างอยู่ที่บาตาเวียและบันตัม สองเมืองนี้ไหนดีกว่ากัน ตลอดจนถามว่ากับตันเรือและข้าพเจ้านั้นคือใคร เมื่อนายวันฮุนตอบคำถามเหล่านี้และคำถามอื่นๆ อีกหลายประการแล้ว ก็เปิดกระเป๋าบรรจุสาสน์ออก ได้ส่งผ่านมือขุนนางซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นต่อๆ กันไปหลายมือจนถึงล่าม แล้วจึงลงมืออ่านดังๆ ล่ามไม่เข้าใจข้อความภาษามลายูตอนใด นายโมเสสกับนายดาเนียลก็ทำหน้าที่ช่วยอธิบายให้เข้าใจ การรับแขกเมืองครั้งนี้กินเวลาประมาณค่อนข้างโหม่ง แล้วบุตรชายของพระยาพระคลังซึ่งนั่งอยู่ข้างหลังบิดาอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้พาเรากลับไปยังเรือของเรา และจากที่นั่นไปยังที่รับประทานอาหาร ซึ่งตั้งเตรียมคอยเราอยู่พร้อมแล้ว

ตลอดเวลาที่เราพักอยู่ในประเทศสยาม ไม่มีอะไรสำคัญ

เกิดขึ้นอีก เว้นแต่เมื่อตอนปลายเดือนนี้ มีหมายประกาศกระแสพระบรมราชโองการห้ามราษฎรลงอาบน้ำในแม่น้ำ ซึ่งต่อมาภายหลังข้าพเจ้าได้เห็นคนอาบน้ำแม่น้ำอยู่ในเรือ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่า ชาวประเทศนี้ไม่อาบน้ำไม่ได้นั่นเอง การที่มีหมายประกาศดังนี้นั้น เหตุเพราะในระหว่างนั้นราษฎรที่ลงอาบน้ำในแม่น้ำถูกงูกัดตายกันชุกชุม เขาว่างูจำพวกนี้ตัวยาวไม่เกินนิ้วมือ และโตเท่าตัวปลิงเท่านั้น ลายสีน้ำตาลสลบน้ำเงิน แปดหรือสปีจิงมีในแม่น้ำครั้งหนึ่ง เพื่อให้คนปฏิบัติตามประกาศนี้อย่างเคร่งครัด ได้มีประกาศในคราวเดียวกันด้วยว่า ญาติหรือทายาทของทุกคนที่ถูกสัตว์ชนิดนี้กัดตาย จะต้องถูกปรับเป็นเงิน ๑๕ ชั่ง

๓๕

บทที่ ๒

สถานการณ์ปัจจุบันแห่งราชสำนักสยาม กับ การพรรณนากล่าวถึงอยุธยาพระนครหลวง อันเป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่

สถานการณ์ปัจจุบัน

ในบรรดาชาติผิวดำแห่งอาเซียนทั้งหลาย ราชอาณาจักรสยามเป็นราชอาณาจักรอันเกรียงไกรใหญ่ยิ่งที่สุด และราชสำนักนั้นเล่าก็วิจิตรมโหฬารหาที่เสมอเหมือนมิได้ เจ้าฟ้า (Tsiaufa) หรือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ปัจจุบันนี้ คือพระเพทราชา (Petraatia) ผู้แย่งราชสมบัติเมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเจ้า (Pro Narees Naray e pintsiau) เสด็จสวรรคตโดยจับผู้มีสิทธิในราชสมบัติมากกว่าฆ่าเสียทั้งหมด พระองค์มีอำนาจที่จะกระทำการนี้ดีกว่าคนอื่น ๆ ค่าที่พระองค์ได้เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่อยู่ตลอดรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ยิ่งกว่านั้น ยังเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้บริหารราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ตลอดเวลาที่ทรงพระประชวรอยู่ช้านานอีกเล่า การประชวรนั้นแม้ทรงหวังพระทัยอยู่เป็นนิจว่าจะทุเลา ในที่สุดก็ไม่ทุเลาขึ้นได้ ในระหว่างนั้นมีเสนาบดีคนหนึ่งชื่อคอนสแตนติน ฟอลคอน คิดแผนการร้ายแก้รัชทายาทและพวกพ้องเพื่อแย่งราชสมบัติ และความอิจฉาริษยาไป จึงเป็นเหตุให้พระเพทราชา

ถือเป็นโอกาสดำเนินการตามเจตจำนงของพระองค์ที่เดียว ข้าพเจ้า
จะเล่าประวัติของผู้คิดมิชอบกับแผนการคิดร้ายไว้สักหน่อยพอเป็น
สังเขป

ประวัติคอนสแตนติน ฟอลคอน

ฟอลคอนเป็นสัญชาติกรีกโดยกำเนิด เป็นคนมีความเข้าใจ
ในสิ่งต่างๆ อย่างยิ่ง เฉลียวฉลาด มีกิริยามารยาทเข้าไหนเข้าได้พูด
คล่อง ทั้งๆ ที่ไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอะไรมาเลยก็ตามที่ ชีวิตเมื่อ
ยังเด็กผ่านไปด้วยการออกทะเลปนเปไปกับคนชาติต่างๆ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งชาติอังกฤษ ซึ่งทำให้ได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วย ฟอลคอน
เข้ามาในเมืองไทยในฐานะเป็นนายท้ายเรืออังกฤษ และได้รับการว่า
จ้างให้ทำงานอยู่ในราชสำนัก คุณสมบัติโดยธรรมชาติของตัวเอง
ความพร้อมที่จะเข้าใจและประสบความสำเร็จอย่างดีในกิจการที่ได้
รับมอบหมายให้ทำ ซึ่งในขั้นแรกก็เป็นเพียงงานเล็กๆ น้อยๆ ก่อน
แต่ค่อยเป็นล่ำเป็นสันยิ่งขึ้นทุกที ในช่วงระยะ ๙ ปี ก็มีอำนาจวาสนา
เป็นใหญ่เป็นโตขึ้นถึงที่สุด ได้ว่าการคลังของแผ่นดินและการใน
พระราชฐานอีกด้วยเหตุนี้ กิจการบ้านเมืองที่สำคัญๆ จึงมัก
กระทำไปตามคำแนะนำของฟอลคอนเกือบทั้งสิ้น ใครมีอะไรจะ
ฟังปรึกษาก็เลยต้องมาหาฟอลคอน เพื่อที่จะประคับประคองตน
ให้มีในอำนาจดังกล่าวนี้มันคงยิ่งขึ้น ฟอลคอนเห็นว่าจำเป็นที่จะ
ต้องมีกำลังต่างประเทศสนับสนุนอำนาจของตนด้วย ฟอลคอน

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

๔๑

ปลงใจเห็นว่า ชาติฝรั่งเศสเป็นเหมาะที่สุดสำหรับแผนการของตน ซึ่งดูเหมือนว่ามุ่งเป้าหมายไปถึงพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินสยามด้วย เหตุนี้ฟอลคอนจึงกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงเชื่อว่า ถ้าได้ทรงติดต่อขอความช่วยเหลือจากชาติที่กล่าวแล้ว พระองค์จะทรงพัฒนาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้เป็นผู้มีอารยธรรม และนำราชอาณาจักรไปสู่ความรุ่งเรืองขึ้นได้อีกเป็นอันมาก ดังนั้นจึงได้มีการจัดส่งคณะทูตไปเจริญทางพระราชไมตรียังประเทศฝรั่งเศสตามคำกราบทูลของฟอลคอน เป็นเหตุให้มีคณะทูตฝรั่งเศสมาเจริญทางพระราชไมตรีเป็นการตอบแทนถึง ๒ ครั้ง พวกเยซุอิตสอนศาสนา ข่างศิลปกรรม และนายทหารก็ได้รับเชิญให้มาด้วย และมีนายพลผู้หนึ่ง ชื่อ เดส์ฟาสส์ (General des Fargues) คู่มทหารมาหลายร้อยคน ซึ่งฟอลคอนให้อยู่รักษาป้อมที่บางกอก^(๑) อันเป็นป้อมสำคัญ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ^(๒) ห่างจากท่าเรือไป ๖ ลี กองทหารฝรั่งเศสกับกองทหารอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศ ได้เข้าอยู่ประจำป้อม ณ ที่นั้น และตัวป้อมเองก็ได้ตกแต่งปรับปรุงให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เมื่อดำเนินการเหล่านี้ไปแล้ว ฟอลคอนก็คบคิดกันกับนายพลฝรั่งเศส และขุนนางบางคนที่ตนไว้วางใจจะเอาหม่อมปีย้อยภยทศ (Monpi Totso) ซึ่งเป็นทั้งราชบุตรเขยและราชบุตรบุญธรรมของพระเจ้าแผ่นดินขึ้นเสวยราชย์ ในทันทีที่พระเจ้าแผ่นดินซึ่งกำลังประชวรอยู่สวรรคต ซึ่งในเวลานั้นอาการประชวรซึ่งมีท่าทีว่ากำเริบขึ้นทำให้เขาหวังว่าจะมีการล้มล้างอำนาจโดยฉับพลัน และจะ

^(๑) ป้อมวิชัยประสิทธิ์

^(๒) แม่น้ำเจ้าพระยา

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

๔๒

กำจัดพระเพทราชากับบุตรและพระอนุชาทั้งสองของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นพระราชทายาทโดยลำดับ ตลอดจนใครก็ตามที่อาจขัดขวางแผนการทั้งนี้เสีย บิดาของหม่อมปีย์กับวงศาคณาญาติผู้รู้เห็นเป็นใจด้วย แผนการนี้ได้ช่องสมผู้คนไว้แล้วหมื่นสี่พันคนวางไว้ทั่วประเทศ และเพื่อที่จะให้การกระทำตามแผนการสะดวกตายยิ่งขึ้น ฟอลคอนจึงเข้าไปถึงห้องบรรทมของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งประจวบอยู่ และกราบทูลว่า เพื่อความปลอดภัยของพระองค์ยิ่งขึ้น ขอให้พระองค์มีพระราชโองการเรียกนายพลฝรั่งเศสกับทหารขึ้นไปยังเมืองลพบุรี (Livo) ซึ่งพระองค์ประทับอยู่ขณะนั้น อันเมืองลพบุรีนี้อยู่เหนืออยุธยาขึ้นไปราว ๑๕ ลีก เป็นเมืองที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้นไปประทับอยู่เป็นนิจเกือบตลอดรัชกาลของพระองค์ ในขณะที่นายพลเดส์ฟาสส์คุมทหารขึ้นไปตามทาง แผนการนี้ก็รู้ไปถึงหูบุตรชายของพระเพทราชา ซึ่งในขณะนั้นเฝ้าอยู่อยู่กับสนม ๒ คนของพระเจ้าแผ่นดิน ในห้องติดกับห้องของพวกผู้คิดการวางแผน จึงแอบฟังและได้ยินคำปรึกษาหารือของคนเหล่านั้น ก็รู้ซึ่งความลับและนำความไปแจ้งแก่บิดาโดยด่วน พระเพทราชาจึงขึ้นไปกราบทูลความลับนี้ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบโดยมิชักช้า แล้วให้คนไปเอาตัวหม่อมปีย์ ฟอลคอนและสมัครพรรคพวกผู้ร่วมคิดการมิชอบ พร้อมด้วยผู้บังคับกองทหารรักษาวังและจำตรวนคนเหล่านี้ไว้ โดยมีพักประสงคว่าพระเจ้าแผ่นดินจะทรงไม่พอพระทัยเพียงไร ฟอลคอนนั้นได้ขาดหายจากราชสำนักไปหลายเวลา เมื่อถูกเรียกตัวไปคราวนี้ ก็ไม่รู้ที่จะมีหาทางบิดพลัว แม้จะหวั่นเกรงซึ่งเหตุร้ายอยู่นักหนา ก็ตาม กล่าวกันว่า

พลคอนสั่งเสียอำลาครอบครัวด้วยกิริยาโศกเศร้าโทมนัสยิ่งนัก ไม่
ช้าเกินไปเงินซึ่งตามปกติพลคอนนึ่งให้คนหามนำไปนั้น กลับมาโดยว่าง
เปล่า ก็เป็นलगรายให้มิตรสหายและครอบครัวพลคอนเตรียมตัว
รับกรรมไปตามนายของตนด้วย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในวันที่ ๑๙
พฤษภาคม ค.ศ.๑๖๘๙ (พ.ศ.๒๒๓๒) รุ่งขึ้นอีกสองวัน พระเพท-
ราชาก็สั่งการโดยพลอำนาจของตน ให้ตัดศีรษะหม่อมปีย์โยนลง
ณ แทบเท้าของพลคอนซึ่งจำตรวนอยู่ ทั้งกล่าวคำเสียดสีเย้ยหยัน
ว่านั่นแหละพระเจ้าอยู่หัวของเจ้า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งกำลังประชวรหนัก
เสียพระทัยในการด่วนตายของหม่อมปีย์ผู้เป็นที่โปรดปรานยิ่งนัก มี
กระแสรับสั่งมาให้เอาศพของผู้ตายออกประจานให้เป็นที่อุจาดอัปอาย
ต่อไปเลย ให้ฝังเสียอย่างเรียบร้อย การก็เป็นไปตามรับสั่ง ฝ่ายบิดา
ของหม่อมปีย์นั้นก็ถูกจับโดยอุบาย ณ ที่บ้านของตนระหว่างอยุธยา
กับลพบุรี ส่วนไพร่พลก็ถูกขับแตกหนีไปสิ้น พลคอนนั้นเมื่อต้อง
ทรมานและอดอาหารมา ๑๔ วัน จนเกือบจะเหลือแต่โครงอยู่แล้ว
ในที่สุดก็ถูกปลดโซ่ตรวนกุมตัวไปในยามพลบ โดยไม่รู้ว่าจะต้อง
ประสพเคราะห์กรรมอย่างไรต่อไปอีก ที่แรกที่ไปถึงคือบ้านของตนเอง
ซึ่งปรากฏว่าถูกรื้อค้นไว้ยุ่งเหยิง ภรรยาถูกจับขังไว้ในโรงม้า และเมื่อ
พบหน้าสามีเข้า แทนที่จะร่ำลาไว้อาลัย กลับถ่มน้ำลายรดหน้า ซึ่งไม่
ทรมานใจเขาเท่ากับการก้มลงจุมพิตบุตรชายอายุ ๔ ขวบซึ่งเหลืออยู่
เพียงคนเดียว ลูกชายอีกหนึ่งเล่า ก็เพิ่งตายยังไม่ได้ทำศพ จากที่นั่น
เขาถูกนำตัวไปนอกเมืองและสู่แดนประหาร แม้เขาจะต่อต้านอย่างถึง
ที่สุด เขาก็ถูกตัดศีรษะในที่สุด ร่างของเขาถูกแบ่งเป็น ๒ ส่วน และ

กลบด้วยดินเพียงเล็กน้อย ตกกลางคืนบรรดาสุนัขได้มาคุ้ยเขี่ยศพ และกัดกินจนถึงกระดูก ก่อนตายฟอลคอนได้ถอดตราที่กางเขนเงิน ๒ อันและโบราณวัตถุทองคำ ซึ่งห้อยคออยู่อันเป็นของขวัญจากสันตะปาปา และตราเซนต์ไมเคิลซึ่งได้รับพระราชทานมาแต่พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสนั้นออกส่งให้ขุนนางผู้หนึ่งซึ่งยืนอยู่ที่นั่น ให้เอามอบแก่บุตรน้อยของตน ของเหล่านี้จะพึงเป็นประโยชน์แก่ผู้รับแต่อย่างใดก็หาไม่ได้ เจ้าเด็กน้อยกับแม่คงเที่ยวขอลานซากินมาจนทุกวันนี้ หากมีใครกล้าเกี่ยวข้องด้วยไม่

เหตุการณ์ต่อมา

ฝ่ายนายพลเดส์ฟาสส์เมื่อมาถึงลพบุรีพร้อมด้วยทหารจำนวนเล็กน้อย ครั้นได้เห็นเหตุการณ์กลับตาลปัตรไปโดยคาดไม่ถึงดังนี้ ก็ให้พิศวงเป็นอย่างที่สุด แต่ก็ได้รับการต้อนรับขับสู้เป็นอันดี และได้พระราชทานเครื่องเจียดทองคำหรือหีบเงินทนในพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยปกติ แต่ก่อนที่จะได้รับความยินยอมให้กลับคืนสู่บางกอก เดส์ฟาสส์ต้องให้สัญญาว่าจะยกป้อมปืนให้หลวง ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องยุ่งยากกับไทยในที่นี้อีกต่อไป และจะต้องทิ้งลูกชายทั้งสองของตนกับคนชาติฝรั่งเศส ๑๒ คน เป็นตัวประกันอยู่ ณ ลพบุรีด้วย หากกลับจากที่นั่น นายพลเดส์ฟาสส์สัญญาว่าจะไม่ท้อแท้ในความผิดหวังครั้งนี้ กระทำการตรงกันข้ามกับคำมั่นสัญญาของตนเสียสิ้นเป็นต้นว่า เกรี้ยวกราดตบหน้าผิพ่ายซึ่งพาดนกลับไปนั้น ใช้ปืนยิงคนไทยจาก

ไทยในจดหมายเหตุแคมป์เฟอร์

๔๕

ป้อม และเอาปืนยิงเรือของไทยที่แล่นผ่านไปมา คราวหนึ่งทหาร
ในป้อม ๒ คนซึ่งเป็นไทย ทำการหาเป็นที่ทันใจไม่ เดส์ฟาสส์จึงให้
ประหารชีวิตเสีย โดยเอาแขวนคอ ณ เชิงเทียน ประจานแก่คนไทย
ด้วยกัน และนอกจากนี้ยังกระทำการอันทารุณต่าง ๆ ทุกอย่างเท่าที่จะ
นึกได้ พุทธิกรรมทั้งนี้เท่ากับจุดเพลิงให้คนไทยกระทำการตอบแทน
อย่างรุนแรงถึงนองเลือดแก่ตนและลูกชายตนเอง ไทยได้ลงมือสร้าง
ป้อมค่ายเชิงเทียนขึ้นบนฝั่งแม่น้ำ เพื่อตัดทางถอยลงทะเลโดยทางน้ำ
ของเดส์ฟาสส์ แต่เคราะห์ดีที่ความเกรี้ยวกราดของเขาสงบลงเสียได้
ในไม่ช้า และแก้ตัวว่าเรื่องร้ายแรงเกิดขึ้นเพราะคนในบังคับบัญชาขัด
คำสั่ง ทูตเนเธอร์แลนด์จึงเข้าชักชวนขุนนางในราชสำนักว่า การที่
จะตอบแทนการกระทำของเดส์ฟาสส์นั้น ควรกระทำโดยละม่อม จะ
เป็นการสมเกียรติยศกว่า การชักชวนทั้งนี้ได้ผลดี ต่อมาไม่นานนายพล
เดส์ฟาสส์กับคนในบังคับบัญชา ก็ได้รับอนุญาตให้กลับฝรั่งเศสได้
เหตุการณ์คราวนี้มีเรื่องแปลกเกิดขึ้นเรื่องหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าอดที่จะ
เล่าไว้ด้วยมิได้ คือ คนที่เป็นตัวประกัน ๑๔ คนอันกล่าวแล้วนั้น
พยายามหนีออกจากลพบุรี แต่ก็ถูกจับอีก และถูกเอาขึ้นม้าพาตัว
กลับไป ตามธรรมเนียมของบ้านเมืองนั้น ผู้คุมต้องเอาเชือกคล้องคอ
นักโทษทุกคนไว้ การทั้งนี้กระทำให้ชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งมีอาชีพเป็น
นายช่างวิศวกรรมตกใจถึงแก่เป็นลมล้มลงตาย ยังมีเรืออีกสองลำ
ลูกเรือเป็นชาวฝรั่งเศสส่งออกไปลาดตระเวนโจรสลัด กะกันว่า
คงจะกลับเข้ามาในขณะนั้น ไทยได้พยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะยึดเรือ
ทั้งสองลำนี้ไว้ในอำนาจเสียก่อนที่นายเรือจะรู้เรื่องอันร้ายแรงใน

ระหว่างสองชาตินั้น ความพยายามของไทยนับว่าเป็นผลสำเร็จสมใจ ไทยได้ดักโจมตีเรือสลูป ซึ่งนายพลฝรั่งเศสส่งไปแจ้งข่าวแก่กับตันเรือสองลำนั้นในเวลากลางคืน จับได้ในขณะที่เรือแล่นล่องลงไปตามลำน้ำพันวิถึกระสุนปืนใหญ่ประจำป้อมไปแล้ว และเมื่อได้สู้รบกันอยู่เป็นสามารพพักหนึ่ง ไทยก็เผาเรือไหม้ลงได้ ส่วนชาวฝรั่งเศสอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยครั้งนั้น จะได้เข้ารับราชการอยู่หรือมากระทำการอย่างอื่นก็ตาม ต้องรับใช้การกระทำอันมิชอบของพลคอนกับพฤติกรรมของนายพลเดส์ฟาสส์อย่างแพ่งจัด โดยต้องจูงจำลำบากไปด้วยกันทั้งหมดเป็นเวลาช้านานเช่นมองสิเออร์หลุยส์ บิชอปประจำเมืองไทยซึ่งเข้ามาอยู่ในประเทศเป็นหลายปี มีตึกที่อยู่สร้างขึ้นใหม่แห่งหนึ่งที่นอกเมืองเป็นต้น ตึกนี้ก็ถูกยึด และตัวบิชอปกับพวกเยซุอิตอื่นๆ ราวเจ็ดหรือแปดคนถูกจับขังไว้ในบริเวณโรงคลังอาวุธหลวง ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเขาที่นั่น ดูก็ร่าเริงแจ่มใสดี มีเรือนไม้ไผ่หลังคาจากเล็กๆ หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ มองสิเออร์หลุยส์เป็นสุภาพบุรุษคงแก่เรียนผู้หนึ่ง รอบรู้เรื่องศาสนาของไทยและภาษาในคัมภีร์ของพระสงฆ์โดยตลอด เป็นคนใจบุญยิ่งนัก ชอบบำเพ็ญชีวิตเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย จนได้รับความยกย่องนับถืออย่างนักบุญคนหนึ่ง ยังมีเยซุอิตอีกสามคน ตั้งภูมิลำเนาอยู่ ณ ลพบุรีใกล้เคียงกับวัดหน้าพระนนิพพาน (Wathniak prani Waan) และได้ทอดสนิทเข้าเรียนภาษาบาลีกับพระสงฆ์วัดนั้น ถึงกับลงทุนปลงผมและประพฤติพรตตามอย่างพระสงฆ์ พอเกิดเรื่องนี้ขึ้นก็หายสูญไปเฉยๆ ไม่มีผู้ใดทราบได้ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไปอีก อนึ่งตลอด

เวลาที่เกิดเหตุยุ่งยากเหล่านี้ ชาวเนเธอร์แลนด์ได้รับความรับรองโดยคำสั่งของพระเพทราชาในอันที่จะให้ความคุ้มครองและความสะดวกต่าง ๆ เป็นอันดี ทั้งยังได้มีคำสั่งลงไปถึงบางกอกให้เจ้าหน้าที่ไทยยอมให้เรือของชาวเนเธอร์แลนด์เข้าออกไปมาได้โดยสะดวกทุกประการอีกด้วย

พระนารายณ์สวรรคต

แล้วพระเพทราชาก็จับพระอนุชาทั้งสองของพระเจ้าแผ่นดินโดยอ้างว่าเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของฟอลคอน ให้เอาทั้งสองพระองค์ไป ณ วัดใกล้ๆ วัดหนึ่งที่นอกเมืองลพบุรีแล้วทุบเสียด้วยท่อนจันทน์ ทั้งนี้เป็นประเพณีเพื่อมิให้โลหิตแห่งเชื้อพระวงศ์ตกทาแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินดำรงพระชนม์อยู่ด้วยความโสมนัสพระทัยเป็นที่สุดจนถึงเวลาที่พระอนุชาทั้งสองของพระองค์สิ้นพระชนม์ลงโดยทำนองเดียวกับที่พระองค์ได้ทรงปลงพระชนม์พระศรีสุธรรมราชา (Pracitama Ratia) สมเด็จพระเจ้าอาของพระองค์ เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๕๖ (พ.ศ. ๒๑๙๙) นั้น พระศรีสุธรรมราชานั้นได้เสวยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจากพระราชบิดาของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ ครองราชย์อยู่ได้สามเดือนก็เสวยราชสมบัติแก่พระนัดดา ข้อที่เพิ่มความโสมนัสพระทัยหนักขึ้นอีกนั้น ก็คือว่า พระนารายณ์ทรงรักใคร่นับถือพระเพทราชาเป็นพระสหายอันสนิทของพระองค์อยู่เสมอ และพระเพทราชาผู้นี้เป็นบุตรภคินีของพระองค์ และภคินีกับบิดาของพระ

เพทราชาเล่าก็เป็นชายาของพระเจ้าแผ่นดินอีกโสดหนึ่ง ทั้งพระเพทราชาเองก็แสดงความไม่ยินดีในราชสมบัติอยู่เป็นนิจ จนพระนารายณ์ทรงเชื่อถือและไว้วางพระราชหฤทัยยิ่งนัก มิได้มีพระทัยระแวงสงสัยว่าจะทำการอันเหี้ยมโหดสยดสยองอย่างนี้เลย ด้วยความเศร้าโทมน์สออย่างยี่งี้ พระองค์เสด็จสวรรคตใน ๒ วันต่อมาเป็นวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๑๖๘๙ หรือตามศักราชไทยเป็นปี พ.ศ. ๒๒๓๒ สิริพระชนมายุ ๕๕ พรรษา เป็นปีที่ ๓๒ ในรัชกาลอันสงบสุขของพระองค์

ดังนี้ พระเพทราชาก็ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งสยามประเทศ เมืองตะนาวศรี สุโขทัย พิษณุโลก และเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองเมืองเขมร ยะโฮร์ ปัตตานี และเมืองไทรอีกด้วย

ประเพณีสืบราชสมบัติ

ตามกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยประเพณีการสืบสันตติวงศ์ของไทยนั้น พระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นผู้ที่จะได้ครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป และถ้าพระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินหาไม่ ราชสมบัติก็ตกแก่ราชบุตรองค์ใหญ่ แต่กฎนี้หาได้กระทำตามกันอย่างเคร่งครัดไม่ จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด ในพระราชวงศ์ เป็นผู้ที่จะได้รับมอบราชสมบัติในเวลา ที่พระองค์เสด็จสวรรคต เพราะฉะนั้นจึงมักจะไม่ค่อยปรากฏนัก ว่า รัชทายาทที่ถูกต้องตามลำดับในกฎหมายเถียรบาล ได้เสวยราชสมบัติ หรือสามารถที่จะรักษาราชสมบัติไว้ได้โดยสงบ

กบฏเจ้ามังกัสสาร์

ความไม่แน่นอนในการสืบราชสมบัติครั้งนี้ บางทีก็เป็นโอกาสให้ผู้อื่นคิดอ่านแย่งสมบัติได้ทั้งๆ ที่ไม่ได้มุ่งหมายไว้เลย ดังข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องสังเขปเป็นอุทาหรณ์สัก ๒ เรื่อง เรื่องหนึ่ง คือว่า เมื่อหลายปีมาแล้ว มีเจ้าในราชวงศ์ของกษัตริย์แห่งแคว้นมังกัสสาร์ (Maccassar) พาผู้คนของตนเป็นอันมากหนีเข้ามาพึ่งโพธิสมภารในพระเจ้าแผ่นดินสยาม พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงพระกรุณาพระราชทานที่ให้ตั้ง ภูมิลำเนาอยู่ ณ ทำเลใกล้ๆ กับค่ายมะละกา (Malagan) (พึงสังเกตในที่นี้ว่า ทำเลอันเป็นที่อยู่ของชาวมะละกา จีน ญี่ปุ่น โปรตุเกส ฟิลิปปินส์และชาติอื่นๆ ในประเทศสยาม ซึ่งระบุไว้โดยเฉพาะในแผนผังพระราชวังนั้นเรียกว่า ค่าย) อยู่มาเจ้ามังกัสสาร์ก็กล่าวนี้ไปคบคิดกับชาวมะละกาซึ่งนับถือศาสนาอะหะหมัดศาสนาเดียวกับตัวจะยกกันเข้ายึดกรุง แล้วตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แต่แผนการทั้งนี้ได้รั่วรู้ไปเสียก่อนที่จะลงมือทำการ พระเจ้าแผ่นดินจึงมีรับสั่งให้หาตัวเจ้ามังกัสสาร์เข้าเฝ้า และยอมอ่อนน้อมขอรับพระราชทานอภัยโทษเสียแต่โดยดี แต่เจ้ามังกัสสาร์ไม่ยอมตามวิสัยทรหดของคนชาวมังกัสสาร์ เมื่อได้รับฟังต่อต้านกันเป็นสามารภ และพวกกบฏได้ฆ่าไทยเสียเป็นอันมากแล้ว เจ้ามังกัสสาร์พร้อมด้วยไพร่พลทั้งปวงถูกประหารชีวิตด้วยวิธีเชือดเนื้อเสียสิ้น เว้นไว้แต่บุตรของเจ้ามังกัสสาร์อายุ ๘ ขวบคนหนึ่งเท่านั้น ฝ่ายพวกมะละกายอมอ่อนน้อมเสียทันทั่วทั้งที่ จิงรอดพ้นพระราชอาญา โปรดพระราช

ทานอภัยโทษให้และให้กลับสู่ภูมิสำเนาของตนดังเดิม เหตุการณ์นี้
เกิดขึ้นในปี ๑๖๘๗ (พ.ศ.๒๒๓๐) ในรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินพระ
องค์ก่อน

กบฏพระมอญ

ในปี ๑๖๘๙ (พ.ศ.๒๒๓๒) มีพระมอญรูปหนึ่ง เดิมติดคุก
อยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา และรู้ความเป็นไปแห่งราชสำนักเป็นอันดี ได้มี
ความพยายามอย่างเดียวกันนี้โดยไปตามชนบท แล้วล่อลวงว่าเป็น
พระอนุชาของศรีใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน (ซึ่งถูกสำเร็จ
โทษไปแล้วตามคำสั่งของพระเพทราชา) เพราะฉะนั้นจึงเป็นรัชทายาท
ที่ควรจะได้เถลิงราชสมบัติโดยถูกต้องตามโบราณราชประเพณี คน
ทั้งปวงพากันหลงเชื่อ จนกระทั่งได้สมัครพรรคพวกซ่อนซ่อนไว้ถึงหมื่น
คน ส่วนมากเป็นพวกโจรที่ไม่มีระเบียบวินัย ครั้นรู้ว่ากรมพระราช
วังบวรจะเสด็จไปเปลี่ยนพระอิริยาบถ ณ ที่แห่งหนึ่งพร้อมด้วย
ข้าราชการบริพารของพระองค์ พวกกบฏก็ไปชุมนุมอยู่ในป่าสกัดทางจะ
ทำร้ายกรมพระราชวังบวรพร้อมด้วยไพร่พลทั้งสิ้นเสีย แล้วก็ยก
จู่โจมเข้าไปในพระนครต่อภายหลังเพื่อจับพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง
ทั้งปวงไว้ แต่แผนการทั้งนี้กลับล้มเหลวด้วยกรมพระราชวังบวรเห็น
คนมาอยู่เป็นอันมาก ก็สงสัยว่าจะมีการคิดมิดีกันขึ้น จึงทั้งสัณหาระ
หนักกลับเข้าไปในพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินระดมไพร่พลได้หมื่น
สองพันคนโดยรวดเร็ว ส่งออกไปจับทัพของกบฏซึ่งกำลังเคลื่อนเข้า

ไทยในจดหมายเหตุแคมป์เฟอร์

๕๑

มายังกรุงอย่างไว้ระเบียบ การถูกปะทะโดยไม่คาดหมายทั้งนี้ทำให้พวกกบฏตกใจเป็นอันมาก ก็หนีพ่ายไปสิ้นด้วยความระยอทอดยมิทันได้สู้รบ พวกที่ตายจำนวนไม่เกินร้อยคน และที่ถูกจับก็เพียงสามร้อยคน จับได้แล้ว หนีได้เสียมิให้หนีไปได้ ต่อมาอีกสองสามวัน ก็พบพระมอญนอนหลับอยู่ใต้ต้นไม้ในป่ากับเด็กคนหนึ่ง จึงส่งตัวเข้าไป ณ กรุง และถูกจำตรวนใส่โซ่คาเข้าสังขลิกภณท์ ประจานแก่ชาวเมืองหลายวัน แล้วถูกแหะท้องทั้งเป็น เอาไส้พุ่งออกให้สุนัขกิน

ลำดับชั้นขุนนาง

ในราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ประกอบด้วยขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในราชการเป็นลำดับชั้นกันดังต่อไปนี้

๑. พระยาสุรศักดิ์ (Peja Surusak) อีกนามหนึ่งว่า พระยาวังหน้า (Peja Wania) และฝ่ายหน้า (Faiwani) ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งให้ว่าราชการ เป็นต้นให้มีอาชญาสิทธิ์ในราชการศาลพระราชาอาญาและการยึดทรัพย์ในแผ่นดิน อันเป็นงานที่ไม่น่ารื่นรมย์ที่สุด การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมอบความไว้วางพระราชหฤทัยแก่ขุนนางผู้นี้ถึงเพียงนั้น เป็นที่คิดเห็นกันโดยทั่วไปว่า เพื่อปิดความเกลียดชังของพลเมืองให้พ้นพระองค์ไปตกแก่บุคคลในตำแหน่งนี้เสีย แต่บ้างก็คิดเห็นกันว่า ที่ทรงทำเช่นนี้ เพื่อให้พระยาสุรศักดิ์ได้ราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ไปนั้นมากกว่า

๒. พระยาพระคลัง (Peja prah'klam ชาวต่างประเทศออก

เสียงว่า Berklam) เป็นอัศวมหาเสนาบดี และเป็นผู้ว่าการต่างประเทศด้วย ท่านผู้นี้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดีกว่าคนอื่นๆ ในบรรดาที่ข้าพเจ้าได้เคยพบเห็นมาในหมู่คนชาติผิวดำนี้ ซึ่งโดยทั่วไปรูปร่างเตี้ยและดูเหมือนลิง ท่านพระคลังเป็นคนเข้าใจอะไรรวดเร็วและมีกิริยาอาการกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วด้วยเหตุนี้เขาจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตเดินทางไปประเทศฝรั่งเศสมาแล้วเมื่อไม่กี่ปีมานี้ เขาก็มีเรื่องเกี่ยวกับบ้านเมืองการปกครองและป้อมปราการของประเทศนั้นเล่าให้พวกเราฟังอย่างสนุกสนานเป็นอันมาก ในห้องโถงในบ้านของเขาซึ่งพวกเราได้ไปเยี่ยมมาแล้วเป็นการส่วนตัว ประดับประดาไปด้วยรูปภาพพระราชวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสและแผนที่ยุโรปเป็นอันมาก นอกนั้นเป็นแต่ฝุ่นและใยแมงมุม

๓. พระยาวิง (Pejawam) อีกนามหนึ่งเรียกว่า เจ้าพระยาธรรมมา (Tnau Peja Taramasa) เป็นสมุหพระราชวัง ผู้สำเร็จราชการในพระราชวัง มีหน้าที่ตรวจตราตำนานและห้องหับที่ประทับต่างๆ ของพระเจ้าแผ่นดิน

๔. พระยายมราช (Peja Jummeraad) จินผู้คงแก่เรียน เป็นประธานคณะลูกขุน

๕. พระยาพลเทพ (Peja Polethep) มีหน้าที่จัดการที่ดินและรายได้ของแผ่นดิน

๖. พระยาจักรี (Peja Tsakru) ผู้สำเร็จราชการกรมช้างม้าและราชการอันเกี่ยวกับการพยุหยาตรา

๗. พระยากลาโหม (Peja Klahom) เป็นสมุหพระราช

มนเทียร ได้ควบคุมบังคับบัญชาข้าราชการในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ดูแลเรือประพาสสำราญราชอิริยาบถและเครื่องเรือนพระราชวัง

เหล่านี้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ของแผ่นดิน ซึ่งประกอบกันเป็น
คณะเสนาบดี บริหารราชการประเทศ ถัดจากนี้ก็เป็นขุนนางและ
ข้าราชการสำนักชั้นรองๆ ลงไป เป็นจำนวนเท่าใดไม่แน่ มีอาทิ เช่น
พระยาจุฬา (Peja Tareman) หัวหน้าชาวมะละกา ออกพระศรียศ
(Opera Tsijat) หัวหน้าพวกที่เรียกกันว่าพวกมัวร์หรือมะหะหมัด
เป็นศุลการักษ์หรือนายภาษีสินค้าต่างประเทศด้วย ออกญาพิพัฒน์
(Oja Pipat) เป็นรองหรือปลัดพระยาพระคลัง เดิมเป็นคนใช้ของ
ฟอลคอน และได้วิชาชุดเลือดชุดเนื้อชาวต่างชาติไว้มาก ออกญา
ทวิชชาติ (Oja Tewijata)^(๑) จางวางกรมช่างเป็นชาวมะหะหมัดมาจาก
ฮินดูสถานเป็นคนมีประโยชน์ ออกญาทายน้ำ (Oja Tamam) นายกอง
ทหารรักษาพระองค์ ออกญาเดโช (Oja De Tsiu) แม่ทัพฝ่ายบก

ลำดับบรรดาศักดิ์

ไทยไม่มีชื่อสกุลตามสายโลหิต แต่ได้รับชื่อสมญาตามแต่คน
อื่นจะตั้งให้ ซึ่งตามปกติมักเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์สูงกว่า ส่วนคนที่มียศ
ศักดิ์ก็เรียกชื่อกันตามตำแหน่งหน้าที่การงานดังกล่าวมาเป็นตัวอย่าง
ข้างบนนั้น สำหรับบรรดาศักดิ์ในราชการนั้น เรียงลำดับดังนี้

(๑) พระเพทราชา

ไทยในจดหมายเหตุแคมป์เฟอร์

๕๔

๑. พระยาและออกญา (Oja) เทียบเท่าศักดิ์เจ้า
๒. ออกพระ (Opera) มีอยู่ราว ๔๐ คน ทั้งในกรุงและหัวเมือง
เทียบได้กับลอร์ดหรือบารอน
๓. ออกหลวง (Oluang) หรือหลวง ได้แก่ขุนนางหรือชนชั้นสูง
ผู้เป็นล่ำมกีมักจะได้พระราชทานถึงขั้นนี้เหมือนกัน
๔. ออกขุน (Okucen) เป็นผู้มีเชื้อสายตระกูลใหญ่
๕. ออกหมื่น (Omuen) เป็นยศขุนนางชั้นผู้น้อย
๖. มหาดเล็ก (Majalacks)

ชื่อและอาณาเขตประเทศ

อันราชอาณาจักรสยามนั้น ชาวเมืองเรียกกันว่าเมืองไทย (Muan Thai) ซึ่งเท่ากับพูดว่าแผ่นดินไทย (the Land Thai) นั้นเอง มีจารึกในสมุดว่า กรุงเทพพระมหานคร (Krom Thep Pramma haa lkoon) หมายความว่า ปริมณฑลอันควรแก่การเสด็จลงมาเยือนของ พระเป็นเจ้า ชาวมะละกาและชาวมอญเรียกว่าเสียม (Tziam) ซึ่งเป็นที่มาของคำยุโรปว่าสยาม (Siam) เส้นรุ้งเหนือในราวตอนกลางของประเทศหรือตรงที่ตั้งของเมืองหลวงตก ๑๔ องศา ๑๘ ลิปดา และเส้นแวงที่นั้น ตามแผนที่สามัญทั่วๆ ไปตก ๑๓๘ องศา แต่ตามหลักคำนวณครั้งที่แล้วมาของพวกเยซุอิตเป็น ๑๒๐ องศา ทางเมืองตะวันออกของประเทศสยามเป็นประเทศตังเกี๋ย (Tunkin) โคชินไชนา (Cosynsina) และกัมพูชา (Cambodia) ทางใต้มีทะเลกัน และเป็น

แคว้นแคว้นของมลายู (Malacca) มีเมืองนคร(Ligoor)และเมืองตะนาวศรี (Tanasseri) กับเมืองเล็กๆ อีก ๒-๓ เมือง อยู่ในพระราชอาณาเขตแห่งพระเจ้าแผ่นดินสยาม ทางปากตะวันตกเป็นราชอาณาจักรมอญ ส่วนทางทิศเหนือเป็นดินแดนของชาติลาว พิเคราะห์ดูความกว้างขวางของพระราชอาณาเขต รู้สึกว่าผู้คนยังเบาบางมาก ค่อยหนาแน่นแต่ตามริมฝั่งแม่น้ำเท่านั้น หนึ่งกวางและหนึ่งควายที่เป็นสินค้าออกส่งไปทางทะเลปีละมากๆ จากประเทศนี้นั้น แสดงว่ายังมีป่าและที่รกร้างอยู่เป็นอันมาก เหตุทั้งนี้เพราะว่าสัตว์เหล่านั้นถูกฆ่าแต่ในป่าใกล้ที่อยู่ของคนเท่านั้น ในป่าลึกๆ เข้าไปนั้นมีเสือสาบซุกซุ่มทำให้คนไม่กล้าเข้าไปล่าสัตว์เหล่านั้น ไกลนักราชอาณาจักรสยามนี้มีแคว้นหรือหัวเมืองใหญ่สิบสองส่วน แต่ละส่วนมีออกญา หรือเจ้าปกครองต่างพระเนตรพระกรรณของพระเจ้าแผ่นดิน มีออกพระหรือขุนนางขึ้นรองอยู่ในบังคับบัญชาหลายคน นอกจากนี้ยังมีออกญาประจำแคว้นแคว้นอยู่ในราชสำนักอีกแคว้นละคน เป็นผู้จัดการเรื่องหัวเมืองเหล่านั้น และคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของเจ้าเมือง

แคว้นลาว

ในรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ได้ทรงเพิ่มแคว้นลาวซึ่งได้ขึ้นอีกแคว้นหนึ่งเป็นแคว้นที่สิบสาม และคงจะดีขึ้นอีก ถ้าว่าน้ำในแม่น้ำไม่ท่วมทันขึ้นมาก็ดขวางเสีย แต่ต่อมาอีก ๒-๓ ปี หัวเมืองลาวที่ดีได้มานั้นก็ถูกเอากลับคืนไปอีก เป็นอันว่าผล

แห่งการรบพุ่งในหัวเมืองซึ่งอยู่ไกลและต้องเหนื่อยแรงมากเช่นนี้มีเพียงก่อให้เกิดความริษยาขึ้นในระหว่างชาติสองชาติเท่านั้น ทำให้การค้าขายซึ่งกันและกัน อันเคยปฏิบัติกันมาแต่ก่อน ชาติตอนลงเปลี่ยนเป็นเอาใจไปฝากใฝ่ทางเขมรเสีย

อาณาจักรลาว

เมื่อกล่าวถึงลาว ก็ควรบรรยายข้อความเกี่ยวแก่แคว้นแคว้นนี้ที่ข้าพเจ้าได้ฟังมาให้อ่านได้ทราบด้วย ค่าที่เป็นหัวเมืองที่รู้จักกันน้อย เพราะว่าเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากทะเลเป็นอันมาก แคว้นลาวนี้ตั้งอยู่ในเขตดินฟ้าอากาศภาคเหนือเขตเดียวกันกับตังเกี๋ย เป็นอาณาจักรใหญ่และมีกำลังมาก มีป่าและที่รกร้างกันดารกันแยกจากแคว้นแคว้นใกล้เคียง กินเวลาเดินทางจากอยุธยาขึ้นไปราวเดือนหนึ่งเป็นหนทางกันดารและลำบากมากทั้งทางบก เพราะต้องข้ามเขาสูงและทางน้ำซึ่งมากไปด้วยแก่งและหิน ถึงต้องทำเรือให้เป็นส่วนๆ ขนข้ามที่ตื้นเขินได้ เพื่อให้เดินทางต่อไปได้โดยตลอด แคว้นลาวนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง พื้นดินเป็นดินเหนียว หนาวร้อนยิ่งเหนียวและแข็งมากจนชาวเมืองใช้ตำข้าวได้ ซึ่งในที่อื่นต้องใช้ครก ข้าวที่ได้เป็นข้าวชนิดดีและบริบูรณ์ นอกจากนี้ยังกำยานและเครื่องอย่างดีไปจำหน่ายยังกัมพูชา ทั้งๆ ที่ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวก็สามารถผลิตได้ในประเทศนั้นก็ตาม ชะมดก็เป็นอย่างวิเศษมีราคา ทองคำก็มีบ้าง และอัญมณีอีกเล่า ซึ่งส่วนมากเป็นทับทิม นอกจากนี้เป็นมุกดาหาร ซึ่งคน

ไทยเรียกว่ามุกอันควรจะเลื่อมใส คำที่ข้าพเจ้าไม่ได้ยินเลยว่าในประเทศนั้นมีทะเลสาบน้ำเค็ม ศาสนาลาวนั้นลงกันกับของไทย ทั้งภาษาและหนังสือก็ไม่ต่างอะไรกันนัก เว้นแต่คนลาวออกเสียงตัว ล. กับ ร. ไม่ได้เท่านั้น หนังสือเขียนลงบนใบไม้^(๑) อย่างเดียวกับชาวมอญ ชาวมะละบาร์ หรือทำนองเดียวกับที่คนไทยจารคัมภีร์ศาสนา แต่หนังสือราชการใช้ดินปั้นเป็นดินสอเขียนลงบนกระดาดหยาบๆ ชนิดหนึ่ง คนลาวอดนกันว่าไทยเรียนวิธีเขียนและเรียนภาษาสำหรับคัมภีร์ศาสนามาจากเขา รูปร่างและผิวพรรณภายนอกของคนลาวละม้ายจื๋นแต่คล้ำกว่าและระหงกว่า สวยกว่าคนไทย พวกเขามีใบหูยาวเหมือนชาวมอญและชาติที่อยู่ตามชายทะเล ผู้ชายไม่มีเครื่องประดับอะไร แต่ถ้าเป็นผู้หญิงถ้ายังไม่แต่งงานสวมตุ้มหู ผู้ชายปายสี^(๒) เป็นรูปดอกไม้และกิ่งก้านสาขาที่ชาดตั้งแต่ข้อเท้าขึ้นมาถึงเข้าแบบเดียวกับชาวสยาม เป็นเครื่องหมายศาสนาและความเป็นลูกผู้ชาย สาขาหนึ่งของแม่น้ำคงคา (Ganges) ไหลผ่านประเทศและไหลลงสู่แม่น้ำในประเทศเขมร ทำให้เดินเรือผ่านไปได้ ชาวเขมรใช้เรือไปมาค้าขายกับชาวลาวทุกปี มีเมืองเอกสองเมืองชื่อ ลานช้าง (Landjam) และเชียงใหม่ (Tsiamaja) กล่าวกันว่าเดิมอาณาจักรแห่งนี้ขึ้นต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม

(๑) ใบลาน

(๒) สัก

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

๕๘

สภาพของกรุงศรีอยุธยา

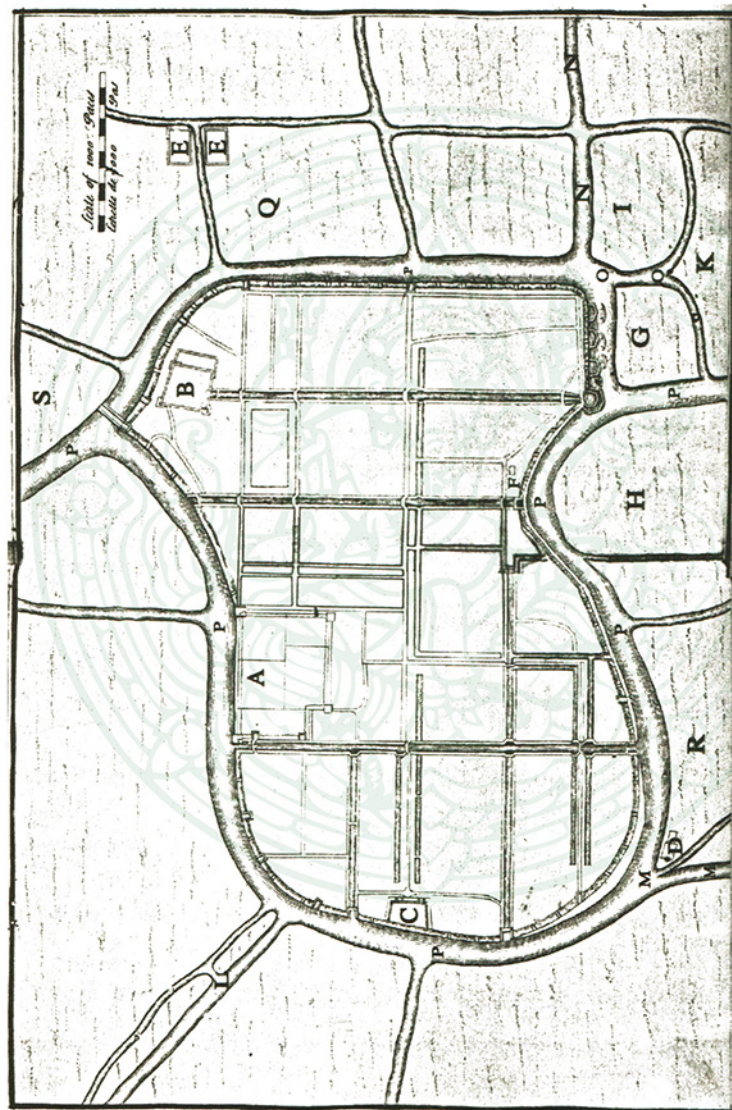
แต่เพื่อที่จะไม่ให้นอกเรื่อง จะย้อนกลับไปพูดถึงอยุธยา (Juthia หรือ Judia) ต่อไป อยุธยาเป็นราชธานีและเป็นที่พักประทับของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งในหนังสือบรรยายการท่องเที่ยวหลวงฉบับก็เรียกผิดเพี้ยนเป็นอินเดียไป ชะรอยจะเนื่องจากพิมพ์ผิดก็ได้ เมืองนี้ครั้งโบราณตั้งอยู่ตรงที่ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่าบางกอก^(๑) ณ ฟากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา(Menam) ต่อมาจึงย้ายจากที่นั้นมาตั้ง ณ ที่ซึ่งตั้งอยู่เดี๋ยวนี้ เป็นที่ต่ำซึ่งแม่น้ำอันกล่าวแล้วล้อมเป็นเกาะ เกาะที่กรุงตั้งอยู่นี้มีสัณฐานดังฝ่าเท้า ซึ่งส้นหันไปทางเบื้องทิศตะวันตก ยาวโดยรอบราวสองไมล์เยอรมัน^(๒) พื้นที่เท่าที่มองเห็นได้ดูแบนราบและลุ่ม มีคลองขุดจากแม่น้ำตัดกันหลายสาย ทำให้เกิดเป็นเกาะและที่เหลื่อมเล็กๆเป็นอันมาก ถึงกับว่าไปไหนไกลโดยไม่ใช้เรือไม่ได้ ตัวเมืองมีกำแพงอิฐล้อมรอบ ทางด้านใต้และด้านเหนือสูงราว ๔ ฟาทมกึ่ง มีเชิงเทินและหอรบแน่นหนาแข็งแรง แต่ด้านอื่นๆ นอกนั้นต่ำชำรุดทรุดโทรม ขาดการทำนุบำรุง กำแพงเมืองนี้มีประตูเล็กๆ เปิดออกแม่น้ำหลายแห่ง ภายในกำแพงมีเชิงเทินสำหรับวางปืนใหญ่ ห่างกันเป็นระยะๆ ตอนท้ายกรุงนอกจากจะมีป้อมเล็กๆ ยื่นออกมาจากกำแพงแล้ว ยังทำเป็นป้อมใหญ่ยื่นลงไปในน้ำ ซึ่งมีปืนใหญ่ตั้งจุกช่องไว้สำหรับป้องกันเรือที่จะแล่นเข้ามา อนึ่ง เพื่อกันน้ำมิให้ไหล

^(๑) เห็นจะเข้าใจผิด

^(๒) ไมล์เยอรมัน = ๑,๘๕๒ เมตร หรือ ๑.๘๕๒ กิโลเมตร

๕๕

แผนที่กรุงศรีอยุธยา

A พระราชวังหลวง B วัดราชเทีย (วัดจันทร์เกษม) C วัดเจ้ากรมช้าง (วังหลัง) D โบสถ์และตึกที่อยู่ของบิชอป หลุยส์
E วัดพระยาพระคลัง F บ้านคอนสแตนติน ฟอลคอน (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) G ค่ายวิลันดา H ค่ายโปรตุเกส I โรงต้มกลั่นสุรา
K ค่ายญี่ปุ่น M ค่ายจีน N คลองปากข้าวสาร (Pakausan)
O คลองปากน้ำสวนพลู (Kiang Patnam Bija) P แม่น้ำใหญ่ Q ค่ายจีน R ค่ายญวน S เหนือ

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

เขาจะกำแพงเมือง มีมูลดินสร้างขึ้นไว้หลายแห่ง มีคลองใหญ่ขุดจากแม่น้ำผ่านเข้าไปในเมือง จากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกบ้าง จากทิศเหนือไปทิศใต้บ้าง และยังมีคลองเล็กๆ น้อยๆ ขอยจากคลองใหญ่อีกเป็นอันมาก เรืออาจแล่นจากแม่น้ำเข้าไปในเมืองและจอดเทียบท่าพระราชวังและตำหนักสำคัญๆ ได้ ถนนก็แล่นเป็นสายตรงขนานไปตามลำคลอง บางสายใหญ่พอเดิน แต่ส่วนมากที่เดิวนั้นแคบ พูดโดยทั่วไปแล้ว เลวและสกปรกทุกสาย ลางสายในเวลาหน้าน้ำ น้ำท่วมเสียอีกด้วย ว่าถึงความกว้างขวางใหญ่โตของกรุงเก่า ก็ไม่สู้จะมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ลางตอนผู้คนเบาบางเต็มที อาทิทางแถบตะวันตกโดยเหตุที่อยู่ไกล และทางแถบใต้เพราะเหตุว่าเป็นปลักเป็นหนอง ชาวบ้านต้องอาศัยไม้กระดานพาตเดินหรือทำสะพานใช้อย่างลวกๆ ทั้งนี้ทำให้ที่เหล่านั้นรกร้างว่างเปล่าเสียมาก ส่วนถนนเข้าไปหลายแห่งเป็นไปเองตามธรรมชาติ รกไปด้วยผักหญ้าละเมาะไม้ขึ้นสุมกันเป็นป่า ถนนสายแรกที่พบเมื่อตอนเข้าไปในเมือง คือสายที่แล่นไปทางตะวันตกตามคู้กำแพงเมืองมีบ้านเรือนอย่างดีที่สุด ลางแห่งเดิมเป็นบ้านคนอังกฤษ วิลันดาและฝรั่งเศส บ้านพักของพอลคอนก็อยู่ในบริเวณนี้ด้วย ถนนสายกลางซึ่งแล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้น มีผู้คนอยู่คับคั่งที่สุด แหน่นชนิดไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์ และหัตถกรรมต่างๆ ถนนสองสายนี้มีบ้านคนจีน ฮินดูสถาน และมัวร์อยู่กว่าร้อยละ สี่สร้างด้วยหินรูปทรงเหมือนกัน ขนาดเล็กมาก ยาวราวแปดเพซ ^(๑) กว้างสี่เพซ มีสองชั้น แต่

^(๑) 1 pace = ๓๐ ถึง ๖๐ นิ้วพุด

กระนั้นก็สูงไม่เกินสองฟาทมกึ่ง หลังคามุงกระเบื้องแบนๆ มีประตูใหญ่ดูไม่ได้สวย ถนนสายอื่นนอกจากนี้มีคนอยู่น้อย บ้านคนธรรมดาเป็นทับกระท่อมเสียเป็นพื้น ปลุกด้วยไม้ไผ่ ซึ่งเป็นไม้กลวง หนาราว ๒-๓ ฝ่ามือ พื้นปูกระดาน หลังคามุงจากอย่างลวกๆ พวกขุนนางหรือเสนาบดีและข้าราชการในราชสำนักมีวังหรือตำหนักอยู่ต่างหาก มีลานกว้างขวาง แต่สกปรกมาก ตึกทั่วไป แม้สร้างขึ้นด้วยหินและปูน ก็ดูไม่สง่าผ่าเผยอะไร ห้องหับไม่สู้สะอาดหรือตกแต่งกันดีนัก ร้านโรงในเมืองเตี้ย และเป็นแบบธรรมดาๆ ดาดๆ แต่ว่าตั้งอยู่เป็นระเบียบเป็นแถวเป็นแนวตรงอย่างแนวถนน คลองอันมียู้อย่างมากมายนั้น ทำให้มีสะพานข้ามมากเหลือหลาย ที่ข้ามคลองใหญ่มักสร้างด้วยหินมีราวสะพานก่อด้วยหินเหมือนกัน แต่เพราะที่เหล่านี้ไม่ใช้รถหรือเกวียน จึงสร้างขึ้นไว้แคบๆ ตัวสะพานยาวราวแปดสิบเพช ตรงกลางโค้งขึ้นไปสูง แต่สะพานข้ามคลองเล็กๆ ไม่เป็นแบบแผนก่อสร้างอย่างใด เป็นสะพานไม้เสียมากที่สุด

พระราชวัง

ในอยุธยานี้มีพระราชวังอยู่สามแห่ง แห่งหนึ่งเป็นพระราชวังใหม่ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อนโปรดให้สร้างขึ้นทางด้านเหนือค่อนไปข้างใจกลางพระนคร ประกอบด้วยที่สี่เหลี่ยมใหญ่ แบ่งเป็นส่วนๆ มีตำหนักเป็นอันมาก ทำเป็นหลังคาหลายชั้นตามแบบ

สถาปัตยกรรมจีน^(๑) ด้านหน้าปิดทองตลอด ภายในกำแพงพระราชวัง และภายนอกก็เหมือนกัน มีโรงช้างลักษณะเป็นโรงยาวๆ มีช้างผูกเครื่องงามวิจิตร ยืนอยู่ร้อยกว่าเชือก ตั้งแต่เกิดเหตุยุ่งยากกับฝรั่งเศส เป็นต้นมา มีทางให้เข้าไปในพระราชวังได้แต่ทางเดียว ซึ่งต้องเดินเท้าเข้าไป แม้ว่าจะสกปรกจนกระทั่งบางครั้งอาจต้องเหยียบโคลนจนถึงน่อง ถ้าเลี้ยงตัวบนไม้กระดานเล็กๆ ซึ่งทอดไว้จำเพาะให้เดินได้ไม่ดี^(๒) แม้แต่ขุนนางธรรมดาก็ไม่กล้าเข้าไป เว้นแต่จะเอาคนใช้ไปเพียงคนเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุผลอันเดียวกันนี้ เรือไม่ว่าใหญ่หรือเล็กก็ห้ามไม่ให้แล่นขึ้นไปตามลำแม่น้ำตอนที่ไหลประชิดกับกำแพงพระราชวังด้วยเหมือนกัน ตามประตู่วังและถนนหนทางในพระราชวังเต็มไปด้วยคนเปลือยกายท่อนบน ตามตัวลัทธิศาสนาเหมือนรูปหมากรุกมียอดแหลมอย่างรูปที่สุสานพระคริสต์ ณ กรุงเยรูซาเลม ลางคนก็สักแต่ที่แขน ลางคนก็สักทั่วตัวจนถึงขา ซึ่งปกปิดด้วยผ้า ซึ่งห่อตามวิธีพื้นเมือง คนพวกนี้ภาษาโปรตุเกสเรียกว่า บรัสปินตาเดส (Braspintades) เป็นทหารรักษาพระองค์เฝ้าประตู่วัง และเป็นฝีพายถือกระบองสั้นแทนอาวุธ เดินกรายไปกรายมาทั่วบริเวณพระราชวังเหมือนคนขี่เกี้ยว^(๓) พระราชวังแห่งที่สองนั้นเรียกว่า พระราชวังหน้า

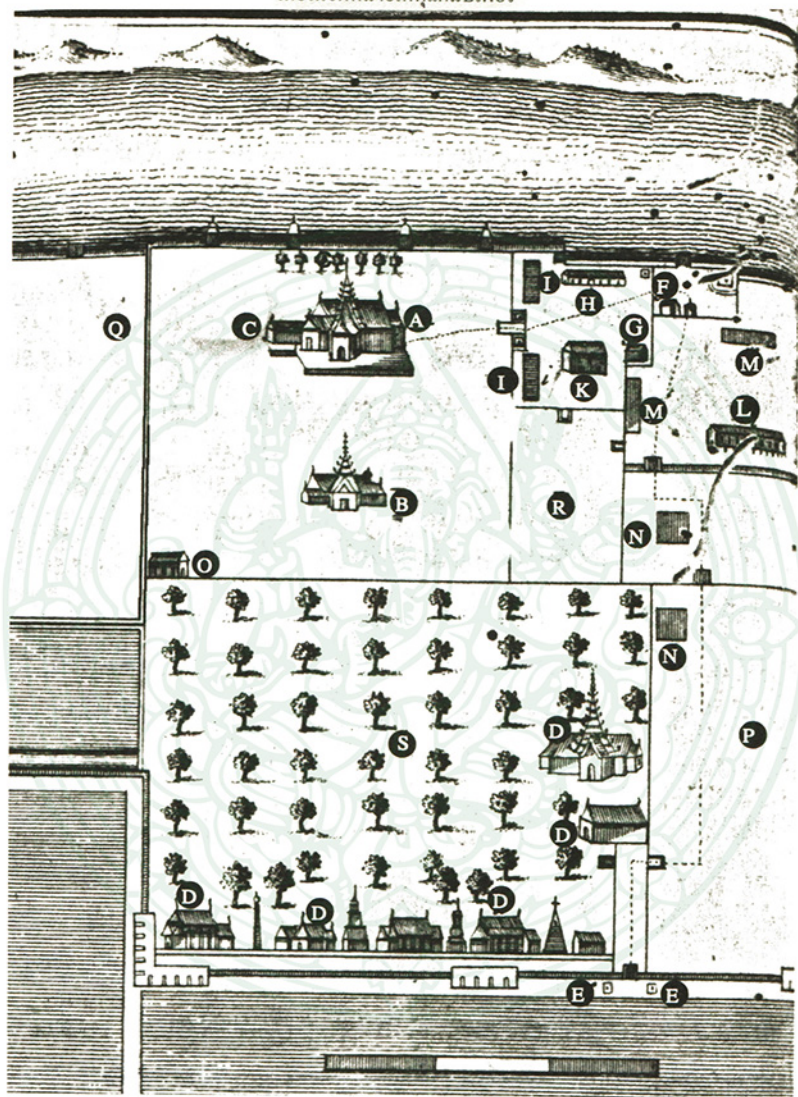
(๑) ชาวต่างประเทศนี้ไม่ใช่ช่าง แต่บางคนมีความเห็นแบบสถาปัตยกรรมของไทยเป็นแบบจีนบ้าง แบบอินเดียบ้าง ดูเหมือนต้องการจะพรรณนาตามความนึกเห็นของตนมากกว่า

(๒) ดูพรรณนาเสียงเป็นไต่ต้นหมากเดินข้ามท้องร่องสวน เห็นจะเป็นเพราะเวลานั้นใกล้กับผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ต้องทำการระมัดระวังมาก

(๓) เห็นจะเป็นพวกที่เกณฑ์มาประจำการอย่างตั้งกองล้อมวัง

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

แผนที่พระราชวังหลวง

A พระราชวังสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและที่รับแขกเมือง B พระราชวังเก่า C ห้องเสวย D วัด
 E คอกยืนยามภายในกำแพงพระราชวัง F โรงพัสดุล่วง G ห้องเก็บฉลองพระองค์ H โรงช้าง
 I เรือนขุนนางประชุมปรึกษาราชการแผ่นดิน (ศาลาลูกขุนใน) K บ้านหมอหลวง L กรมอาลักษณ์
 M คลังแสงสรรพาวุธ N สระน้ำสำหรับช้างม้า O คลังหลวง P สนามใหญ่ Q ที่อยู่ฝ่ายใน
 R โรงช้างเผือก S สวน เส้นจุดไข่ปลา...นั่นคือ ทางนำราชทูตฝรั่งเศสไปสู่ที่รับแขกเมือง

ไทยในจดหมายเหตุมณีเพอร์

(the foremost palace) อยู่สุดด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกรุง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเหมือนกัน แต่ไม่ใหญ่เท่าพระราชวังแห่งที่กล่าวแล้ว เดิมเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน แต่เดี๋ยวนี้ ในปี ๑๖๙๐ (พ.ศ. ๒๒๓๓) เป็นที่ประทับของพระมหาอุปราช (the Prince Royal) พระชนม์ได้ยี่สิบพรรษา ส่วนพระราชวังแห่งที่สามเล็กกว่าพระราชวังทั้งสอง อยู่ทางตะวันตกในบริเวณที่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อยที่สุด เรียกกันเป็นสามัญว่าวังเจ้ากรมช้างต้น (the Palace of Query of the King's Elephants) มีเจ้าในพระราชวงศ์ประทับอยู่องค์หนึ่ง เป็นเจ้ากรมช้างต้น เป็นผู้ควบคุมและจัดการเกี่ยวกับช้างทรงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านายพระองค์นี้ไม่ได้ขี่คอช้างอย่างปกติ เป็นแต่หมอบติดกับท้ายช้างเบื้องพระปฤษฎางค์ของพระเจ้าแผ่นดิน และมีวิธีบังคับช้างด้วยสัญญาณที่ช้างรู้จักดี

วัดวาอาราม

ถัดจากพระราชวัง ข้าพเจ้าจะเล่าถึงวัดวาอารามและโรงเรียนในกรุงนี้ ซึ่งมีมากมายยิ่งนัก ค่าที่ประเทศนี้มีสมณะชีพรามณณ์ล้นหลาม ยิ่งในกรุงนี้มีโบสถ์วิหารอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง มีบริเวณพอสวมกับถนน และเต็มไปด้วยสถูปเจดีย์ปิดทองขนาดต่างๆ ความใหญ่โตไม่เท่าโบสถ์ของเรา แต่ความงามภายนอกนั้นยิ่งกว่ามากนัก เพราะมีช่อขั้ว หลังคาโค้งแอ่นซ้อนซับซ้อนเป็นอันมาก ด้านหน้าปิดทอง มีบันไดลาด มีเสาค้ำเสาเสริม และเครื่องประดับประดาอื่นๆ อีก ภาย

ในโบสถ์ประดับด้วยปฏิมาต่างๆ ใหญ่เท่าตัวคนจริงๆ ก็มี ใหญ่กว่าก็มี ปั้นด้วยปูนชั้นน้ำมันประสมกับผม ภายนอกลงรักดำแล้วปิดทอง ตั้งเรียงรายเป็นหลายแถวอยู่บนแท่นซึ่งตั้งที่บูชา ในลานโบสถ์ก็มีเป็นแถวเดียวยาวเหยียดไปตามผนัง เป็นรูปเปลือยหนังขัดสมาธิ เว้นแต่ที่เอวพันผ้าสีเหลืองแก่ มีผ้าเหลืองอีกผืนหนึ่งห่มสไบเฉียงลงมาจากไหล่ซ้ายถึงสะดือ ใบหูกริดเป็นทางยาวและยานถึงไหล่ มุ่นผมเกล้าเป็นสองขมวดไว้เหนือเศียร ดูไม่รู้ว่าเป็นหมวกหรือเครื่องประดับอะไร มือขวาวางบนเข่าซ้ายขวา มือซ้ายพาดตัก มีปฏิมาองค์ใหญ่ตั้งเป็นประธานอยู่ตรงกลางขนาดใหญ่กว่าคนเป็นอันมาก ทำนองอย่างเดียวกันนี้ มีซุ้มกัน หมายถึงเป็นองค์พระบรมครูผู้สถาปนาศาสนา ชาวไทยเรียกว่าพระ (Prat) นักบุญ (the Saint) หรือพระพุทธรูปเจ้า (Prah Pudi Dsiau) พระผู้ประเสริฐสุดหรือเรียกโดยชื่อเฉพาะว่าสมณโคตม (Sammāna Khodum) ซึ่งชาวพม่าออกเสียงว่าสมณโคตมะ พระองค์ผู้สิ้นอาสวะกิเลส ญี่ปุ่นและจีนเรียกว่า เซกกา (Siaka) หรือสกะ (Saka) ลังกาเรียกพุทอังและพุทธ องค์พระโคตมนี้ในลานโบสถ์ก็มีขนาดใหญ่มหึมา ที่วัดมอญนอกกรุง ซึ่งภาษามอญเรียกว่า วัดเจ้าพันญเซ็ง (Tsiānpnun Tsiun) มีพระประธานขนาดใหญ่อย่างว่านี้ปิดทองอร่าม ถ้ายืนจะสูงถึง ๑๒๐ ฟุต ในภายหลังเราพบพระพุทธรูปญี่ปุ่นที่เมียวโก (Miako) เมืองหลวงญี่ปุ่น ไม่แพ้พระพุทธรูปอยุธยาองค์นี้ ทั้งขนาดและความงาม ทำนองของพระพุทธรูปองค์นี้เป็นท่าเดียวกับที่พระพุทธรูปเจ้าและพระสาวกนั่งเข้าสมาธิภาวนา แม้จนทุกวันนี้พระสงฆ์สาวกของพระพุทธรูปเจ้าก็มีระเบียบวินัยที่จะต้องนั่งเจริญภาวนา

สมาธิในท่าเดียวกันนี้ตามเวลาที่กำหนดไว้ทุกวัน อนึ่ง พระสงฆ์ทั้งปวงยังนั่งห่มอย่างเดิม เว้นแต่ปลงผมเสียเท่านั้น ปิดหน้าด้วยตาลปัตรทำจากก้านและใบลานเพื่อบังแดดมิให้ส่องหน้า

กุฎิพระ

ถัดไปก็เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์เป็นเพียงเรือนเล็กๆ ทางด้านหนึ่งเป็นศาลาสาธารณะ หรือที่แสดงพระธรรมเทศนา เรียกว่าพระกุฎิ (Prahkdi) ซึ่งตามธรรมดาเป็นอาคารไม้หลังใหญ่ดงาม คล้ายโบสถ์มาก ชายคาปิดทอง มีบันไดขึ้น ๒-๓ ชั้น มีทางให้อากาศเข้าได้แทนหน้าต่าง เป็นช่องลมให้อากาศระบายในขณะที่เทศนาหรือมีการประชุม ช่างในมีเสาค้ำเพดานเป็นแถวยาวสองแถว และกันห้องเป็นชั้นเรียน ตรงกลางห้องสูงจากพื้นขึ้นไปสองสามก้าวเป็นธรรมาสน์ สลักรูปแปลกๆ และปิดทองเหมือนอย่างที่มีอยู่ในโบสถ์ของเรา ถึงเวลามีพระแก่ๆ ขึ้นไปแสดงพระธรรม กางคัมภีร์ใบลานจารด้วยอักษรตัวอ่านด้วยสำเนียงช้าๆ และขัดถ้อยขัดคำให้บรรดาผู้ฟัง ซึ่งส่วนมากเป็นพระนักเรียนหรือพระหนุ่มๆ เมื่อได้ยินคำกลางคำหรือชื่อกลางชื่อผู้ฟังก็พนมมือขึ้นเหนือหน้าผากแสดงคารวะ แต่ส่วนมากมีความเลื่อมใสและตั้งใจฟังเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ข้าพเจ้าได้เห็นมากับตาเอง ลางคนก็นั่งเจียนหมาก ลางคนนั่งบดผง หรือตำหมาก หรือไมก็ทำอย่างอื่นฆ่าเวลา กล้วย กับธรรมาสน์หรือในที่แห่งใดแห่งหนึ่งภายในศาลานั้น มีรูปพระอมิตา (Idol of Amida) ยืนอยู่บนดอกบัวหลวง

(Tarate Fata หรือ Aegyptiaca, Nymphaea magna incarnata) เชื่อกัน ว่าเป็นทนายให้วิญญาณที่ออกจากร่าง รอบๆ ห้องประดับด้วยดอกไม้ มงกุฎทำจากกระดาด ธงทิวและเครื่องประดับปิดทองอื่นๆ แขนงไว้กับไม้รวกไม้ไผ่เหมือนอย่างที่มีในกระบวนแห่ศพ

ในระหว่างการประชุม ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นเครื่องอะไรอย่างหนึ่งตั้งอยู่หน้าธรรมาสน์เป็นนิจ เครื่องนี้ต่อด้วยไม้ไผ่เป็นรูปโตะห้อยผ้าเหลืองอย่างที่เราสงฆ์นั่งห่ม มีดอกไม้ต่างๆ เสียบติดไว้ทั่วเป็นการประดับ ข้างบนมีจานชามอยู่หลายใบบรรจุข้าว ไม้จันทน์หอม จันทน์เทศ ปลาแห้ง มะนาว มะม่วง และผลไม้ต่างๆ ของพื้นเมือง เป็นของถวายพระ^(๑) คราวหนึ่งขณะที่ข้าพเจ้ากำลังจะเข้าไปในที่แสดงธรรมแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้พบคนกำลังแบกหามเครื่องชนิดนี้ลงบันไดมา เพราะเสร็จการประชุมแล้ว จะเป็นด้วยผู้คนเกะกะกีดขวางหนทาง หรือเป็นด้วยความสะเพร่าของผู้คนแบกหามก็ตาม เครื่องได้หลุดออกจากกัน จานชามพร้อมด้วยข้าวของทั้งนั้นตกลงยังพื้นดิน ทำให้ข้าพเจ้าต้องรีบเลิกทางไปโดยเร็ว ด้วยเกรงว่าฝูงคนจะมารุมเอาข้าพเจ้าว่าเป็นต้นเหตุเสียหายทั้งนี้เข้า

(๑) เครื่องกัณฑ์

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

Ora. Flum

เรือนไม้ไผ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

MEINAM

๓๐

นอกเมือง

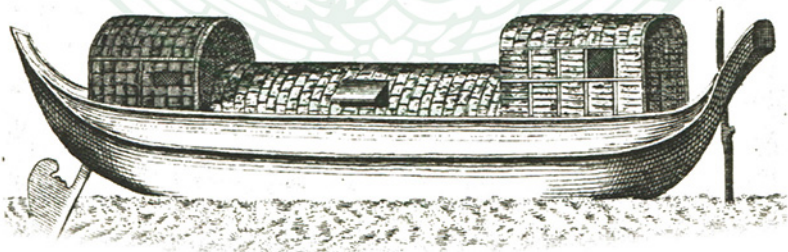
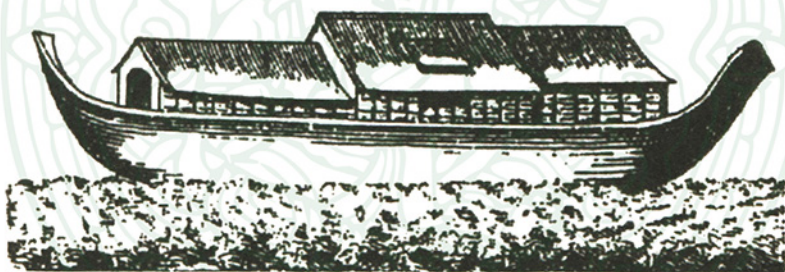
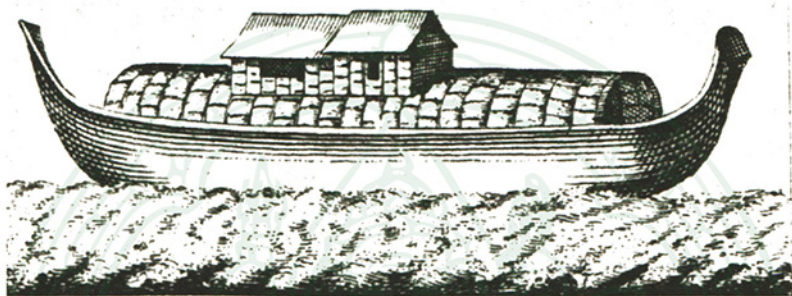
รอบๆ กรุง มีตำบลหมู่บ้านมากด้วยกัน ลางแห่งอยู่กันในเรื่องล่อยมากกว่าบ้าน ลำละสองครัว สามครัวบ้าง และบ้างก็มากกว่านั้น โยกไปย่ายมาจอดอาศัยอยู่ที่โน่นบ้าง ที่นี้บ้าง แห่งละชั่วครึ่งชั่วคราว โดยเฉพาะเมื่อเวลาน้ำมาก หรือมีงาน ก็ล่อยลำเที่ยวเร่ขายของเป็นอาชีพ ส่วนบ้านเรือนในหมู่บ้านซึ่งปลูกอยู่บนบกนั้น ตามปกติสร้างด้วยไม้ไผ่ประกอบกับไม้กระดานและสิ่งอื่นๆ ซึ่งหาได้ง่าย แต่บ้านซึ่งปลูกตามริมฝั่งแม่น้ำนั้น ปลูกบนเสาสูงถึงฟาทมหนึ่งเพื่อให้น้ำไหลผ่านใต้ถุนในช่วงฤดูน้ำท่วม แต่ละบ้านมีบันไดสำหรับลงน้ำในเวลาหน้าแล้ง และมีเรือสำหรับสัญจรไปมาในเวลาหน้ามากด้วย หมู่บ้านอื่นๆ นอกจากนั้นอยู่บนพื้นแห้งและสูงขึ้นไป ไม่ถูกน้ำท่วม จึงไม่ต้องใช้เรือหรือมีบันไดแต่อย่างใด ในทำเลเหล่านั้น มีวัดวาอาราม ศาลาพิงธรรม ที่ฝังศพ และเชิงตะกอนที่เผาศพ เมื่อเผาแล้ว เขาก็ก่อเจดีย์มีราคาครอบอัฐิและถ้ำขึ้นไว้เป็นหย่อมๆ ไป

ค่ายชาวต่างประเทศ

ณ แห่งหนึ่งทางด้านใต้ ล่องลงไปตามลำน้ำเล็กน้อย ชาววิลันดาได้สร้างโรงสินค้าและโรงอาวุธขึ้นไว้บนพื้นดินแห้งอย่างสวยงามเหมาะสมจะยิ่งนัก ได้ลงไปอีกหน่อยปากเดียวกัน มีหมู่บ้านของชาวญี่ปุ่น (กองอาสาที่ดีที่สุดของพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน) พวกมอญ

ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์

ชาวสยามซึ่งมีชีวิตขึ้นล่องอยู่ตามลำน้ำใช้เรือเป็นที่อยู่อาศัยแทนบ้าน

และชาวมะละกา ฟากตรงข้ามมีหมู่บ้านของเชื้อสายชาวโปรตุเกส
ที่ได้เมืงผิวดำและได้ลงไปเป็นโบสถ์สร้างอุทิศแด่นักบุญโดมิงโก เป็น
โบสถ์ของบาทหลวงนิกายโดมินิกัน เบื้องหลังโบสถ์นี้มีโบสถ์ย่อมๆ
อีกหลังหนึ่ง เป็นโบสถ์ของบาทหลวงในนิกายเซนต์ ออสติน อาศัย
อยู่ในเรือนไม้รวกกับพระนิกายโดมินิกันสามคนที่กล่าวมาแล้ว เป็นที่
จำเรี่ยสุขสงบยิ่งนัก ไมไกลจากนี้ในท่าเลเดียวกันมีโบสถ์เยซุอิตอีก
หลังเรียกว่า โบสถ์เซนต์ พอล โดยตั้งชื่อตามโบสถ์ใหญ่ที่เมืองกัว โบสถ์
นี้เป็นของพวกบาทหลวงนิกายนี้ ซึ่งพวกบาทหลวงดังกล่าวที่อยู่
ทั่วทวีปเอเชียนี้ พอใจที่จะให้เรียกพวกเขาว่าพวกพอลิน (Paulin)
มากกว่าพวกเยซุอิต ทางตะวันตกเฉียงใต้ของกรุง ตรงข้ามฟากแม่น้ำ
ตรงที่แยกเป็นคลองสนามไชย (Klang Nam Ja) บิซอปประจำกรุงคือ
มิสเตอร์หลุยส์ได้สร้างตึกหินขึ้นไว้หลังหนึ่งคู่กับโบสถ์อันงามหลังหนึ่ง
เดี๋ยวนี้ปิดตายเสียแล้ว ตั้งแต่ตัวบิซอปเองถูกกักขังไว้เป็นต้นมา คณะ
สงฆ์โรมันคาทอลิกในสยามได้ยืนยันกับข้าพเจ้าว่า ในอยุธยาพวก
คริสตังซึ่งอายุพ้น ๗ ปีขึ้นไปและได้เข้าพิธีรับศีลแล้ว มีอยู่ถึง ๓,๖๐๐
คนเศษ

ภูเขาทอง

ใกล้ๆ อยุธยา มีของประหลาดควรรู้อย่างยิ่งอยู่สองประการ
ซึ่งข้าพเจ้าจะเว้นกล่าวเสียมิได้ จะกล่าวไว้พอเป็นสังเขปอย่างหนึ่ง
คือ พระเจดีย์ภูเขาทอง (Pyramid Pkah Thon, หรือ Puka thon) อัน
ลือชาปรากฏ ตั้งบนที่ราบห่างไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุง

ลึกหนึ่ง เจดีย์นี้ไทยได้สร้างขึ้นไว้เป็นที่ระลึกถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ ณ ที่นั้น^(๑) ที่มีต่อกษัตริย์มอญ ซึ่งสิ้นพระชนม์ในการรบและกองทัพใหญ่ของพระองค์ถูกตีพ่าย เป็นอันว่าไทยปลดปล่อยอำนาจของมอญ หลุดพ้นกลับคืนสู่ความเป็นไทยแต่ดั้งเดิมได้อีกในครั้งนั้น เจดีย์นี้มีขนาดใหญ่ แต่งงามมาก สูงราว ๔๐ ฟาทมเศษ ตั้งอยู่บนฐานจัตุรัส ล้อมด้วยกำแพงอันประณีตเตี้ยๆ ตัวเจดีย์ประกอบด้วยโครงสร้างสองอันซ้อนกัน ส่วนล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวประมาณด้านละ ๑๕๐ เพซ สูงขึ้นไปราว ๑๒ ฟาทม ทุกด้านทำเป็นสามมุมยื่นออกมา^(๒) เป็นระยะไม่กี่เพซ โดยคงลักษณะเช่นนี้ไปจนถึงยอดของโครงสร้างส่วนล่างสุด ทำให้รูปสี่เหลี่ยมดูเหมือนรูปหลายเหลี่ยม มีสี่ชั้นซ้อนกัน ชั้นบนสุดแคบลงทำให้ยอดชั้นรองลงมาที่ว่างเหลือเป็นระเบียงเดินได้รอบ บัวของทุกชั้นมีลักษณะหลากหลายอย่างน่าสนใจยิ่ง และที่ริมระเบียงของทุกชั้นเว้นแต่ชั้นล่างสุด มีกำแพงเตี้ยที่ประณีตงดงามล้อมรอบ โดยมีเสาที่สวยงามประดับอยู่ในแต่ละมุม ที่มุมตอนกลางของทุกๆ ชั้น ซึ่งเป็นเหมือนส่วนหน้าของตึก มีความงามและการประดับประดายิ่งกว่าที่อื่น โดยเฉพาะส่วนที่เป็นหน้าบันนั้นงามเป็นพิเศษ ตรงกลางมีบันไดแล่นจากพื้นขึ้นไปยังชั้นบนซึ่งเป็นฐานของโครงสร้างที่สอง มีชั้นบันได ๗๔ ชั้นด้วยกัน ชั้นหนึ่งสูง ๙ นิ้ว ยาว ๔ เพซ โครง

(๑) ข้อความในชวงนี้อาจทำให้ตีความว่า คือชัยชนะในสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา แต่การศึกษาเส้นทางเดินทัพตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สงครามดังกล่าวมิได้เกิดในบริเวณทุ่งภูเขาทอง

(๒) น่าจะหมายถึงยอดเก็จหรือย่อมุมไม้ ๑๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง

สร้างที่สองสร้างขึ้นบนพื้นชั้นบนของโครงสร้างแรก พื้นชั้นบนดังกล่าวเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ ๓๖ เพช โครงสร้างที่สองตั้งอยู่ตรงกลางฐานโดยเว้นพื้นที่โดยรอบสำหรับการประดับตกแต่ง มีกำแพงเตี้ยสร้างอย่างสวยงามล้อมรอบ ปล่อยให้ว่างบนพื้นฐานราวด้านละ ๕ เพชโดยรอบโครงสร้างที่สอง บันไดสุดลงตรงระเบียงทางเดินนี้ ปากทางเข้าประดับด้วยเสางามขนาดทั้งสองข้าง ฐานหรือชั้นล่างของโครงสร้างที่สองเป็นรูปแปดเหลี่ยม ทางด้านใต้ ด้านตะวันออก ด้านตะวันตก และด้านเหนือ ยาวด้านละ ๑๑ เพช ส่วนทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันตกเฉียงใต้ และด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ยาวด้านละ ๑๒ เพช มีบัวประดับเหมือนโครงสร้างเบื้องล่าง สูงราว ๒-๓ ฟาทม ลักษณะไม่ต่างอะไรกับหอสูงยอดแหลม ซึ่งชั้นบนทำเป็นเสาสั้นๆ^(๑) เว้นระยะห่างกันเล็กน้อย ระหว่างแต่ละเสา ปล่อยให้ว่าง เสาเหล่านี้หนุนติดกับส่วนของเจดีย์ที่มีลักษณะเหมือนลูกโลก^(๒) ตั้งซ้อนกัน โดยเรียงสลับขึ้นไปเรื่อยๆ และจบลงที่ยอดแหลม^(๓) น่าพิศวงอย่างยิ่งที่ยอดแหลมนี้ทนฟ้าทนลมมาเป็นเวลานานถึงเพียงนี้ได้อย่างไร นอกจากเจดีย์ที่กล่าวมาแล้ว ก็มีโบสถ์วิหารการเปรียญของพระซึ่งมีกำแพงล้อมรอบก่อด้วยอิฐอย่างประณีต วัดวาอารามนั้นรูปร่างแปลก มีหลังคาหลายชั้น มีเสาจนอยู่

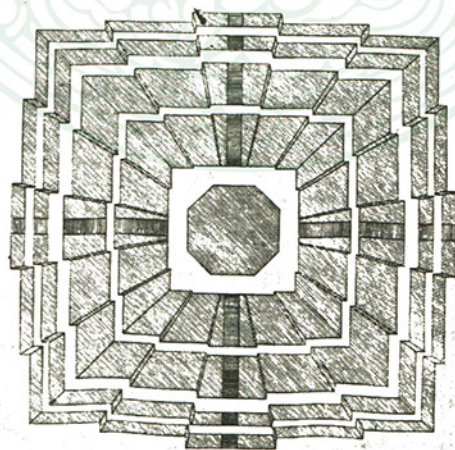
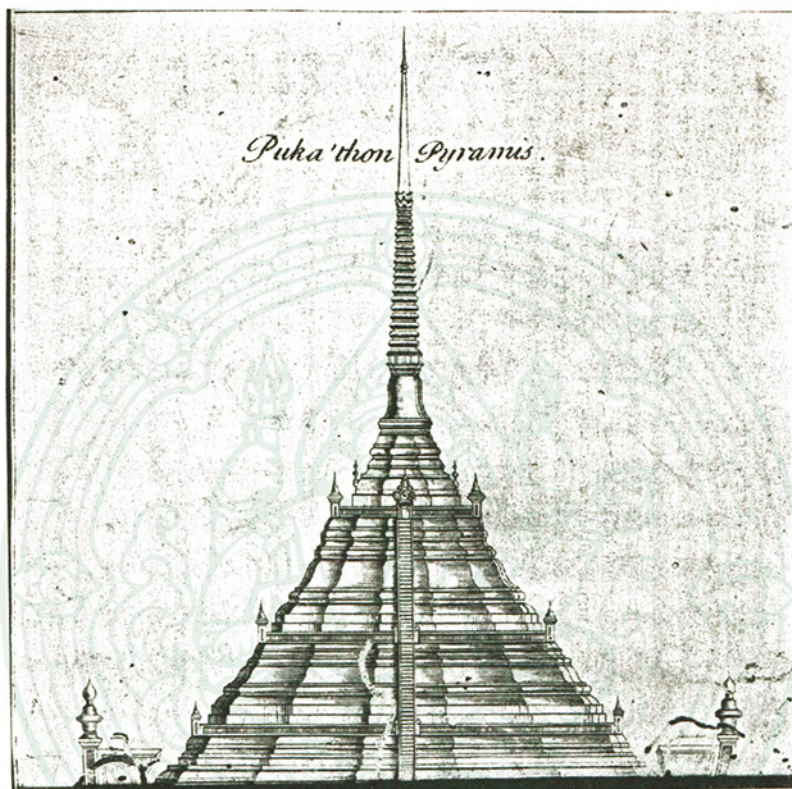
(๑) เสาหนานหรือเสาอุกมะหวดก็เรียก

(๒) ปล้องไฉนกลม

(๓) ปลียอดเจดีย์

ไทยในจดหมายเหตุแคมป์เฟอร์

เจดีย์ภูเขาทอง

วัดพระยาพระคลัง

ของแปลกประหลาดยิ่งอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ พื้นทีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสลักษณะเป็นลานสองลานต่อกัน อยู่ทางทิศตะวันออกไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก พื้นที่ทั้งสองผืนนี้มีคลองกั้นกลาง มีโบสถ์ เจดีย์ วิหาร และอาคารรูปแปลกๆ ต่างๆ กันเป็นอันมาก สร้างอยู่ภายในกำแพงอันงาม เพื่อมิให้ยาวความมากไป ข้าพเจ้าได้ทำแผนผังพื้นที่ดังกล่าวกับรูปอาคารที่สำคัญๆ บางหลังแสดงไว้ในที่นี้แล้ว ในพื้นที่ผืนแรกนั้นเป็นอาคารหมายด้วยตัวอักษร A เรียกกันว่า วัดพระยาพระคลัง และเป็นชื่อที่ใช้เรียกสถานที่นี้ทั้งหมด โดยเฉพาะอาคารหรือโบสถ์หลังนี้มีชื่อเสียงเป็นพิเศษ โครงสร้างโดยทั่วไปงดงามมาก โดยเฉพาะประตูหน้าโบสถ์นั้นเป็นฝีมือช่างอันประณีตนักหนา สลักเป็นรูปวิจิตรประกอบด้วยลวดลายเครือเถาพิสดารยิ่งนัก ลักษณะก่อสร้าง คล้ายคลึงกับโบสถ์ใกล้เคียงภูเขาทองอันมีชื่อ ซึ่งได้พรรณนาถึงไว้ข้างบนนี้ ตอนกลางโบสถ์ยกหลังคาโค้งแอ่นซ้อนกันถึงสี่ชั้นให้ดูงาม หลังคาชั้นล่างสุดยื่นออกไปแต่ละด้านคล้ายปีก มีเสาค้ำด้านละแปด ภายในเป็นอย่างเดียวกับวัดอื่นๆ ทั่วไป มีดด้วยไม่มีหน้าต่าง แสงสว่างเข้าได้แต่ทางประตู และทางช่องผนังข้าง ซุ้มประตูยกพื้นขึ้นเหนือแผ่นดิน มีหลังคาคลุมหลายชั้น มีเสาค้ำหลังคาแปดเสา เรียงเป็นสองแถว ปิดทองที่บัวหัวเสา แถวข้างนอกมีลูกกรงสีแดงแล่นเชื่อมต่อกันล้อมส่วนหน้าของอาคาร เพื่อปกป้องประตูอันวิจิตรช่างในไว้อีกชั้นหนึ่ง ทางด้านหน้ามีประตูพับเป็นสามคู่ แต่ละคู่ประกอบด้วยบานประตู ๒ บาน สลักเป็นลายเครือเถาผูกกระสันพันกันเป็นสามชั้นอย่างวิจิตร

ไทยในจดหมายเหตุดกัมปเปอร์

๗๗

ประดับด้วยใบและดอกไม้ มีเทวรูปในแบบและอาการต่างๆ กันสถิตอยู่ท่ามกลาง บ้างก็มีสี่แขนถืออาวุธและเครื่องมือต่างๆ^(๑) ทำไว้ได้ลัดได้ส่วนดียิ่ง ทาด้วยทองและสีต่างๆ

ถัดจากอาคารหลังนี้ไปเป็นอาคารเปิดโล่งหลังเล็ก ๆ หมายถึงอักษร A ตรงกลาง แขนงระฆังปิดทอง วัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้สองหลา ใช้ตีด้วยค้อนในเวลาเช้าเย็น เรียกพระสงฆ์ไปประชุม สวดมนต์ร้องเพลงสวดพร้อมกัน ทำเสียงสั้น ๆ อย่างพระยุโรปร้องเพลงสวด

หมายถึงอักษร B เป็นโบสถ์อีกหลังหนึ่งเหมือนกันอย่างหลังแรก เว้นแต่ไม่ประดับประดาอะไรมากนัก मुखของโบสถ์หลังนี้ประกอบด้วยพื้นที่โล่งขนาดสองห้องประดิษฐานพระปูนปิดทององค์เล็กๆ ที่พื้นมีโบลานขนาดใหญ่ วางเรียงกันไว้หลายตั้ง เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีที่เหลืออยู่ ซึ่งเมื่อเก่าชำรุดแล้วก็เอามาเก็บไว้ที่นี่ เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พิเคราะห์ดูโบสถ์เหล่านี้แล้ว เห็นข้อสะดุดใจอยู่อย่างหนึ่งคือข้าพเจ้าไม่ได้พบรูปสัตว์ และรูปนาคะพริ้งกลัวอย่างพวกพราหมณ์และจินทำไว้ในโบสถ์วิหารของเขาเลย รูปทั้งปวงภายในโบสถ์ของไทยล้วนทำเป็นรูปคน นั่งบ้าง ยืนบ้าง ส่วนรูปนาคะพริ้งกลัวต่างๆ นั้น ล้วนอยู่ภายนอกโบสถ์ทั้งสิ้น เช่น ที่ประตู ตามทางเข้าและที่เจดีย์ เป็นต้น

หมายถึงอักษร C เป็นสิ่งก่อสร้างทรงพีระมิดยอดแหลม ปิดทองครึ่งหนึ่ง นับจากข้างบนลงมา ตั้งอยู่บนฐานซึ่งยกขึ้นเหนือพื้นดิน มีทางเดินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปลายแหลมสุดของเจดีย์มีมงกุฎอันใหญ่ล้อมอยู่ ซึ่งตั้งกลับบนลงล่าง ห้อยระฆังเล็กๆ ปิดทอง เวลาลมพัด กวัดแกว่งเป็นเสียงดัง

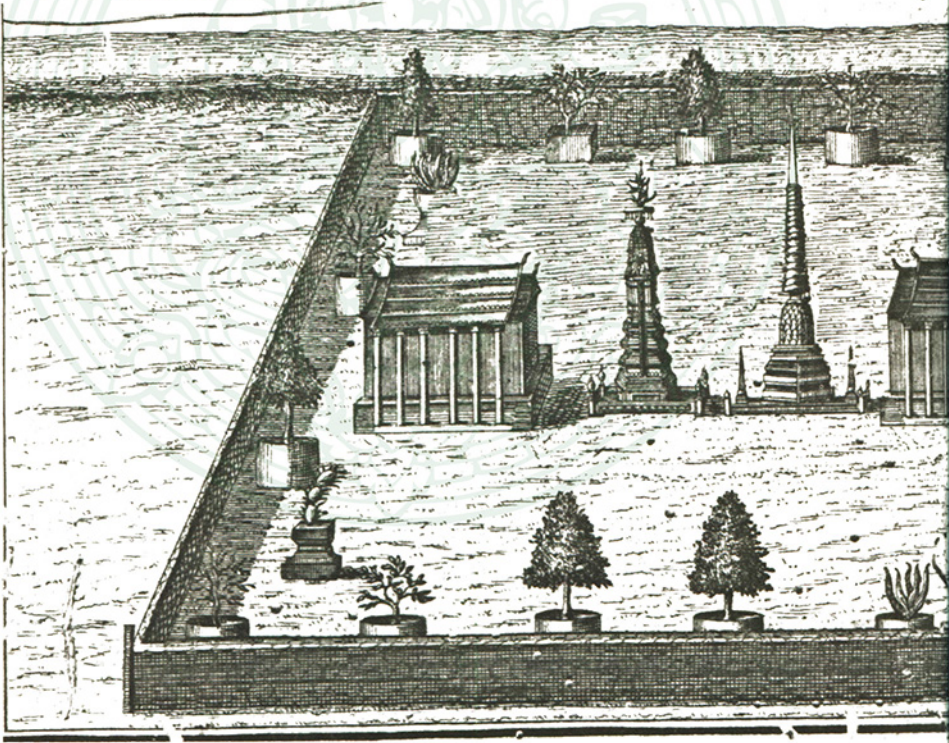
(๑) รูปนารายณ์?

หมายอักษร D เป็นโรงไม้เล็ก ๆ เป็นที่เก็บเก้าอี้หามตัวหนึ่ง ซึ่ง
หนักมากและทาสีล้นหลากหลาย

หมายอักษร E เป็นวิหารหลังคาโค้ง ประดิษฐานเทวรูปใหญ่
คล้ายรูปเทพบุตร Bacchus^(๑) พวกพราหมณ์เรียกว่า พระอิศวร
(Viccawara) ขนาดใหญ่กว่าคนธรรมดามาก ปิดทองทั่วทั้งองค์

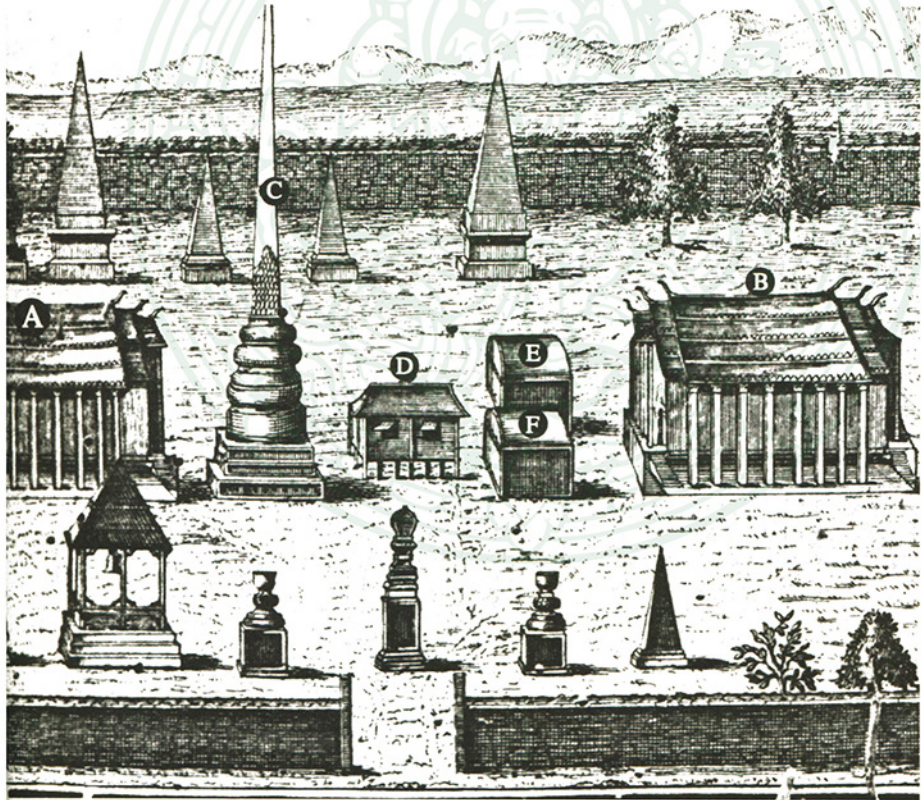
(๑) Bacchus เป็นเทพเจ้าแห่งน้ำองุ่นของกรีก อีกชื่อหนึ่งว่า Dionysus

บริเวณวัดพระยาพระคลัง

หันพระพักตร์ซึ่งมีลักษณะยืมเข้าหาโบสถ์สุดท้ายที่กล่าวถึง ทั้งข้างบนและข้างล่างตลอดจนข้างๆ เทวรูปนี้ยังมีรูปปั้นเล็กๆ อีกมากมาย เบื้องหน้าเทวรูปมีราวสำหรับติดเทียนซึ่งมีรอยไหม้ปรากฏอยู่

หมายอักษร F เป็นวิหารอีกหลังหนึ่ง มีหลังคาโค้งอย่างเดียวกับหลังที่กล่าวแล้ว ตรงกลางผนังภายในเป็นรูปสลัก บางตอนก็ทาสี บางตอนก็ปิดทอง ลักษณะคล้ายรูปเท้า มีนิ้วเท้า ๔ นิ้ว ยาวประมาณ

ลัก ๓ คีบ กว้าง ๑ คีบครึ่ง^(๑) ชาวไทยถือเป็นเรื่องดีสิทธิ์สำคัญยิ่ง
ได้รูปสลักนี้มีรูปบุชชาขนาดเล็กวางเรียงอยู่หลายชนิด

บรรดาสິงก่อสร้างทรงพีระมิดในที่แห่งที่ว่านี้ สร้างถวญแด่
พระเป็นเจ้าลางองค์ และมีนามตามพระนามของพระเป็นเจ้าเหล่านั้น
ตามปกติมีแท่นสำหรับวางเครื่องบูชาเพื่อประโยชน์แก่พระ

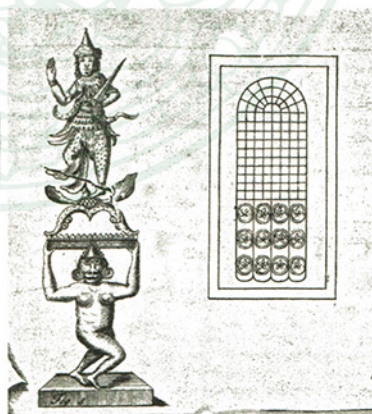
(๑) พระพุทธรูปจำลอง

พระพุทธรูป
ภายในวิหารที่บโกลโบสถ์

รูปน้าสะพริงกั้วที่ระเบียงโบสถ์

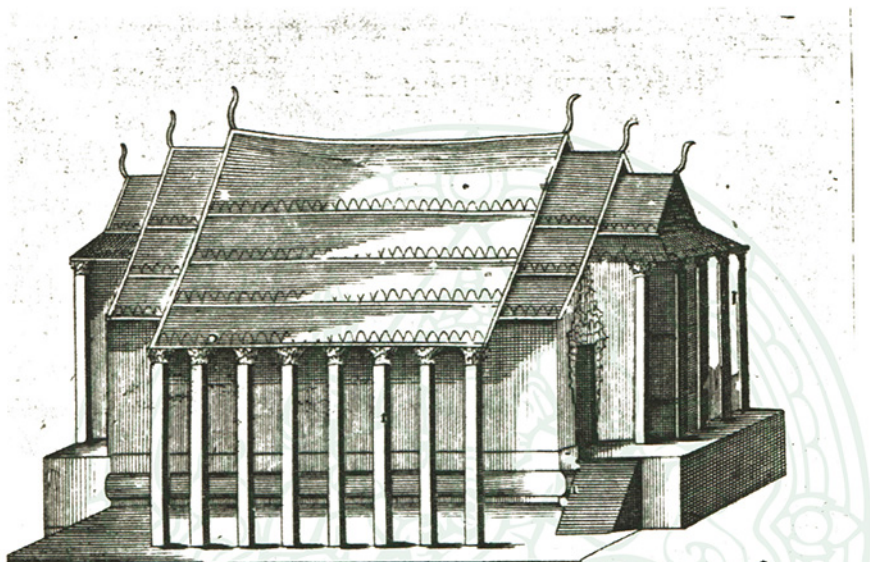
แผ่นหินสลักดีสิทธ์ของคนไทย
(พระพุทธรูปจำลอง)

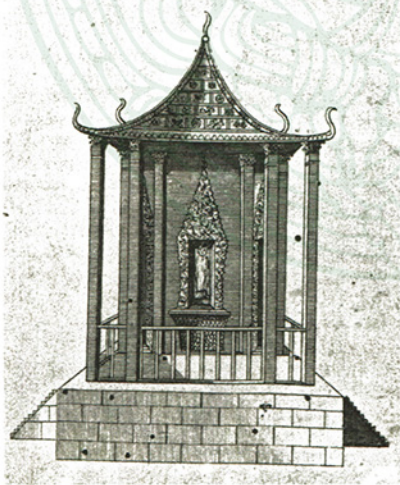
ไทยในจดหมายเหตุแอมบรีเฟอร์

๘๑

โบสถ์วัดพระยาพระคลัง

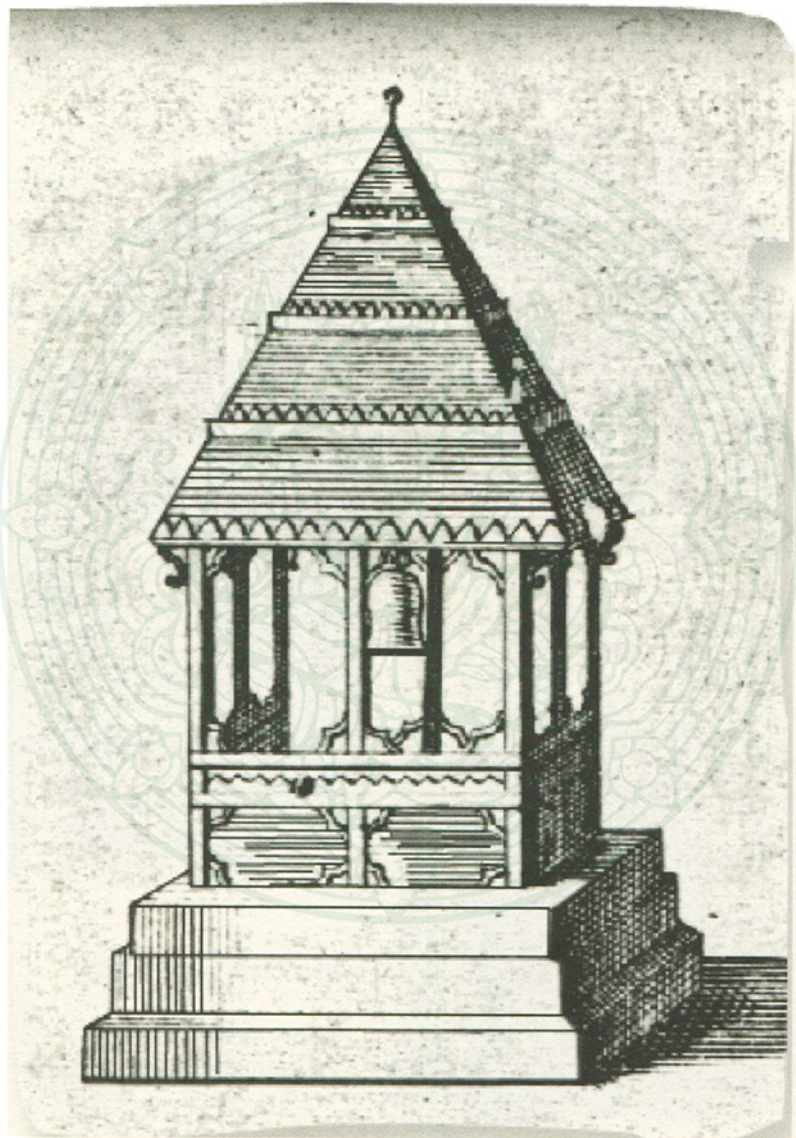
มุขหน้าอุโบสถวัดพระยาพระคลัง

ไทยในจดหมายเหตุดอกไม้เฟอร์

๘๒

อาคารเปิดโล่งมีระฆังแขวนอยู่

ไทยในจดหมายเหตุดกัมปปีเฟอร์

๘๓

แท่นบูชาไม้ภาชนะ
สำหรับใส่ดอกไม้
เป็นเครื่องบูชาในวังงาน
เทศกาลของชาวสยาม

สิ่งก่อสร้างทรงพีระมิด
ที่เรียกว่า พระเจดีย์
*Altars about
Temple.*

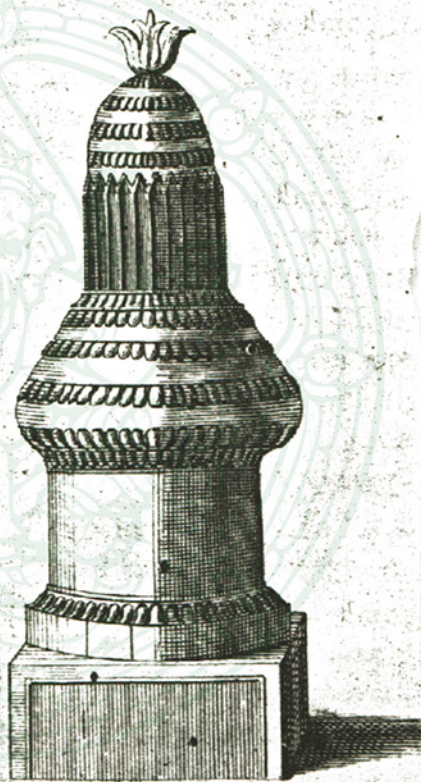
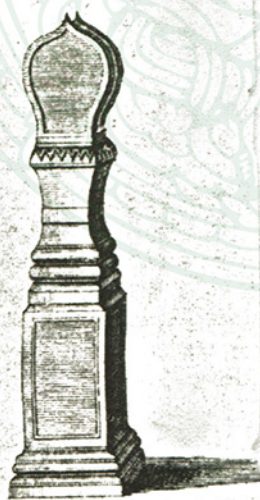

สิ่งก่อสร้างทรงพีระมิด
ขนาดใหญ่เปิดทองบางส่วน
โดยเริ่มจากส่วนบนลงมา

สิ่งก่อสร้างทรงพระมิต
ที่พบทั่วไปตามวัดของชาวสยาม

สิ่งก่อสร้างทรงพระมิตที่เรียกว่า พระปรางค์

ต้นโพธิ์

ในลานจัตุรัสอีกแห่งหนึ่งภายในกำแพงมีหม้อและกระถาง ต้นไม้วางเรียงกันอยู่เป็นระยะๆ มีต้นโพธิ์ (Topoo Tree) ปลุกไว้ด้วยหลายต้น ต้นไม้นี้อยู่ในจำพวกมะเดื่อ (Fig Tree) ขนาดราวๆ ต้นบีช (Beach) มีกิ่งก้านสาขาแผ่ไพศาล เปลือกเป็นสีเทาเรียบๆ ใบมน แต่ปลายแหลม ลูกกลมๆ มีรสฝาด เป็นประโยชน์แต่สำหรับค่างควาเท่านั้น ชาวประเทศแถบนี้ถือว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เพราะพระสมณโคตมมักประทับใต้ต้นไม้ชนิดนี้เสมอ และด้วยเหตุนี้เขาจึงนิยมปลุกไว้ใกล้ๆ โบสถ์วิหาร ถ้าว่าดินฟ้าอากาศอำนวย ยังมีต้นไม้จำพวกมะเดื่ออีกอย่างหนึ่ง เป็นที่นับถือพรรณเดียวกับต้นโพธิ์เหมือนกัน กิ่งก้านสาขาของต้นไม้ชนิดนี้ มักจะย้อยลงสู่พื้นดิน แล้วแตกรากออกอีกเกิดช่อใหม่แผ่ไปไกลรอบต้น^(๑) ชาวลังกาเรียกต้นพุทธรังนีโครธ (Budham Gas) แต่ปลูกยาก และไม่เหมาะสมที่จะปลูกใกล้โบสถ์ ค่าที่กินที่มาก ลานจัตุรัสแห่งที่สองนี้ มีวิหารที่สะดุดตา ๒ หลัง หลังหนึ่งตรงประตูที่मुखทางเข้า มีรูปยักษ์ ๒ ตนยืนประจำอยู่แต่ละประตู และที่ประตูหลังก็มีรูปชาวโปรตุเกสสองคนเขียนไว้ขนาดเท่าคนจริง ปีละครั้งจะมีการจัดเทศกาลงานใหญ่ที่วิหารแห่งนี้ นอกจากนี้มีหอพระพุทธรูปอื่นๆ และสิ่งก่อสร้างทรงพระมิตทั้งดงามอีกเป็นอันมาก ซึ่งบ้างก็ปิดทองตลอด และบ้างก็เต็มไปด้วยรูปน้าสะพริงกัฬต่างๆ

^(๑) ไทรย้อย

ศาสนาและปุษนียัตถุ

ศาสนาของชาวประเทศนี้เป็นลัทธินอกศาสนาของพราหมณ์ ซึ่งเป็นที่นับถืออยู่ในบรรดาชาติทั้งหลายทั้งปวง นับตั้งแต่ในลุ่มแม่น้ำสินธุไปจนปลายที่สุดบูรพทิศ เว้นแต่ที่ราชสำนักของพระเจ้าโมกุล และในนครใหญ่ๆ ของพระองค์ เช่น เกาะสุมาตรา ซวา เซเลเบส และ เกาะใกล้เคียงอื่นๆ ศาสนาของมะหะหมัดได้รับความนับถือมาก ลัทธินอกศาสนาดังกล่าวนี้ (เป็นลัทธิต่างหากจากศาสนาบูชาพระอาทิตย์ของชาวเปอร์เซียโบราณ ซึ่งเดี๋ยวนี้เกือบจะหมดลงไปแล้ว) แม้แตกแขนงออกเป็นนิกายและมีความเห็นต่างๆ กันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและการตีความอันหลากหลายก็ดี แต่กระนั้นก็มีรากฐานชั้นเดียวกัน ชาวไทยประดิษฐ์ฐานรูปศาสดาของตนไว้ในโบสถ์วิหาร โดยหล่อเป็นรูปชวานิโกรขนาดใหญ่ในทำนอง ศกขมวด ฉวีดำแต่กลับปิดทองทั้งองค์ มีพระอัครสาวกประดิษฐ์ฐานอยู่ทั้งสองข้างๆ ละองค์ นอกนั้นก็ยังมีพระสาวกอื่นๆ ห้อมล้อมอยู่รอบ สืออย่างเดียวกันทั้งหมด และอยู่ในท่าเดียวกันเป็นส่วนมาก ตามความเชื่อของพวกพราหมณ์ พระเป็นเจ้านั้นสิงอยู่ในพระพุทธรองค์ ซึ่งพระองค์ทรงลำแดงออกมาโดยพระธรรมของพระองค์อันได้แก่ ความเป็นไปของชีวิต และการประจักษ์แจ้งในสัจธรรม มีตำนานกล่าวว่า เมื่อหลายพันปีมาแล้ว พระวิษณุ (Witsnu) คือพระเป็นเจ้าเมื่อได้อวตารลงมาถือสภาวะต่างๆ กันได้แปดครั้ง ในปางที่เก้าก็อวตารลงมาเป็นแขกดำที่เรียกว่า พระพุทธิเจ้า (Prahpuditsau) นั้น หมายถึง พระองค์เป็นมนุษย์

ผู้สูงศักดิ์เป็นสมณโคตม (Sammāna Khutama) แปลว่า พระผู้ปราศจาก
ตำหนิ เป็นพระผู้เป็นเจ้า (Phah bin Tsjaou) หรือเรียกง่ายๆ ว่า พระ
(Prah) มุนี (Saint) หรือพุทธะหรือพุทธ (Budha, Phutha) ชาว
ลังกาเรียกพุทธัม (Budhum) ชาวจีนและญี่ปุ่นเรียก สกะหรือเชกกะ
(Sacka, Siaka) หรือ พุชะ (Fotoge) หมายถึงเทวรูป มีสร้อยสมัญญาว่า
ซือจ้ง (Si Tsun) แปลว่า มุนีผู้ใหญ่

ว่าถึงประเทศอันเป็นที่อุบัติแห่งพระพุทธเจ้า รู้สึว่าตำนาน
ของชาวประเทศทั้งปวงนี้หาลงกันไม่ ชาวไทยเรียกประเทศซึ่ง
พระพุทธเจ้าอุบัติว่าลังกา ได้แก่ เกาะซีลอนซึ่งว่ากันว่า ชาวไทยได้
รับศาสนาของตนมาจากที่นี่เป็นครั้งแรก แล้วแผ่ไปตามประเทศใกล้เคียง
ไปจนตลอดถึงจีนและญี่ปุ่น ตามซึ่งกล่าวมานี้ จะเห็นร่องรอย
ของศาสนา และศาสนาซึ่งเขาปฏิบัติมาก่อนเหมือนเป็นอีกศาสนา
หนึ่งนั้น ปรากฏอยู่บนยอดเขาสูงในเกาะลังกา ชาวยุโรปเรียกยอด
เขาอะดัม (Pico d'Adam) ซึ่งชาวเกาะถือว่าเป็นเขาศักดิ์สิทธิ์ กำหนด
ในแผนที่เป็นใจกลางของพิภพทีเดียว ส่วนชาวลังกาเองนั้นเรียกชื่อ
ประเทศอันเป็นแห่งอุบัติพระพุทธเจ้าว่า มัชฌิมประเทศ (Maccadesia)
หมายเอาเป็นอาณาจักรสยาม เพราะเขาใช้พระบาลีหรือคัมภีร์
ศาสนาของสยามที่เอาไปจากสยาม คัมภีร์นี้ซึ่งพวกมอญเรียกว่า
Maccatapasa เขียนเป็นตัวขอม (Khom) หรือ ภาษาของขอม ฝ่ายชาติ
จีนและญี่ปุ่นนั้น ถือว่าพระมุนีองค์นี้และพระธรรมคำสอนของ
พระองค์อุบัติในประเทศมคธ (Magatta) หรือ ที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า
เตนซึก มคธ ก๊ก (Tensik Magatta Kokf) แปลว่า สวรรคภูมิมคธ

ซึ่งตามความเห็นของเขานั้นว่าเป็นทวีปอินเดีย นับรวมทั้งมอญและสยามด้วย และยังมีคำกล่าวต่อไปว่า พระเชกกาเป็นโอรสของพระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศเหล่านั้น ซึ่งคนในประเทศนั้นๆ ต่างก็จะให้ประเทศของอีกฝ่ายเป็นที่อุบัติพระพุทธรเจ้า เพราะดูเหมือนว่าถ้าที่อุบัติพระพุทธรเจ้าของเขาเป็นต่างเมืองแล้วจะดีกว่า พวกพราหมณ์ที่คงแก่เรียนเชื่อว่า พระพุทธรเจ้าไม่มีพ่อแม่ แต่เป็นสมมุติกำเนิดขึ้นเอง เพราะฉะนั้นจึงไม่รู้จักเรื่องกำเนิดและประเทศอันเป็นแหล่งอุบัติของพระองค์ เขาสมมติพระองค์เป็นรูปคนมีสี่มือ นอกว่านั้นก็ไม่มีเทพตำนานอื่นที่เกี่ยวแก่ปาฏิหาริย์ของพระองค์เว้นแต่ความเชื่อถือปรัมปราว่า พระผู้ทรงพรหมจรรย์นี้สถิตอยู่เหนือดอกบัวมาเป็นเวลาถึง ๒๖๔๓๐ ปีแล้ว และทรงสาธยายมนต์บูชาพระเป็นเจ้าสูงสุดมานานับได้ ๒๖๖๓๙ ปีแล้ว (นับจากปี ๑๖๕๐ คริสต์ศักราช) ตั้งแต่พระองค์อวตารลงมาปรากฏแก่โลกเป็นครั้งแรก แต่ชาวสยามและชาติอื่นๆ ที่อยู่ทางปลายบูรพทิศนี้มีหนังสือเติมไปด้วยเรื่องราวกล่าวด้วยอุบัติชีวิตและปาฏิหาริย์ของพระผู้เป็นเจ้าหรือเชกกาองค์นี้ ข้าพเจ้าจึงเติมที่ไม่รู้ว่าจะลงใจตามเรื่องราวต่างๆ ซึ่งขัดแย้งกันเหล่านี้ได้อย่างไร นอกจากจะใช้ความสันนิษฐาน ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าจะเป็นความเห็นที่ถูกต้องกว่าชาวสยามและชาติอื่นๆ ค่อนมาทางปลายภาคตะวันออกนี้ เห็นจะเอาประวัติพระศาสดาองค์หนึ่งไปปนกับพระพุทธรประวัติเป็นแน่ เช่นเดียวกับที่ในประวัติศาสตร์ของกรีกและอียิปต์ มักจะเกิดการไขว้เขวกันในเรื่องชื่อขององค์พระเป็นเจ้าต่างๆ อยู่เสมอ เพราะฉะนั้นพระหรือเชกกาเห็นจะไม่ใช่พระพุทธรเจ้า และต้องไม่ใช่พระราม (Ram)

หรือรามะ (Rama) ดังที่ท่านบาทหลวงเกิร์ชเชร์ (Father Kircher) กล่าวไว้ในหนังสือ Sina Illustrata นั้นเลย พระรามนั้นอุบัติก่อนหลายพันปี แต่ส่วนพระพุทธรูปเจ้านั้นเพิ่งจะอุบัติขึ้นในโลกก่อนพระคริสต์เพียงราวๆ ห้าร้อยปีเท่านั้นเอง นอกจากนี้ยังมีเหตุอื่นหลายอย่างแสดงว่าพระหรือเซกกาเห็นจะไม่ใช่ชาวอาเชียนหรืออินเดีย แต่เป็นพระอียิปต์ผู้ปรีชาของค็โดงค์หนึ่ง ลางที่จะเป็นชาวเมืองเมมฟิส (Memphis) และเป็นเชื้อชาติมัวร์ ซึ่งถูกขับออกจากบ้านเมืองมากับสาวก นำเอาศาสนาของอียิปต์เข้ามาประดิษฐานในอินเดียด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. มีหลักฐานหลายประการปรากฏสื่อแสดงถึงความละม้ายคล้ายคลึงซึ่งกันและกันในระหว่างศาสนา ถือรูปเคารพของอียิปต์ โบราณและในภาคบุรพทิศนี้ เป็นต้น ประการหนึ่ง ชาวอียิปต์สมมติพระเป็นเจ้าของเขาเป็นรูปสัตว์และมนุษย์น่าสะพรึงกลัวต่างๆ อย่างเดียวกับชนชาวชาติภาคตะวันออกนี้ แต่ชาวอิหร่าน คัลเดียน และชาติอื่นๆ ที่นับถือศาสนาเดียวกัน นับถือบูชาดวงดาวในท้องฟ้า อาทิ พระอาทิตย์โดยเฉพาะ และสมมติไฟเป็นรูปเคารพแทนฉะนั้น และชะรอยก่อนที่ศาสนาถือรูปเคารพอย่างใหม่จะเข้าไปประดิษฐานในประเทศอินเดียนั้น ในอินเดียคงจะมีการนับถือบูชาทำนองเดียวกับชาวคัลเดียนและชาวอิหร่านที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย การที่จะนึกได้ว่า ชาติที่มีความรู้สึกลึกซึ้งเหล่านี้ไม่มีศาสนาเลย เหมือนดังพวกหอดเตนตอตอันเทียมโตนัน ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะเหตุนี้จึงน่านึกยิ่งนักกว่า ชาติเหล่านี้เคารพนับถือพระเป็นเจ้าของผู้บันดาลได้

ทุกสิ่ง โดยบูชาพระอาทิตย์และดาวอื่นๆ ในท้องฟ้าตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติคัลเดียนที่ว่า สิ่งดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์สิ่งของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งโดดเด่นและชัดเจนที่สุดต่อประสาทสัมผัสภายนอก และทำให้เข้าใจและชื่นชมในคุณสมบัติอันเหลือเชื่อของสิ่งดังกล่าวนั้น จนทุกวันนี้ก็ยังมีสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ของศาสนาคัลเดียนในหมู่ชนชาติเหล่านี้ อาทิ การเคารพบูชาพระอาทิตย์และดาวต่างๆ ซึ่งอย่างไรเสีย พระของเขาคงจะไม่ได้สอน เป็นแต่ยอมให้ปฏิบัติได้ เหมือนดังที่ในรัฐบาลของชาติคริสตังยอมให้ประเพณีถือรูปเคารพและโซคลางเหลือรอดอยู่ได้นั้นเหมือนกัน มีลัทธิความเชื่อถือในศาสนาอียิปต์อยู่สองอย่าง ซึ่งคงรักษาหวงแหนไว้อย่างเคร่งครัดที่สุดอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อที่ว่าวิญญาณมีการถ่ายทอดการจุติ อีกอย่างหนึ่งได้แก่การเคารพบูชาโค โดยเฉพาะคือพระโคที่เมมฟิส เรียกว่า เอปิส (Apis) หรือเซราปิส (Serapis) ซึ่งทรงเทพเกียรติและได้รับการพลีกรรมจากพระ ลัทธิความเชื่อถือทั้งสองอย่างนี้ก็ยังคงเชื่อถือกันอยู่ในหมู่ชนชาวเอเชียด้วยเหมือนกัน โดยเฉพาะชาติที่อยู่ทางเบื้องประจิมทิศของแม่น้ำคงคา อาศัยเหตุนี้จึงหาไม้ไคร้กล้าที่จะฆ่าแม่แต่ตัวแมลงไม่ว่าจะมีพิษมากหรือน้อยที่สุดก็ตาม เพราะถือว่าวิญญาณมนุษย์ไปจุติ และโคนั้นก็ได้รับยกย่องเหมือนหนึ่งว่าพระเจ้าสิงสถิตอยู่ จึงได้รับการพลีกรรมและเอาใจใส่ด้วยความเคารพ มีการเผามูลโคเป็นการบูชา และบุตรเล่าก็ถือว่าเป็นหน้าอันศักดิ์สิทธิ์ ส่วนรูปโคนั้น มีศาลเป็นที่ประดิษฐานหน้าวิหารของเขา ซึ่งเป็นที่สักการบูชาด้วยดอกไม้ และสบูไล้ชะโลมน้ำมันทุกวัน อนึ่ง น่าสังเกต

ยิ่งนักว่า ยิ่งในหมู่ชนที่อยู่ใกล้ฮียิปต์เข้าไป ความเชื่อในลัทธิทั้งสอง ประการนี้ก็ยิ่งแน่นแฟ้นมั่นคงหนักขึ้น และถ้ายิ่งห่างออกมา ความเชื่อ ก็ยิ่งคลายลง เพราะฉะนั้น ในสยามและ бурพประเทศอันไกลนี้ แม้พวก พระเองก็ไม่ถือสาในเรื่องบริโภคนิยมใด ถ้าว่าโคนั้นไม่ได้ถูกฆ่าเพื่อ ความต้องการให้ฆ่าตลอดจนความเห็นในเรื่องการถ่ายทอดวิญญาณ ก็ไม่เป็นการเชื่อถืออย่างเคร่งครัดเหมือนอย่างพวก Benjan ในอินเดีย- สถานนั้ เพราะพวกที่อยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำคงคามานี้ ไม่ให้ ความเมตตาสงสารต่อผู้เหลือบรินไรที่ได้ตอมผิวหนังของพวกเขาสลย หนึ่ง ข้าพเจ้าขอกล่าวเสียด้วยว่าในหมู่ชนชาวอาเซียนเหล่านี้ เราได้ พบไม่แต่พระเป็นเจ้าองค์สำคัญๆ ของฮียิปต์เท่านั้น แม้องค์รองๆ ลงมาก็มีตำนาน เรื่องราวคล้ายคลึงกัน อาจสืบสาวไปลงกันได้ เพียง กันก็แต่ชื่อเท่านั้น ดังนี้

๒. เป็นการนำสังเกตว่า เมื่อยี่สิบสามศตวรรษมาแล้ว หรือถ้า จะนับให้ถ้วนถี่ที่สุด ก็ตกปีที่ ๕๓๖ ก่อนกำเนิดพระคริสต์ ทรราชนาม แคมไบสส์ (Cambyzes) แห่งอิหร่าน ทรงเลิกลัทธิศาสนาของชาวฮียิปต์ ฆ่าอภิสหรือพระโคของฮียิปต์เสีย ส่วนพวกพระ ถ้าไม่ถูกฆ่าก็ถูกขับ ออกไปนอกอาณาเขต ที่นี้ถ้าเราหวนมาคิดถึงว่าชาวสยามนับศักราช ของตนเริ่มแต่มหาปรีนิพพานของพระศาสดา ซึ่งปีที่ ๒๒๓๓-๔ ของ ศักราชไทยตกปีที่ ๑๖๙๐ หลังจากอุปติพระคริสต์นั้นแล้ว จะเห็นว่าระยะ เริ่มศักราชที่กล่าวนั้น ลงกันกับช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งทำให้สันนิษฐาน ได้ว่าพระแห่งเมมฟิสซึ่งได้ชื่อนานชื่อว่าพุทหรือเชกกา คงจะหนีเข้ามา ในอินเดียกับสาวกและประดิษฐานศาสนาแห่งตนขึ้น ณ ประเทศนั้น

ไทยในจดหมายเหตูกัมปิเฟอร์

๕๒

จนได้รับความเลื่อมใสนับถือ และแผ่ไปไกลจดปลายบูรพทิศแถบนี้

๓. พระศาสดาองค์นี้มีพระศกขมวดเหมือนผมนิโกร เพราะฉะนั้น จึงมีข้อให้สันนิษฐานได้ว่า พระองค์ไม่ใช่ชาวอินเดีย แต่คงจะอุบัติขึ้นในดินฟ้าอากาศอันร้อนระอุของแอฟริกาเพราะอากาศในอินเดียนั้นไม่เคยผลิตคนซึ่งมีผมขมวดเช่นนั้นเลย มีแต่คนผมดำยาวและหยิกเล็กน้อยเท่านั้น และแม้ชาวไทยจะกร้อนผมสั้นจนเหลือยาวเท่านี้มือผมของคนไทยนั้นก็มิได้ขมวดแต่ตั้งชันเป็นแปรงผิดกับผมนิโกรอาศัยเหตุนี้ พระพุทธจึงน่าจะเป็นเชื้อชาติแอฟริกามากกว่าไทย

พระ

คนไทยโดยทั่วไปเป็นคนเรียบร้อยและมีการอบรมดี คณะสงฆ์ของไทยบำเพ็ญชีวิตอย่างสมณะและสันโดษ เพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุความบริสุทธิ์ในโลกนี้ เพื่อเป็นที่รับรองในโลกสวรรค์ และเพื่อได้รับผลตอบแทนความดีอันไม่รู้จักสิ้นสุด โดยชำระขัดเกลาตัณหากิเลสของใจตามลัทธิและแบบอย่างของพระศาสดา พวกเขาเหล่านั้นย่อมทรงพรตพรหมจรรย์ คือไม่แต่งงานตราบเท่าที่ยังดำรงความเป็นพระแต่อาศัยอยู่ร่วมกันในกุฏิตามวัด การครองผ้าของท่านอยู่ข้างจะปล่อยเปลือย มีผ้าผืนเดียวหรือสบงสีเหลืองแก่งออยู่แค่เอว และมีผ้าอีกผืนหนึ่งจีบเล็ก ๆ สไบเฉียงไหล่ซ้าย ในเวลาฝนตก ท่านคล้อยออกใช้ห่มส่วนบน ศีรษะของท่านก็ปลงผมหมดและปล่อยเปลือย มือถือพัดทำด้วยใบตาลหรือเปลือกไม้อย่างอื่น (ตาลปัตร)

อันดับชั้นคณะสงฆ์

มีฐานานุกรมพระสงฆ์ไทยโดยลำดับ ดังนี้

(๑) ลำดับ่อนที่สุดเรียกว่าเจ้าเณร (Dsiaunce) เป็นเสมอนักเรียนสงฆ์ ซึ่งเมื่ออายุบรรลุปียี่สิบแล้ว จึงจะได้เลื่อนฐานะขึ้นเป็นเจ้ากู (Dsiaukus) โดยวิธีฉลองเป็นการใหญ่โตอย่างหนึ่ง (อุปสมบท)

(๒) เจ้ากู (Dsiauku) ได้แก่พระภิกษุสามัญ ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ อาศัยอยู่ในอาคารคล้ายคอนเวนต์เป็นหลังๆ ใกล้เคียงกับตัวโบสถ์ วิหาร พระในแต่ละคอนเวนต์จะถูกปกครองโดย

(๓) หลวงวัด (Luangwad) หรือสมภาร (Sompan) ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัด วัดทั้งหมดในจังหวัดจะขึ้นกับ

(๔) พระครู (Prahkhru) ซึ่งมีศักดิ์คล้ายๆ บิชอปหรือเมโทรโพลิตัน พระครูตลอดคณะสงฆ์ทั้งหมดในอาณาจักรเล่าก็อยู่ในบังคับบัญชาของ

(๕) พระสังฆราช (Prah Sankara) อีกต่อหนึ่ง พระสังฆราชนั้นอยู่ในอยุธยาพระมหานครที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน พระสังฆราชทรงสั่งนาฎภาพสูงสุด จนแม้แต่พระเจ้าแผ่นดินเอง ก็ต้องถวายคารวะสักการ

พระสงฆ์เหล่านี้ไม่เป็นชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นอย่างพราหมณ์ แต่คนทุกๆ คน ใครๆ ก็ได้ที่มีจิตศรัทธา จะบวชเป็นพระภิกษุก็ได้ แม้แต่คนผู้มีครอบครัวแล้ว ก็อาจจะละทิ้งภรรยาบวช

อยู่ในวัดก็ได้ คณะสงฆ์นี้ประกอบกันเป็นศาสนจักร ตราบไธที่ยังคงเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่ ทางอาณาจักรจะยื่นมือเข้าไปลงโทษทัณฑ์โดยสถานใดย่อมไม่ได้ทั้งสิ้น ถ้ามีพระภิกษุรูปใดไปทำผิดเข้าก็จะต้องถูกสึกออกมาเสียก่อน จึงจะลงอาญาได้ แต่ถึงมาตรว่าจะไม่เป็นที่เลื่อมใสนับถืออย่างแต่ก่อนแล้วก็ตาม การลงทัณฑ์ก็ยังจัดว่าเบา กว่าฆราวาสอยู่นั่นเอง ในบางคราว แม้เป็นโทษหนัก พระเจ้าแผ่นดินอาจโปรดให้เนรเทศไปอยู่เกาะร้างแห่งหนึ่งเท่านั้นเรียกว่าเกาะกะทิว (Coccatsian) เป็นเกาะที่ทรงใช้กักขังพวกอำมาตย์มนตรีและเสนาบดีของพระองค์ เมื่อมีความผิดต่อแผ่นดิน

ยังมีชีรวมอยู่ในบริษัทอีกพวกหนึ่ง เรียกกันว่า นางชี (Nanktsij) สวมเครื่องนุ่งห่มคล้ายพระ เว้นแต่เป็นสีขาว ไม่ใช่สีเหลือง เดิมทีนางชีเหล่านี้อาศัยอยู่ปะปนกับพระใกล้ๆ วิหาร แต่มีเรื่องเกิดขึ้นว่า ณ วัดแห่งหนึ่งซึ่งอยู่เหนืออยุธยาขึ้นไปราวหนึ่งลี้ก มีทั้งพระและชีจำพรรษาอยู่รวมกัน ปรากฏว่ามีชีหลายคนมีครรภ์ขึ้น ตั้งแต่นั้นมาเลยต้องย้ายไปอาศัยนอกวัด เพื่อจะได้บำเพ็ญศีลภาวนาได้โดยสะดวก วัดนั้นยังคงปรากฏชื่อว่า วัดนางชี (Wad Nantsij) มาจนบัดนี้

การนับศักราชและวันเดือนปี

ไทยเริ่มนับศักราช (Soncarad) ของตน ตั้งแต่พระนิพพานของพระสมณโคตมเจ้า (Sammona Khutama) ของเขาซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธ ในปี ๑๖๙๐ ที่ข้าพเจ้าได้เข้าไปอยู่ในเมืองไทยนั้นเป็นปี ๒๒๓๔ แห่งศักราชของเขา เขามีเกณฑ์นับรอบ ๖๐ ปีอย่างจีนเหมือนกัน แต่มีชื่อเฉพาะอยู่เพียง ๑๒ ปีเท่านั้น นับ ๑๒ ปีนั้นเวียนไปครบห้าเที่ยวเป็นหนึ่งรอบ ๖๐ ปี เพื่อพึงใจผู้อ่าน ข้าพเจ้าขอระบุชื่อของปีทั้ง ๑๒ ปี ชื่อเดือน ตลอดจนชื่อวัน ตามชาวไทยได้บอกข้าพเจ้าไว้ด้วย ชื่อปีนั้นมีดังนี้

๑. ปีชวด (Pije Tsoelat) คือปีหนู
๒. ปีฉลู (Pije Tsaloe หรือ Tslu หรือ Tsiadou) ปีวัว
๓. ปีชาม (Pije Kaen) ปีเสือ
๔. ปีเถาะ (Pije To หรือ Tao) ปีกระต่าย
๕. ปีมะโรง (Pije Marong หรือ Maroni) ปีงูใหญ่
๖. ปีมะเส็ง (Pije Maceng Maseeng) ปีงูเล็ก
๗. ปีมะเมีย (Pije Mamia) ปีม้า
๘. ปีมะแม (Pije Mame Mamij) ปีแพะ
๙. ปีวอก (Pije Wock หรือ Wook หรือ Woak) ปีลิง
๑๐. ปีระกา (Pije-erka) ปีไก่
๑๑. ปีจอ (Pije Tso หรือ Tsjo หรือ Tgio) ปีหมา
๑๒. ปีกุน (Pije Koen) ปีหมู

ปีหนึ่งแบ่งออกเป็น ๑๒ เดือน (Dsuan) ตามทางจันทรคติ ซึ่งมี ๒๙ และ ๓๐ วันสลับกัน ทุกๆ ปีที่สามมี ๑๓ เดือน โดยมีเดือนซ้อนกันสองหนอยู่เดือนหนึ่ง ถ้าจะเรียกชื่อเดือน ก็เติมเลขเข้าข้างท้าย คำว่า “เดือน” เป็นลำดับกันไป เช่น เดือนอ้าย (Dsuan Aey) ว่าเดือนแรกหรือเดือนที่หนึ่ง เดือนยี่ (Dsuan Gie หรือ Dzi) เป็นเดือนที่สอง และต่อไปเป็นเดือนสาม (Saem) เดือนสี่ (Sie) เดือนห้า (Ha) เดือนหก (Hook) เดือนเจ็ด (Tset) เดือนแปด (Pet หรือ Peijt) ซึ่งมีสองหนทุกสามปี เดือนเก้า (Cau หรือ Knau) เดือนสิบ (Sieb หรือ Sib) เดือนสิบเอ็ด (Siebeet) เดือนสิบสอง (Sieb Song) เดือนอ้ายคือเดือนแรกนั้นมี ๒๙ วัน เดือนที่สอง ๓๐ วัน แล้วเดือนสามก็มี ๒๙ วันอีก สลับกันไปเช่นนี้รวมทั้งปีเป็น ๓๕๔ วัน แต่ทุกๆ ปีที่สามเป็น ๓๘๔ วัน

ส่วนการนับวันนั้น นับจากดวงจันทร์เริ่มขึ้นไปจนจันทร์เพ็ญ ๑๕ วัน แล้วกลับขึ้นต้นใหม่ต่อไปอีกจนถึงเวลาจันทร์ขึ้นใหม่ต่อไป ด้วยเหตุนี้ เดือนไทยบางเดือนจึงมี ๓๐ วัน และบางเดือนก็มี ๒๙ วัน ดังว่ามาแล้ว

สัปดาห์หนึ่งมี ๗ วัน ซึ่งมีชื่อตรงกับของเราดังนี้

Sunday	ไทยเรียกว่า	วันอาทิตย์ (Wan Alit)	คือวันของพระอาทิตย์
Monday	”	วันจันทร์ (Wan Tsan)	คือวันของพระจันทร์
Tuesday	”	วันอังคาร (Wan Angkaen)	คือวันทำงาน
Wednesday	”	วันพุธ (Wan Poeth)	คือวันประชุม
Thursday	”	วันพระหัต (Wan Prahat)	คือวันมือ ^(๑)

^(๑) คงออกสำเนียงผิด เลยเข้าใจผิด

Friday ” วันศุกร์ (Wan Sock) คือวันพักผ่อน
Saturday ” วันเสาร์ (Wan Sauw) คือวันเปลี่ยนแปลง
 เพราะว่าจะเปลี่ยนขึ้นสัปดาห์ใหม่

วันนักขัตฤกษ์

ทุก ๆ วันแรกและวันที่ ๑๕ ของเดือน ชาวไทยมีการสมโภช เพราะว่าเป็นวันดวงจันทร์แรกขึ้นและวันดวงจันทร์เพ็ญ บางคนก็ไป วัดทุก ๆ วันแรกของสัปดาห์ ซึ่งลงกันกับวันอาทิตย์ของเราอยู่บ้าง

นอกจากนี้ ยังมีพิธีประจำปีอีกหลายอย่าง เช่น พิธีซึ่งทำเมื่อ ขึ้นปีใหม่เรียกว่าสงกรานต์ (Sonkraen) อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า กฐินบก (Kitimbac หรือ Ktimbac) ได้แก่ ขบวนแห่ทางบก ซึ่งข้าพเจ้าได้รับคำ บอกเล่าว่า พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปทรงทำพิธีกราลกฐินที่วัดอันมีชื่อเสียงวัดหนึ่งชื่อวัดหน้าพระธาตุ (Napathat) เสด็จโดยรถ มีคนลาก พิธีอีกอย่างหนึ่งเรียกกฐินน้ำ (Ktinam) เป็นขบวนแห่เสด็จทางเรือไป ทรงทำพิธีกราลกฐิน ณ ที่วัดหลวง ชื่อวัดบางปะอิน (Banihin) ตั้งอยู่ได้ อยู่อยุธยาลงมา ซึ่งตามความเห็นของสามัญชนทั่วไป ก็เป็นพิธีเพื่อตัด กระแสน้ำที่กำลังเอ่อท้นสูงที่สุดในฤดูนั้น ให้ไหลลดลงไป ยังมีพิธี ประจำปีของชาวไทยอีกสองอย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า คเชนทรสนาน (Sahutsioian) เป็นพิธีอาบน้ำช้านั่นเอง มีพิธีใหญ่โตสำหรับสัตว์ชนิด นี้ถึงสองวัน วันเริ่มเทศกาลนักขัตฤกษ์ทั่วไปนั้น ไทยเรียกว่า เข้า พรรษา (Kaupasa) และวันสุดท้ายเรียกว่า ออกพรรษา (Oppasa)

เงินตรา

ยังเหลือสิ่งที่ข้าพเจ้าควรกล่าวอยู่อีกอย่างหนึ่งคือ เงินตราในเมืองไทย มี

(๑) ชั่ง (Tsiang) ซึ่งชาวต่างประเทศเรียกว่า Katti เข้าใจว่าทำด้วยโลหะเงิน ราคาสองปอนด์ครึ่ง หรือ ๒๐ เทลส์ (Thails) หรือ ๕๐ ริกส์ดอลลาร์ (Rixdollars) คือเป็นสองเท่าของ Katti อย่างที่ใช้กันในบาตาเวียและในญี่ปุ่น

(๒) หน่วยเงิน Thai ไทยเรียกชื่อว่า ตำลึง (Tamluni) แต่ไม่มีการผลิตเป็นเหรียญใช้ในราชอาณาจักร ตำลึงหนึ่งมี ๔ บาท (Baat)

(๓) หน่วยเงิน Tikal คนไทยเรียกว่า บาท บาทหนึ่งราคา ๔ มาส (Maas) หรือ ๓๐ Stievers ของวิลันดา

(๔) มาสหรือไทยเรียกว่า สลึง (Slini หรือ Sling) มีสองเฟื้อง (Fuang)

(๕) เฟื้อง (Fuang) ซึ่งคนไทยออกเสียงว่า Phuani หรือ Pujang หนึ่งเฟื้องมีสอง “สามไฟ” (Siampai)

(๖) สามไฟหนึ่ง (Siampai หรือ Sapai) มีสองปี่ (Puinini หรือ Pynini)

(๗) ปี่หนึ่ง (Pynini) แรกออกได้เป็นเบี้ย (Bija) ซึ่งเป็นหอยจันเล็กๆ สีขาวหรือเหลืองก็ได้ คำของชาวเราเรียกว่า Cower

ไทยในจดหมายเหตุดูแกมปีเฟอร์

(๘) เบี้ยนั้นมีราคาต่างกันมาก เพื่อหนึ่งอาจซื้อได้ตั้งแต่ ๕๐๐ ถึง ๘๐๐ เปี้ย^(๑) มักเอามาขายจากหมู่เกาะมัลดีฟ (Maldiv Islands)

เงินตราทั้งหมดที่ทำจากเนื้อโลหะเงินนั้น ของไทยผลิตจากเหรียญกษาปณ์วิสันดา ด้วยเหตุนี้จึงทำการผลิตในเนเธอร์แลนด์ และนำเข้ามาโดยบริษัทอีสต์อินเดียของวิสันดาในอัตรา ๗ ซิลลิงต่อ ๑ เหรียญกษาปณ์

ออกจากไทย

(ต่อจากนี้เป็นข้อความกล่าวถึงการเดินทางของคณะทูตออกจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อไปยังญี่ปุ่นต่อไป คงเก็บความสรุปได้ดังต่อไปนี้
แกมปีเฟอร์ออกจากกรุงศรีอยุธยาวันที่ ๔ กรกฎาคม ลงเรือล่องตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๖ กรกฎาคม แล้วแล่นเรือต่อไปถึงปากน้ำวันที่ ๗ กรกฎาคม ลงเรือใหญ่ที่จอดสมออยู่ที่ปากน้ำ ออกเดินทางไปในวันที่ ๗ นั้นเอง ผ่านฝั่งทะเลของประเทศเขมรและญวน มุ่งหน้าตรงไปยังประเทศญี่ปุ่น)

^(๑) มาตราแลกเปลี่ยนนี้ ไม่คงที่แน่นอน

